

BIBLIOTHECAE
CONVENTUS
GENERALIS
VILNENSIS SANCTI
SPIRITUS ORDINIS
PRAEDICATORUM.

246-
Diarium expeditionis Tuneta-
nae./Acc./Pauli Jovii...ex
Historiarum sui temporis
lib.XXXIII fragmentum...
/Acc./Caroli V Caesaris Aug.
expeditio in Africam ad Ar-
gieram per Nicolaum Villa-
gagnonem.

/B.m.,druk.,r.,po 1552/ 8°

Sygn. 0-16-0-147

Nr.inw. 8°-3717

Diarium Expeditionis
Turnatand

7/8

7/9

8/0

8/1

8/2

8/3

8/4

Divinum caput

et

0-16-0-147

8°-3717

W. B. B. B.
Lib. 1. c. 1.
U. B. B. B.
Bibliotheca majoris (P. B. B. B.)
V. B. B. B. T. V. N. E. T. A. N. E. B. B. B. B.
riadenum fratrem suum cum imperio prae-
cit. Deinde Circelli regnum, quod olim Car-
cenna colonia fuit, aggressus, paruo negotio
in potestatem suam redegit: ubi Scandrum
Raim sororium suum cum praesidio satis fir-
mo reliquit. Proinde successu rerum subla-
tus, maiora nec infeliciter tentauit. Per Mo-
rabit as nanque Maurorum sacerdotes, quos
tantum non pro semideis habent, facile per-
suasit Tremisensibus, ut Regem suum (quia
Christianis principib. confederatus erat) ex-
pellerent: nisi iram & vindictam Prophetae
sui Mahometi, in se totiusq. regni perniciem
& exitium prouocare vellent: non enim Ma-
hometo cum Christo conuenire posse. Exacto
igitur Rege, ne ipse per tyrannidem expulsi
locum occupare videretur, vafro quodam
stratagemate (si tam subdola fraus strate-
ma dicendum est) illis imposuit. Suadebat
nim, ut filium fratris Regis exacti, quem il-
le in carcere asseruari iusserat, ne hostile quip-
piam in patrum suum moliretur, liberum di-
mitterent, atque in fugati patru locum sub-
rogarent. Placuit consilium Tremisensibus.
Adolescens eneruis eximitur, spe fore, ut dia-

demate regio ornetur. Sed ó cæca & execran-
da regnandi ambitio ! Bonus ille (si diis pla-
cer) Horucius Oenobarbus iuuenem iam re-
gno destinatū, per insidias trucidat, eisdemq̃
artibus Tremisensium regnum occupat:
torum eorumq̃ potentissimorum & au-
te apud suos flagrantium, cæde &
vires suas firmat, omnibus se for-
facit. Infelix adolescens, quid tu p. o. s.
carcere educi, patrui tui sanguinolentas ma-
nus euadere, cū iam regno destinatus, in pa-
rata sicam incideris ? Præstiterat certè squa-
lore & pedore carceris computrescere, quā
à tanta spe delapsus, tam misere, tam imma-
niter, tam crudeliter mactari. Patruus ado-
lescentis Rex quidem Tremisensium, sed eie-
ctus, tam scelerati facinoris atrocitate per-
cussus, ad Ferdinandum Regem Catholicum
profugit, auxiliares copias contra imman-
simum tyrannum, magna sui comm-
apud Regem, omnesque tor-
pas excitata, implorat. Iuvenis in
locis vario belli eu- Oenobarbo con-
fligitur. Tandem ab Hispanis, Regisq̃ Tre-
misenij exacti copiis, in oppido Alcala lon-

ga obsidiore cinctus, cū rerum omnium penuria laboraret, de fuga clandestina cogitare cepit. Partem muri, quam qui in obsidione erant, minimè observabant, p Christianos captiuos demoliri curat: factaq; via qua equitatu omne educere posset, Christianos ad vnum omnes occidit. Quicquid verò auri, argenti, gemmarum, & aliarum rerum magni precij est, in locisq; prophanis corradere potest. Quasat: & sub noctem silentem cum centum militibus, copiosoq; quem compleretur rerum thesauro, fugit.

Hisque Regis equites, re intellecta, ad quadraginta milia magnis itineribus, ipsum persequuntur: tandem in umbroso quodam nemore, deprehendunt.

Vtrinque instruitur acies ex solis equitibus: nostri ferè quadringenti fuere: pugnatur aliquandiu atrocissimè. adueniat denique pedatus Hispanitus: vincitur Oenobarbus numero, non virtute militum, nostrisque victoriam, sed cruentam, relinquit. Tyranno caput abscinditur, ac Tremisenium deportatur, ubi magno cum Maurorum tum Hispanorum gaudio excipitur. Hic finis fuit Oeno-

barbi senioris, pyratæ nobilis, & tyranni truculentissimi. Mortuo fratre, Oenobarbus iunior, cuius causa hæc suscepta fuit profectio, propter famam & opes quas piraticâ faciendo sibi cõparauerat maximas, Turcici exercitus Imperator primarius creatus, sexaginta triremib. & triginta biremibus, omnem Italia, Sardinia, Sicilia, atq; Hispania oram legens, adeo seuis latrociniis eam ubiq; spoliavit, ut etiam mediterraneis ciuitatibus non paruum timorẽ incuteret, littoralesq; aliquot caperet, ciuib. earum partim cæsis, partim in perpetuam seruitutẽ adductis. Videns igitur Oenobarbus magnam & amplam occupandi regni Tunetensis apertam sibi esse fenestram, simulans se è Thracia fratrem regis Tunetensis iussu Imperatoris Turcarum adducturũ, qui tringinta aliis à Rege crudeliter excæcatis, & deinde interemptis, ætatis fortẽ beneficio, tam immani laniena substractus fuerat: populo, ut Rege suo exacto, fratrẽ in locũ exacti substituerẽt, suadere cœpit. Quod siue propter odium in Regem conceptum, siue diuino numine sic beluinam illam immanitatem punire volente, facile persuadet: atque eiusmodi

usus

vsus dolo se Regem Tunetorum creat. Quid
 multa? vt tutior esset ab omnib. insidiis, Tu-
 netum primariam & principem totius regni
 ciuitatē, eiusq. propugnaculum Guletam, for-
 tissimis munitionibus communire: Bonnam,
 Bisertam, aliaq. Africæ quæ nunc Barbaria
 dicitur loca in suam potestatem redigere: Al-
 geris, aliisq. suæ ditionis populis, de triremib.
 Ducibus, presidio, prospicere: Hispaniam,
 Siciliam, Sardiniam, aliasq. regiones Casarea
 ditioni obnoxias, latrociniis infestare, in Gu-
 leta & Tuneto vires suas confirmare, remq.
 suam constabilire, ingentē classem apparare &
 instruere, vt quamlibet parua occasione data,
 Christianorum fines inuadere, impressionemq.
 facere, commodius & licentius posset. Hæc
 omnia Imperator Carolus. V. nō sine summa
 animi ægritudine vedens, secumque non osci-
 tanter expendens, quæ & quot mala atq. in-
 commoda ressp. Christiana, nisi eiustemerariis
 ausibus obuiam iretur, accipere posset: quanq.
 nondū omnino defunctus esset bellis intestinis
 (Intestina, bella voco, quibus Europæ prin-
 cipes eisdem sacris initiati, multos annos pro-
 uentosis & inanibus nonnunq. titulis, inter se

digladiantur) volens tamen prouinciaui quā
 sortitus est, non solum tueri, verum etiam ad-
 ornare, Christiana^q reip. tranquillitati & sa-
 luti consulere, à cuius finibus impurissimū sa-
 cris^q diris execrandum ac deuouendū hostem,
 cū vniuerso exercitu, tam in Germania quàm
 Hungaria, exactum, in turpissimā fugam con-
 uerterat: cœpit, velut diuino admonitus ora-
 culo, de inuadendo tam capitali inimico, nedū
 resistendo, cogitare. Qua in expeditione, non
 tantum suos, fortunas^q suas, sed etiam semet
 ipsum tam ancipitis belli aleæ exponere & ob-
 iectare statuit. Rebus igitur omnibus accu-
 ratè perpensis, classē septingentarum ferme
 nauium adornare, eamque sic cum militibus,
 tum rebus omnibus ad bellum necessariis ar-
 mare, vt nequiret neque operosius, neque in-
 structius, certò constituit, semelque decreuit.
 Eius^q rei gratia ad omnes Insularum, por-
 tuum, arcium præfectos, ad Genuenses quoq,
 eorumque Ducem Andream Auriā, prin-
 cipem Melphie, literas describi iussit, nuncia-
 ri^q, vt omni diligentia longas naues, actu-
 arias, onerarias, liburnicas, rostratas, alias^q,
 nauali prælio idoneas appararent, nouasque

exadificarent. Eiusdemque ferè argumenti literas ad Paulum. III. Pontificem summum, Sacrosanctumq, purpuratorum patrum atque augustissimum Senatum, militesq, Rhodios qui nunc Melitam Insulam tenent, dari curavit: vt scilicet rebus omnibus diligenter expensis, rationem aliquam inirent, quibus copiiis tam sanctū & pium, rei q, pub. Christianæ salubrem ac pernecessarium conatum eius & voluntatem adiuuare ac promouere vellent, ac possent. Quorū omnium per legatum suum Ioannem Henartum Lombechemsem Franciscum Gallorum Regem admonendum putauit, vt scilicet longa nauigia sua & actuaria subsidio sibi, ad susceptam expeditionem perficiendam, mitteret: non enim in vllum alium vsum, neque Deo Opt. Max. gratiore, neque Christianismi protectioni vtiliorem, ea mari ventisque credere liceat. At ille excusauit, causificatus inducias sibi cum execrabili illo Oenobarbo intercedere: sed nec alioqui consilium, neque constitutum sibi esse, alium instruere atque armare, seq, destruere & exarmare. Cū igitur Cæsar miro quodam desiderio expungendi notam ab impurissimo illo

omnis religionis hoste, nomini Christianismi inuistam, iniuriamq^{ue} illatam, quanta posset celeritate maxima, propulsandi flagraret, secumq^{ue} statuisset, quàmuis clam & sine teste eiusq^{ue} propositi præcone, tam sanctæ & necessariae expeditionis præcipuam suscipere prouinciam, atque in ea (quod aiunt) prora esse & puppis: ut omnia commodiore via disponderet & ordine, decreuit Madritio, quod antiquis Mantua Carpentana fuit Barcinonem proficisci: qua in re ne cessaret, Isabella Augusta coniugi suæ, omnium regnorum suorū gubernacula commisit, relictis apud eam viris aliquot non postremæ nobilitatis, & cum prudentia, tum autoritate atque existimatione clarissimis, quorū consiliis in rebus arduis & dubiis niteretur. Ipse verò perpendens, quot & quàm variis volubilis fortunæ inexpectatis casibus, vita humana sit exposita & obnoxia, præsertim in tam longinqua, difficili, & periculosa profectiōe, cui nemo mortalis quàmlibet potēs, quàmlibet nobilis, quàmlibet tuto satellitio septus, committere sese potest, nisi eadem opera, discrimini quod à quatuor elementis imminere queat (sicut omnibus qui

mare

mare aliquando nauigarunt, perspectum est) se & suos obiiciat: volens quamminimū iuris instabili illi heræ in se & sua esse, priusquam Madritio discederet, omnibus adhibitis (ut vocant) solemnitatibus, testamentū suum condidit. Quibus omnibus quā accuratissimè promissis, relicta Madritij coniuge sua longè charissima, iam tum prole fæminei sexus grauida (quā non multò post exacto parturitionis tempore, salua saluam enixa est) vnā cum liberis suis & charissimis pignoribus, Philippo principe, eiusq; sorore Maria, quā infantem Hispani appellant: post mutuos, tum vxoris, tū liberorū amplexus, & non multa, sed nec sicca oscula, quinto nonas Martias illinc profectus est: nec vsquā moratus, per Augustam Casaream magnis itineribus Barcinonē peruenit: vbi nihil illi fuit deliberatius, q̄ quod facere instituerat sine omni dilatione perficere. Quot quot igitur gentilitio nomine & titulo se venditabant, satellitibus, item sarissophoris, doryphoris, & iis qui à gæsis gestandis nomen habent, cæterisq; & Casarei corporis custodibus & familiæ administris, equi, arma, & quæcunque ad se protegendum, hostemq; inuadendum

opus

opus essent, edicto publico imperantur. Cui edicto omnes pro suo quisque officio & munere, non grauatim obtemperabant, simul propter amorem, beneuolentiã, & reuerentiã, qua principem indole & natura optimũ, & suorum amantissimũ, prosequabantur: simul quòd tam laudabilis conatus, & ad Dei Opt. Max. gloriam, & Christianismi protectionẽ, incrementum, atque augmentationem, spectare videtur. Et ecce dum omnes in hoc sunt, vt imperata faciant, Andreas Auria ex Genua cum classe viginti nauium longarum rebus omnibus nauali praelio accommodis & necessariis instructissimè apparatarum, Barcinonen peruenit: inter quas una erat quadriremis & mole corporis & architectura præter ceteras insignis, nunquam antea mare experta, vtputa ipsi Imperatori vehendo destinata, & in hoc recens fabricata: qua ne Neptunus ipse quidem (de eius generis nauibus loquor) neque operosius magisq; affabrè ædificatam, neque instructius adornatam, oculis suis quamlibet tamen nitidè ablutis, in regno suo vidit vnquam. Cuius quadriremis aplaustria omnia vexillis Cæsareæ Maiest. insignibus summo

artificio effigiatis, decorata fuerūt. In puppi
verò duo signa magnitudine & amplitudine
eximia: alterū inter signio Iesu Christi cruci-
fixi: alterū ingēti Aquila, aliisq; Imperatoria
Ma. insignib. graphicè expressa atq; depicta,
vento huc illuc agitata, coruscabāt. Ex omni-
bus verò nauigiis, ij q machinis & tormentis
bellicis præfuerūt, tanto impetu & strepitu glo-
bos tum aeneos tū ferreos & marmoreos eiacu-
labantur, vt cœlū ipsum mugire & boare dice-
res. Erat præterea nō tam audire iucū dum q̃
videre gratū, cū tubas, lituos, buccinas, cor-
nua classica, tibias, timpana bellicum quiddā
resonātia, tum pugnas illas vmbrailes nauū
inter se concurrentiū, contra mutuò sese fugi-
tantiū, & harpagonib. manibusq; ferreis se cō-
prehendere meditatiū. Quæ omnia Impera-
tor ex fenestra quadā palatij sui, quæ in statio-
nē & mare longè prospectabat, nō sine magno
animi gaudio pspexit, quò pauco pōst tempore
princeps Melphie cū honore & reuerētia de-
bita Cæsarem salutaturus ascendit: cuius ma-
nu suppliciter deosculata, benignè & amicè
est acceptus ab eo, paucisq; cum Imperatore
collocutus, ad naues suas reuersus est.

DIARIUM EXPED.

Erant præterea in aperto pelago in statione Barcinon. XXV. naues Lusitanicæ, à Rege in subsidium conceptæ & decretæ expeditionis, illuc missæ, vnà cum longa quadam Ce-loce, Galeonem vocant, cum mole ipsa & robore præ aliis conspicua, tum bellicis tormentis, omnibusq; requisitis munimentis, instructissima, quæ in stationem appulsere, & aliæ, quas diximus fuisse Principis Melphicæ, sese mutuò militariter consalutantes, eiusmodi boatu tormenta sua exonerauerunt, vt cælum tonitru dirumpi, & fulgure coruscationibusq; ardere dixisses. Neque ita multò post pubes Hispanica classem iagentem omne genus nauium tam actuariarum q̃ onerariarum & rostratarum in portu Malacæ à latere Granatæ collectam, aptam & paratam iu eandem stationem adduxit. Inter quas naues erant & hippagoga, quæ equos, & oneraria frumentaria, quæ vniuersum ferè cōmeatum veberēt. Cum hæc omnia apparatus, & ad futuram profectionem ordine suo digesta fuerant, legationibusq; Gallicæ, Britannicæ, Allobrogum, Venetorum, Mediolanensium, Ferrariæ, aliarumque nationum de nauigiis, vt Cæsaream

Ma

Maiesſ. comitarentur, proſpectum erat: edicto Caſareo cautū eſt vt equites omnes, tam auxiliarij quàm legionarij, quos antè recenſeri & auctorari viderat, (fuerant autem numero ſeſquimille) naues aſcenderēt, eorumq; equi cum pabulo aliisque requiſitis ab helcya rijs in hippagines ad hoc paratas attrollerentur. Cui edicto ſumma cum diligentia obeditum eſt. Die dominico, qui tertius fuit Calen. Iunij, anni triceſimiquinti, Imperator facta re diuina, poſteaquā ſe ſuosq; omnes Dei Opt. Max. prouidentia, protectioni, conſervationiq; (nihil de eius bonitate & fauore hæſitans, ſed illum vnum in oculis & corde ferens) quàm potuit religione ſumma commiſſet, ſub horam ſerè decimam antemeridianā longam illam quadriremem ſericis, purpureis & aureis ornamentis teſtam, conſcendit: comitatus Ludouico fratre germano Ioānis regis Portugalie, quem infantem appellāt: qui illuc ea præcipuè de cauſa aduenerat, vt Imperatorem in Barbarica illa proſectione indiuiduus eſſet comes. In ipſo verò articulo cū in nauim reciperentur, tam ex illis nauibus quæ in altum deducebantur, quàm quæ in ſta-
tio-

tione pro tuitione ciuitatis in anchoris man-
 serant, tanto fragore, tanta concussione, tam
 impetuoso strepitu machinæ, & tormenta bel-
 lica emissa tonabant, mariaq; cælo commisce-
 bant, vt montes ipsos, scopulos, & abruptas
 quæ mari impendent rupes, velut Iouis ful-
 mine quassatas terra discedere, in abyssos sese
 abdere absorberique putares. Audiebantur
 etiam circumquaque tubæ, buccinæ, litui, cor-
 nua, tympana, cymbala, & alia semiuocalia
 signa, quibus milites quid facto opus sit admo-
 nentur, & ad prælia ineunda animantur. Mar-
 gines verò, littora, ripæ, tectæ, fenestræ, loca
 omnia quæ in mare prospiciebant, sic confer-
 tim erant stipata, & stipatim cōferta ac plena
 spectantium, vt sese mutuò propemodum ni-
 mia compressione enecarent: non abstinētium
 à gemitibus, suspiriis, lachrymis, sublatiisque
 ad sidera palmis, Principi suo oram soluenti
 bene precantium, prosperamq; profectionem,
 & meliorem non sine gloriosa victoria reditū,
 nuncupatis votis, exoptantium. Eodem die
 in omnes ferè Europæ regiones veredarij &
 cursores summa cum celeritate excurrerunt,
 qui quod antea nemini, neque priuatim, neque
 edi-

edicto publico, sed ne per literas quidem significatum fuerat, tum aperte nuntiarent, scilicet Imperatorem ipsum profectiorem in Aphricam cum ingenti eademque bene instructa classe suscepisse, & precipuum totius exercitus ducem futurum: eaque gratia iam nauem cum suis conscendisse, classemque è portu in altum deductam esse. Quia verò illo die tanta fuit maris tranquillitas & malacia, ut nulli omnino spirarent venti, visum fuit ibi commodam nauigandi opportunitatē expectare: quæ cessatio interim profuit nonnullis ad omnia in tempore perficienda, quibus per negotia prius non fuerat integrum se & sua nauibus importare. Proxima die, qui fuit pridie Calen. Iunij circiter horam octauam pomeridianam, cum nouilunio ventus cœpit utcunque flare: quā occasionem nō amittendam esse Imperator ratus, vela facit: iubetque ut vniuersa classis linthea explicet, pedemque faciat. Qua in re ne cessaretur, quadriremis Imperatoria cum aliquot aliis longis nauigiis, velut classem inuitas, in apertū mare ad quatuor vsque miliaria promouetur, sequitur expansis velis reliqua classis. Calend. Iunij adeo omni flatu destituuntur,

ut nec illo die, nec quarto Nonas, plenis velis
 sit nauigatum: quin actuarie ipsæ cogebantur
 tempori & tempestati parere, nec nisi remi-
 gum labore incitari, ne scilicet onerarias &
 alias quæ vento contrario lentius promouen-
 tur, præcurrerent. Et ecce in conspectu erant
 Baleares maiores, regniq̃ue primaria ciuitas
 Palma nomine, ad cuius littora propter ven-
 torum penuriã actuarie omnes appulsæ sunt.
 Vbi visum fuit, onerariis quibus altiori æquo-
 re opus est ut melius ventum colligant, à ter-
 go relictis, tempestatem prosperam expectare,
 totaq̃ue illa nocte ad diluculum vsque tertij
 Nonarũ Iunij solo remigio vsi sunt. Prorex
 autem Balearium maiorum, quam nunc Ma-
 ioricam appellant, admonitus Imperatorem
 præternauigaturum (nam in collibus & ru-
 pibus mari contiguis speculatores & explora-
 tores collocauerat, per quos de aduentu classis
 certior fieret) celocem quandam omne genus
 cõmeatu abundè prouisam, ad quadriremem
 vsque Imperatoriam aduexit, qua de omni
 genere dulciariorum tragematum, aliarumq̃
 deliciarum affatim prospecta, nõnullas etiam
 ex aliis actuariis viatico prosequutus est.

Rogauit præterea Cæsarem, vt in portum cuiusdam oppiduli, cui nunc nomen Alcodia est, naues suas subduceret, suaq; præsentia, vehemens incolarum videndi regis sui desiderium satiaret. Idem obnixis precibus Magistratus & primarij eius oppidi ciues impetrare conati sunt, & in certam spem, immo fiduciam adducti, id sese Imperatorem exoratos: magnum numerum equorum & mularum eo adduxerant, vt qui Imperatorem comitarentur, sine vlla molestia in oppidum, quod diximus mille passibus dissitum à mari, proueherent: sciebant namque eos à mari, sentinae profluuio & vectatione nauseabundos & defatigatos esse. Tandem Imperator illorum precibus victus, nauibus in portu relictis, & sua longa illa quadriremi, in terram descendit, cumque infante Portugalia, aliisque principibus, ducibus, comitibus, satrapis, suæque familiae gentilitio stemmate claris, recta ad ciuitatem illam proficiscitur. Vbi summo cum plausu & bene ominatis acclamationibus, tam prophanorum, quam sacris initiatorum, (qui cum Magistratu & Senatu ciuitatis, more & ritu supplicationes celebrantium, Imperatorem cum

F

Bij

suis

fuis ad templum vsq; deduxerunt: & post non nullam moram ibi factam, ad suam quadriremem reduxerunt) reuerenter fuit exceptus. Multi etiam è vulgo vectorum, cum vr animum recrearēt, tum vt de recenti annona sibi prospicerent, eōdem confluxerunt: qui intelligentes Imperatorem iam suam quadriremem ascendisse, audientesq; cani receptui, ad naues suas se receperunt, & paulò post actuariæ omnes solutis anchoris, inuito Æolo, remigio vndis aduersis obniti cœperunt: totamq; noctem remigantes, tandem ad littora Balearium minorum peruenerunt: ibi sub horam prandij à nauigando feriatum est. nonnulli vt se reficerent, terram occuparunt: quibus in naues reuersis, tam velis (licet vento parum propitio) quàm remis, ad Nonas vsq; Iunias utcunque promotum est. Sub meridiem Nonarū, in portum ciuitatis, cui nomen Mago, denique peruentum est. Est autem Mago oppidum Balearium minorum, situ ipso & opere munitissimum: nam in rupe quadam aditu difficillima ædificatum est: portum habet amplum & insignem, nec minus fidum, ac tutum, plus quingentarum nauium capacem: quan-

quanquam interim introitus arctior sit & an-
 gustior, quod ipsum & ad munitionem non pa-
 rum facit. Huc longæ omnes cum actuariis
 minorib. receptæ sunt. Quod simul atq; Pro-
 regi nunciatum fuit, ipse & quadringenti mi-
 lites tam subsidiarij quàm ex incolis Mago-
 nensibus, legionarij bene armati & pulchro or-
 dine digesti, ad crepidinem portus Imperato-
 riam Maiestatem salutaturi & humaniter ac-
 cepturi, accurrerunt. Imperator in ciuitate
 illa audito Sacro, ad quadriremem suam re-
 diit pransum. Prorex magnâ copiam cōmea-
 tus recentioris in quadriremem Cæsaream,
 aliasque naves importari curauit. Commo-
 ratum est in eo sinu aliquantisper, propter o-
 nerarias & alias naves, quas quòd ventū ha-
 buerant parum fauentem, longius abesse pu-
 tabant, verum sic visum & placitum fuit su-
 peris, ut illæ quoque paulò post illuc appelle-
 rent, quemadmodum ex montibus circumia-
 centibus exploratum est. Octauo Idus Iunias
 Imperator soluens ex portu, cum tota classe
 sua, pro ratione tempestatis & flaminum, quæ
 adeò leniter spirabant, ut quauis velis ute-
 rentur & remis, semper tamen in conspectu

essent Baleares minores, ventis vela dedit. Interim in loca sterilia & deserta descendit, Sacrisque operari iussit, confestimque in nauem rediit, moræ temporisque ad eum modum deuorato fastidio, quinto Idus Iunias, spumantes undosi æquoris vortices superauerat. Sed quoniam mare tum flabrorum impetuoso turbine tum fluctuum procellarum rabie plus æquo intumuerat, non satis tutum videbatur vna facta classe aliis nauibus se coniungere. Quare in insula sancti Petri, quæ circiter viginti milia à Sardinia distat, reliquas cõmorabantur. Quarto verò Idus sub horam vndecimam pomeridianam, quadriremis Imperatoria, cum aliis actuariis in aperto mari primariæ ciuitatis totius Sardinie, nomine Calaris, consedit, quò onerariæ cum aliquot actuariis in insula diui Petri expectatæ, prius puenerant. Erat autem pelagus illud ante Portum Calaritanum omne genus nauigiis nimis pulchrè vestitum, & stipatim confertum. Aliquot nanque ante diebus illuc aduenerat cum ingenti classe & longarum nauium, & onerariarum, & liburnicarum, quæ militem Germanum & Italum vehebant, Alphonsus Daualus Marchio

Vastij. Erant & appulsæ naues, quas Neapolis & Sicilia tum veterano milite Hispaniensi, tum vario genere cōmeatus instruxerāt, ducib. Vilingerio Richensi & Friderico Neapolitani regni Petri Toletani Proregis filio. Subduxerat etiā in eundem locum nouem longas, easq; ingentes, omnibus rebus ad bellum accōmodis instructissimè munitas, à Paulo. III. Pontif. Summo missas, cum genere clarus, tum factis strenuus, Virginius Vrsinus Anguillariæ Comes. Conuenerant eōdem à militibus Rhodiis, nunc Melitensib. missæ triremes quatuor, cum oblonga vna rostrata, aliaque oneraria, omnes apparatissimè instructæ, ductore Aurelio Buticello, Ticinensis Pisanique templi priore. Vt interea præteream plus sexaginta onerarias, quinque quadrirèmes, quadraginta biremes, lembos, celoces, catascopia sexdecim ex Italiæ & Siciliæ oris, illuc aduecta. Expectauerat & illic cum quinque longis aduariis aduentum Imperatoris Anthonius Auria, adeò vt præter longas septuagintaquatuor, trigintaque biremes & rostratas admirandæ molis & operis, videre esset aliam classẽ promiscuam, onerariarum,

liburnicarū, hippaginum, & eius generis plus
 trecentarum, in quibus erant biremes decem,
 plurimæq; aliæ naues, cum armis, tum militib.
 instructissimæ, Tertio Idus Iunias, cū prima
 luce triremes illæ Marchionis Vastij remis
 promoueri cœperunt, & prættereuntes, signis
 & vexillis explicitis, quadriremem Impera-
 toriam, sublato quàm clarissimè clamore, re-
 sonantibus tubis & buccinis, tympanis & fi-
 stulis, demissis & inclinatis vexillis, eum sum-
 ma cum reuerentia salutabant. Eodem ferè
 momento vtrinque eruperunt tormentorum
 bombi & tonitrua: neque multò pòst subductis
 anchoris, quadriremis Cæsarea prouehi cœpit
 per medium claßis militum Germanorum,
 Italarum, & Hispanorum, quam aliæ omnes
 naues comitabantur. Illi autem videntes si-
 gna & vexilla quadriremis Cæsareæ huc illuc
 vento agitata & fluitantia, vnà omnes eodem
 ferè temporis puncto, primùm minores machi-
 nas suas, deinde & ingētes illas quibus naues
 munitæ erant, tanto numero exonerantur, vt
 mare vniuersum fulgure & coruscationibus
 illustrari, ac deinde densissimo fumo obnubi-
 lari credidisses. Quid multa? Dixisses classẽ
 illam

illam nauium velis nudatarum, syluam quam
dam esse miræ magnitudinis, sub aduentū bru-
mæ frondibus & foliis suis spoliatam. Actua-
riæ verò littori admotæ, è fluuiio quodam leni
murmure in mare delabenti, de recenti aqua
sibi, & cunctæ classi abundè prospexerunt: in
cuius margine & ripis plerique Insula illius
propolæ & institores confederant, variamque
annonam eò adportauerant, de qua plerique
per occasionem sibi prouidebāt. Quadriremis
Cæsarea, aliæque triremes & biremes, cæteris
nauibus in aperto mari relictis, remigum ni-
xu & labore, in portum Calaritanum, quam
diximus totius Sardinia primariam esse ciui-
tatem, pridie Idus Iunij sub horam quartam
matutinam, inuectæ sunt: quibus procul per-
ceptis, ciues volentes etiam eminus Impera-
tori aduentum suum gratulari, multa & ma-
gna tormenta quibus ciuitas bene munita est
ei aculati sunt. Extra portam verò (quæ eam
partem spectabat) pons erat à muris oppidi ad
mare vsq; longitudine quinquaginta passuum
porrectus, aulæis, tapetis, & panno partim ru-
bri coloris, partim gilui adornatus, qui sic &
structura & altitudine puppi quadriremis Cæ-
sareæ

saræ respondebat, vt commodissimus & facilissimus ex ea in pontem esset transitus. Circiter horam nonam eiusdem diei ante meridiem Archiepiscopus Calaritanus cum Canonicis & vniuerso clero, ritu supplicationes statas aut indictas facientium, simul & Prorex cum Magistratu & Consulibus, primariisq; ciuibus, pulchrè digesto ordine, ad pontē illum vsque egressi sunt, vt Imperatorem quo decuit honore & reuerentia, exciperent. Qui ex sua quadriremi, vnà cum sororio suo infante Lusitania, aliisq; Principibus, Ducibus, Comitibus, suæq; aulae nobilibus, per pontē illum ad portam proximam deductus est, vbi acceptis clauibus, cōfirmatis prærogatiuis, aut verius prædecessorum suorum indultis, illis datis & concessis, præstito iuramēto promisit ea se pro more consueto sartatecta seruaturum. Illinc recta ad Basilicā cathedralem progressus est, Sacroque perfecto in quadriremem suam pransum venit: in platea, qua illi ad naues iter erat, erecti fuerāt varij arcus triumphales inauratis picturis, & grauibus sed non illepidis sententiis & apophthegmatibus, tum in ipsius tum in expeditionis quam susceperat honorem

& gloriam adornati, affabreque constructi: com-
pita omnia, triuia, angiportus, domus, tecta,
fenestrae, imbrices, umbracula, veluti vestita
& tecta fuerunt matronis, puellis, pueris, &
innumera populi turba, qui summo desiderio
principem suum spectare in votis habebant.

In coronis aut portarum ac murorum infixæ
fuerant ampla & oblonga vexilla, aquilis aliisque
Cæsaris & Sardiniae insignibus graphicè ex-
pressa & depicta. Audiebantur & horrendi
machinarum è munitionibus variis emissarum
bombi & tonitrua, quibus Principi iam abe-
unti bene precabantur. Taceo hic nomina
multorum Principum, primorum hastatorum,
primipilariū, centurionum, decurionum, ma-
gistrorum cohortium, praefectorum legionum,
tribunorum militum, ducum, & exercituum
imperatorum, qui sua virtute laudem & glo-
riam sibi parauerunt nunquam intermorituram:
plurimorum item nobilium, qui domi relictis
uxoribus & liberis, suis stipendiis merere, vi-
tamque pro laude pacisci, non dubitauerunt.
Adeo ducimur, immo trahimur omnes, cum boni
principis in re laude digna praecuntis amore,
tum gloriae cupiditate, eiusmodi praesertim,
quæ

quæ cum honestate & Reip. Christianæ prote-
 ctione & saluti sit coniuncta. Imperator igitur
 ubi commeatum omnem à Prorege Calaritano
 procuratum, in naues inferri iussisset, singulaq;
 ac omnia quæ naues ipsas & milites spectabant,
 diligenter curasset, præcepit signo dato omnes ad
 suas quasque conuocari naues, actuariasq;
 vela explicare & in altum deduci, ut facta
 nauigandi opportunitate, nihil eos remorari
 posset. Idib. Iunij facto Sacro & prandio,
 Veredarios & cursores in omnes prouincias
 & regiones ad eos qui illis cum imperio præfuerunt,
 aut legatos agebant, mitti iussit, qui nuntiarent
 Imperatorem cum tota classe sua ex portu
 Calaritano soluere, & recta Tunetum petere.
 Quod eo fecit cōsilio, ut reipsa doceret, quàm
 meminisset suorum, & quo illos affectu prosequeretur,
 tum ut amantissimos sui, pleniore sibi demereretur obsequio,
 cū intelligerēt suum principem tam periculosam
 difficillimæ profectionis prouinciam, ob salutem
 & conseruationem Christianæ reip. suscepisse:
 serioq; gauderent & latarentur de tam felici
 & fausto hactenus rerum omnium successu.
 Postridie Iduum qui calendarum men-

sis Iulij decimus octauus est, classis Casarea nauigationi se dedit, vt cum Deo bene volente, Tunetum proficisceretur, eiusque fauore & gratia quæ Christianæ reip. maximè essent conducibilia, strenuè contra Oenobarbum capitalem Christianorum hostem, moliretur.

Qui Oenobarbus, sicut Imperator à quibusdam Christicolis à Tuneto profugis præmonitus fuerat, Guletam, Tunetum, locaque omnia vicina fortissimè obmunierat, ætuaríasque suas partim in portu Guletano, partim in canalibus, lacubus, & paludibus, quæ à Guleta ad Tunetum iter est, aliisque locis adiacentibus distribuerat, collapsa instaurarat, integra munitionibus firmis sepperat, vt Imperatoris aduentum intrepidè summaque cum alacritate expectaret, eumque aditu & expugnatione suarum munitionum arceret, ac prohiberet. Et ecce, tanta tum cæli tum tempestatis commoditas sese obtulit, vt tota classis secundis nauigaret ventis: qui adeo eam non deseruerunt, vt decimoseptimo Calendas Iulias anni tricesimiquinti ante diluculum ad Carthaginis promontorium applicita sit, legentesque oras & littora Barbarica, viderunt plu-

rimas turres & castella in præruptis & celsis
 rupibus more architectationis ipsius regionis
 constructa, è quibus Barbari in nostros tor-
 menta eiaculabantur, sed frustra. In nonnul-
 larum verò arcium & rupium fastigiis & ca-
 pitellis faces & ignes accenderunt, quibus a-
 liis Barbariæ incolis Imperatorẽ cum suis ap-
 pulsum esse significabant. Imperator circiter
 horam diei secundam, longas suas naues mi-
 noresque actuarias in Vtica portum, cui Fa-
 rina nomen, quadraginta ferè passuum mi-
 libus à Guleta distantem, subduxit. Vbi in
 anchoris morati sunt alias naues, quas non
 adeò procul à tergo reliquerant: quibus post
 horas minimum tres, in eundem portum ap-
 plicitis, nulla facta mora simulatq; naues tur-
 gentibus linteis ventum concepissent, vorti-
 cosis Aphrici maris gurgitibus superatis, non
 longius tribus milibus ab arce Guletana re-
 ciprocis vndosi maris aestibus, fluctuabant.
 Velificantes igitur nunc huc, nunc illuc, sem-
 perque propius, tametsi per ambages, Guleta
 accedentes milites, omnesque omnium naui-
 giorum nautæ, nauicularij, vectores, arma &
 quibus se tueantur & hostes inuadant capere,

locum sibi quisque pro sua functione deligere, ut si fortè ex insidiis Barbari eos adorirètur (quæ quorundam vana fuit suspicio & formido) nihil nanque tale deprehensum est) non essent imparati & inermes. Dum hæc sunt, deprehensa sunt duo ingentia nauigia Massiliensia, à Christianissimo scilicet rege, ad Mahometicæ sectæ principem Christianæque religionis hostem plus quàm capitalem Hariadenum Oenobarbum missa: quibus ad quadriremem Cæsaream deductis, vectores eorum quæ habuissent mandata interrogati, non secus quàm ab angue aut scorpione tacti, vel ad aram Lugdunensem dicturi, primò obstupuerunt: deinde recepto spiritu, responderunt quidem, sed parum coherentia: tandem tamen confessi sunt se ex Tuneto & arce Guleta soluisse, Massiliamque recta petere: quam profectionem non fuisse in rem atque usum TUNETANÆ expeditionis à Cæsarianis susceptæ paratam & adornatam, nemo non intelligebat. Alterius nauigij dux, natione Francus, pro certo narravit quendam Christianissimi Regis à secretis, cui cognomen esse dicebat Forestio, ab Oenobarbo ad Solimanum Turcarum

carum Imperatorem, cum certis mandatis legatum fuisse, nimirum ut illum de aduentu Imperatoris, totiusque exercitus præmoneret. Venerat namque aliquot ante diebus cum legatis Solimani & Oenobarbi à Gallia in Aphricam, poteratque tum esse Constantinopoli apud Solimanum, sicut certis authoribus postea nobis nuntiatum fuit. Oenobarbus autem secretarij illius hortatu, consilio & industria, arcem Guletanam variis munitionibus communierat, multisque tormentis bellicis eandem locupletauerat, quemadmodum arce à nobis capta & expugnata, facile fuit animaduvertere: quid non facit dominandi ambitio, & alienæ gloriæ crescentis inuidia? Imperator cum videret classem semper propius admoueri Guletæ, per celolem misit qui ediceret, ut acies ordine per cornua disponeretur: ut si fortè collatis signis depugnandum esset, omnes essent parati & accincti. Cui edicto magno omnium consensu, & summa cum alacritate obtemperatum est. Nihil enim tam ardentibus votis desiderabant, quam cum hoste manus conferere. Multi Aphri Maurique per agrum Guletanum discurrere, contos & hastas oblongas vibrare, qui Gule-

ranos, Tuneses, aliosque Aphros & Mauros de applicatione classis Cesareæ certiores facerent. Classis tota sic ordine militari distributa, paulatim ad duo usque à Guleta miliaria ventis ferentibus, promovit, & in conspectu arcis quæ instar turris quadratæ est immensæ molis & vastitatis, sed humilis & sine capitello, quæ utique in mare prominet, consedit.

Priusquam tamen propius accederet, visum fuit actuariam unam cum prosomia præmittere, ut explorarent quid hostes ferrent animo, quibusque præsidibus & munitionibus arx illa esset vallata. In cuius fluvii & paludibus omnis classis Oenobarbi sic fuit collocata, ut difficulter à nostris tormentis verberari: ipsi verò nobis, quacumque ipsorum munitiones oppugnare, aut nostras tueri conaremur, multum negotij faceffere, nosque & nostra machinis suis quassare possent: quam classem licet malis & carchesiis suis destitutâ, alba tamen quedam vexilla nostris prodiderunt. exploratoribus autem nostris sesquimiliario à Guleta ab hostibus perceptis, euestigio machinas quasdam bellicas ex suis castellis eiacularantur, quarum globi per mare ad morē murmurantis

tonitruū reboantes, facile indicarūt ex immanibus & magnæ molis tormentis emissos fuisse: Nostri contrā suis tormentis hostium munitiones obturbarūt. Sed audito signo quo reuocabātur (id strepitus fuit ænei tormenti ex Prætoria naui exturbati) ad suos integri & illesi reuersi sunt. Qui cū Imperatori quæcunque de munitionibus, præsiidiis, situ, ipsius arcis didicerant, & qua parte commodissimè oppugnari, & vbi minimo negotio & periculo tam equi q̃ milites aliaque ad bellum necessaria ē nauibus in terram asportari possent, bona fide nuntiaissent: Imperator omnes Duces, Præfectos, Tribunos & Centuriones in suam quadriremem acciri iussit, omnibusque cum ipsis maturo consilio deliberatis, constitutum fuit, vt postridie (nam tunc appetebar vesp̃era, quare illo die non est longius progressum) milites oēs Germani, Itali, Hispani, Burgundi, tam legionarij, quàm auxiliarij, exponerentur. Eodem die duæ turres quæ spacio miliaris vnius inter se distabant, tormentis strenuè impetitæ fuerūt. Quarum defensores, machinas, sed minuscultas, in nostros exonerabant. Altera tamen à suis protecto-

ribus

ribus destituta, facile in Christianorum venit
potestatem. Dicebatur autem turris Salis,
aut Salinaria, à stagno quodam propinquo,
in quod mare exundans influit, quæ aquæ po-
stea Solis ardore in salem concresecunt, & ve-
luti congelantur. Decimosexto Calend. Iulij
iuxta constitutum vespere diei præcedentis,
biremes aliquot & celoces aliæq; minores na-
ues quæ remis promouerentur, ad actuarías,
onerarias, rostratas, hippagonas, liburnicas,
molis grauioris aduectæ sunt, receptosque mi-
lites in littus proximum prouexerunt. Ni-
mis quàm iucundum spectaculum fuit videre
Hispanos, & præcipuè Germanos, cùm non
procul essent à ripis, hastis suis nixos, omnisq;
moræ impatientes, in mare desilire, vt citius
terram contingerent, non sustinentes exspecta-
re donec humeris nautarum succollati, è na-
uib; in terram deferrentur: qua potiti hæc il-
læ circuncursare, tormēta sua minora extur-
bare, cum equitibus Turcis & Mauris, qui
agros proximos obequitabant, nunc eminus,
nunc cominus dimicare. Imperator, cuius pru-
dentia & præsentia salus & momētum totius
exercitus nitebatur, cū infante Portugalliæ

E

C ij

ali-

aliisq; Principibus & Ducibus, iam terra receptus, consenso equo, cum suis huc illuc equitare, militem palantē in ordinem cogere, quæ ratione digeri, quomodo se exercere deberet, præscribere: omnibusque boni Imperatoris, imò & strenui militis, fungi munis: reliquum interim exercitum qui ad terram conuehebatur, commorari. Diluculo eiusdem diei, altera turrium, quarum ante meminimus, immense crassitudinis, figuræ quadratæ, non longè à littore maris sita, strenuè tormentis & machinis verberabatur: fuit illi nomen Aquaria, quòd Guletani & vicini illorum illuc venirent aquatum: præternavigantes item illinc sibi de aqua recentiori prospicere solebant. Verum post multam verberationem, Mauris & Turcis qui in præsidio fuerant, quanvis nondum conclamatis vasis fugientibus, paruo negotio à nostris simul cum tormentis omnibus bellicis, capta & expugnata fuit. Eadem opera oppidula quædam & arces: vici item & castella (Romanorum destructa Carthagine reliquæ) eversa fuerunt. Sed quia in illo rerum successu nonnulli milites subsidiarij & etiam legionarij eo deuenere licentiæ, dicam an im-

probitatis & malitia, ut pagos, villas, strues,
 & acervos, tam frumenti & ordeï, quàm sceni
 & palearum, iniecto igni perderet: Imperator
 pœna capitali cavit, ne quisquã exinde simile
 quiddam auderet designare. Iussit præterea,
 ut pedites oēs & subsidiarij milites, quamvis
 nomina dedissent, militarique sacramento se
 obstrinxissent, scirent tamen sub quibus duci-
 bus & signis mererentur stipendia, tesseramq;
 militarem in promptu haberent, nihilque nisi
 cum ducum suorũ consensu attentarent. Eos
 verò qui in longis nauigiis, aliisque actuariis
 aliquo fungerentur officio, omnesque milites
 legionarios, & qui perpetuis militant stipen-
 diis, ne vnguem quidem latum voluit quòquã
 è triremibus discedere, sine comœatu suorum
 ducum, & actuariis præfectorum: qui secus fa-
 cerent, capitale illis fore: ne scilicet per libe-
 ram illam diuagationẽ, ordine exercitus tur-
 bato, si fortè aperto Marte depugnandum es-
 set, incauti & improuisi à Mauris insiliren-
 tur & passim caderentur. Dies igitur ille &
 proximus, qui decimus quintus fuit calenda-
 rum Iulij, eiusmodi velitationibus, edictis, &
 mandatis, tributi sunt. Exercitus verò in

DIARIUM EXPED.

modum aciei instructa per cornua, alas, frontem, & tergum, discretus, ad duos pagos non procul à veteris Carthaginis ruinis sitos, ubi Imperator confederat, tentoria, papiliones, & alia quæ castris ponendis sunt necessaria exspectans, promouebat. Ducibus interim hoc studio fuit, ut alios in excubiis, alios in statione, nonnullos in speculis explorandi gratia collocarent, & omni ex parte vigilanti diligentia sibi cauere: idque propter subitas & inexpectatas hostium incursiones, quasque ex insidiis (utpote quibus compendia viarum & loca eius regionis abdita probe fuerant explorata) Turci & Mauri tam pedites quam equites, plerunque faciunt impressiones. E& autem ager omnis à mari porrectus supra modum fertilis, & vitium, ficuum, olearum, aliarumque arborum ferax. eratque tum milio gradusculo satus, quod in plerisque locis iam ematuruerat. erat in eodem agro veteris Carthaginis magnus modus feniculi grandioris ad modum anisi, dulcis & gustu suavis. Decimoquarto Calendas Iulij ante crepusculum matutinum, navis quadam institoria plenis velis acta in portum Guletanum recta cursum

sum dirigebat, quæ classe Imperatoria percepta, versis velis cursum retro agere meditabatur. sed nonnullæ triremes Cæsareæ, ac præsertim lōga illa, cuius insigne fuit aquila, quæ Nicolaum Perenotum Granuellanum (virum siue eruditionem spectes, siue in rebus agundis raram quandam prudentiam & dexteritatem, siue in difficilimis etiam negotiis obcundis miram industriam & indefatigatum laborem, omnibus omnium calculis comprobandum) cum aliquot Cæsareæ Maiestatis Consiliariis & Secretariis vehebat, omni ex parte, eo impetu & celeritate sese in eam incitarunt, vt desperato effugio, velis & remis acta, non sine summo discrimine & periculo, in terram impeerit, nimirum vt vectores expositos seruaret, qui per conuallia salutem pedib. querere conati sunt: verum nonnulli legionarij ex nostris qui spectaculum hocce viderant, spe prædæ illecti, per compendia montium fugitivos illos asequuti, spoliarunt, & quidquid ferre potuerunt, abstulerunt. Nautis verò cum mercibus quæ ferè fuerant aromatica, & ab usque Constantinopoli periculo cuiusdam Iudæi aduectæ, exactis prædatoribus iussu

DIARIUM EXPED.

Anthonijs Aurie, in vsum Andreae Aurie principis Melphie (penes quem summa imperij maritimi fuerat) fisco esse condemnata. cuius praeae precium, paulò minus triginta milibus aureorum aestimatum fuit. Plurimi Christianorù ad castra Caesarca transfugerunt: eodemque plerique Turcae & Mauri adducebantur captiui. qui interrogati quidnam certi haberet de Oenobarbo, variarunt: aliis illum Guleta, aliis Tuneti esse dicentib. Cùm verò Imperator partim ex Mauris Turcisq; captiuis, partim Christianis, qui effractis ergastulis ad nos transfugerat, intellexisset Guletam sic esse tum munitionibus, propugnaculis, & tormentis bellicis, tum copioso & firmo praesidio communitam, vt eius expugnatio sine magna cæde & sanguine difficilis esset, atq; adeò desperanda: deliberari & consultari ceptum est, praestaret ne relictæ Guleta recto cursu Tunetum contendere. sed hic alius restabat scrupulus, non fore scilicet consultum, sed nec tutum tam copiosum, tam bene prouisum, tam exercitatum hostem à tergo relinquere, suosque ab illis munitionibus longius abstrahere, quæ recipiendæ & suppeditandæ annonæ & cōmeatui,

tui, præter cætera essent idoneæ. Quare communi omnium consiliariorum decreto constitutum fuit, arcem Guletanam ante omnia oppugnare, & constituto citius Imperator omnem exercitum propius admouit, ac mille quingentis passibus à conspectu arcis castrametatus est, eademque milites summa cum diligentia & festinatione fortiter munire, aggeres exstruere, valla figere, fossam circumducere, castella aggeribus imponere, quo tormenta quæ grandia & multa è nauibus illuc pertracta fuerant, applicarentur: ut turris illa quadrata, quam diximus Guletæ fuisse fortissimum propugnaculum, magno conatu machinis verberaretur, & si quæ fieri posset, vastaretur. Quinque dies operi faciundo impensi sunt. Nono calendas Iulij aggeres ad iustam altitudinem & crassitudinem exstructi fuerunt, castellaque imponi cæpta sunt, pro custodia & tuitione castrorum, tam contra tormentorum globos qui in nostros è Guleta mittebantur, quam leuia quædam & inopinata prælia quibus Mauri Cæsarianos adoriebantur. Si Antonio Pio Consentino, qui dicit se visa non audita scribere, fides est adhibenda: in leuibus illis velitationibus plerique

Cæ-

A

DIARIUM EXPED.

Cæsarianorum, fraude, dolis, vafritia, & astutia Maurorum, intercepti fuerunt. Idem commemorat Italarum & Hispanorum superbiam, & genuinam quandam inter ipsos inuidiam, (est enim vtraque natio supra modum laudis avida) in causa fuisse, quod hostes sæpenu-
mero in conflictibus superiores fuerunt: dum aut Ducum iussis non obedientes, locum assignatum deserunt, aut non contenti suas munitiones tueri iniussu præfectorum ex vallo desiliunt, atque in aperta pericula sese coniiciunt: aut videntes socios laborare, eis in tempore non succurrunt: quos Imperator (qui eodem auctore, quamlibet etiam leuibus dimicationibus interfuit, nec tormentorum ictus, nec balistarum tela, nec venenata Maurorum iacula metuens, scilicet quam tutius, præsentissima pericula, non sine periculo vicit) cum verbis, tum minis acriter castigatos, eò redegit verecundia, ut omnes suimetipsorum poeniteret, paratiq; essent potius viui discerpi, quam quidpiam animaduersione aut reprehensione dignum designare: quæ castigatio tantum profuit, ut in reliquis conflictationibus ac præliis, & cautius se tuerentur, & impigrius hostes

stes inuaderent, nimirum ut sic labem igno-
 minia nomini suo aspersam detergerent, no-
 tamq; turpiter inustam inducerent atque ab-
 raderent. Et ecce, priusquam sic ab Impera-
 tore castigati essent, enenit fortè ut propugna-
 culis aliquot erectis, xni quod longius arcem
 Guletanam versus excurrerat, neque multò
 plus quingentis passibus ab ea aberat, Hye-
 ronymus Tonauilla dux Sarni cum cohorti-
 bus aliquot Italogum præficeretur, à quo cum
 ipso priuilegio Diui Ioannis Baptista, hostem
 impressionem facientem, magna vi & conatu
 fortiter repulissent, eo facinore glorioso cer-
 tè & præmiis digno non contenti, præter im-
 perata, maiora ausi, sed infelicitè, relicto pro-
 pugnaculo, cuius protegendæ data illis fuit
 prouincia, hostes fugam simulantes, prosequu-
 ti sunt: qui artium suarum non immemores,
 coniungentes se sociis suis è Guleta in subsi-
 dium ipsis progressis, in Cesarianos cum nu-
 mero pauciores, tum ex longis excubiis ope-
 risque fatigatos conuersi, simul cum ipsis in
 nostras munitiones insilierunt, quos tamen
 inuentus Hispanica quæ non procul aberat,
 confestim exturbauit & in fugam conuertit.

DIARIUM EXPED.

In eo conflictu præter ducem ipsum Hieronymum Totaullam Sarni principem (qui ictu tormenti aenei pro vallo percussus, multisque vulneribus confossus fortiter cecidit) eiusque nepotem, qui graviter sauciis à sociis suis in propugnaculum receptus fuit, non plures octo Cæsariani desiderati sunt: hostium verò plus quinquaginta, præter læsos & mutilos, malè perierunt. tandemq; ex captivis, & quodã qui ad Cæsariana castra profugerat, cognitum est, tres clari nominis magniq; pensæ & momenti duces Barbaros, in illa conflictatione cæsos fuisse: quorũ corpora equites quidam Turci ad sua castra reportare conati, pedem citò retraxerunt, non audentes tam præsentis discrimini se committere neque exponere. Mortẽ Ducis Sarnensis gravius quàm credi par sit, optimus & suorum amantiß. Imperator, tulit: Tum quòd vir fuerat magnæ diligẽtiæ, & multæ in rebus bellicis experientiæ, tum plurimis aliis dotibus clarus: sed hoc omnib. in confesso est, Martem esse communem, belli que aleam nobilibus iuxta atque ignotis principibus & sine nomine vulgo, strenuis ac inertibus variè cadere. Consentinus longè diuersa scribit, &
pro-

propemodum ex diametro disidentia, quem non proposui mihi in hoc diario per omnia sequendum, sed solum quando consentanea describit. Malim credere exemplari Gallico, quod bona fide transtuli: cuius author, quæcunque scripsit vel dictavit, aut ipse suis vidit oculis, aut ab illis audiuit, qui res gestas omnes ad Imperatorem detulerunt. Scribit Constantinus transfugam quendam abiurato Christianismo, paganismum professum fuisse, verum cum transfugeret, facti poenituisse & resipuisse, ac salutem suam, omniaque bona (attulerat namque secum multa aureorum milia) clementia Maies. Imp. commisisse. Cui Imperator remissa culpa vitam indulgit, & aurum omne quod obtulerat, in eius utilitatem asseruari iussit: ne scilicet in vita hominis, quam auro, continentior fuisse videretur. Pollicebatur præterea cum Neapolim venisset (fuit namque transfuga ille Neapolitanus) maiora se in ipsum collaturum beneficia, adiecitque Imperatorium esse eiusmodi elargiri, non accipere. Sed redeamus vnde digressi sumus. Septimo Calendas Iulias, hostes aliud quoddam propugnaculum adorti, magna cum suorum

stra-

DIARIUM EXPED.

strage ab Hispanis, quibus reiectis Italis tum primæ partes cū hostibus congrediendi ab Imperatore datæ sunt, fortiter sunt repulsi. Multum diuq̃ dimicatum est ferè Andabatarum more: nam subita quædam eademq̃ vehemēs ferentium ventorum tempestas oborta, tantū excitauit & in cælum vsque sustulit pulueris & arenæ, vt vixdum socios ab hostibus discernere possent. Quæ tempestas, tentoria, tuguria, tabernacula & papiliones militum, variè deiecit: quibus instaurandis & refigendis, plus credito ab omnib. sudatum est. Nono Calen. Iulij (vt illud quoque, quanq̃ non suo loco, inseram) Maurus quidam à Rege Tuneti missus, in castra Cæsarea peruenit, qui dicebat tesseram fidei à Rege acceptam sibi in itinere perriisse: quæ Imperator postridie qui dies fuit natali D. Ioannis Baptiste sacer, ad se adductū, per interpretem quendam Hispanū, Arabicæ linguae callentissimū, quæ mandata ad se haberet, rogauit: ea ferè fuerant eiusmodi, Regem suum certiores factum Imperatorē cum exercitu numeroso omnibusq̃ rebus quæ bello tum nauali, tum terrestri, necessaria essent, abundè instructo, in Barbariam appulsum esse, vt maritimum

ritimum illum ac terrenum prædonem ac piratam Oenobarbum, Turcicumq; exercitū, qui magnā cladem regnis, insulis, arcibus, & munitionibus Cæs. Maiestati subditis attulisset, internecioni daret. In Regem verò qui se illi in fidem dedisset, nihil hostile cogitare: se autem ut exploraret an omnia ita se haberent, à Rege suo missum esse. Cui Imperator per eundem interpretem paucis respondit, ita rem esse, quin plerosque Mauros vtriusque sexus promiscuæ ætatis & ordinis à suis captos, se dimisisse liberos, edictoq; publico cauisse, ne cuiquam Maurorum qui regem Tuncetium dominum agnosceret, detrimenti quidpiam aut iniuriæ fieret. Quòd si Rex cum suis Numidis & confederatis Oenobarbo resistere decreuisset, per se non staturum quin ex Barbaria cum suis militibus breui exigeretur. Atqui festinatione & re ipsa opus esse, non multis verbis & vanis promissis: non enim expedire suis rationib. ut tantæ copię ocio torpescerent, & ab opere feriarentur. Qui Maurus ut illi imperatum fuerat, intra dies quatuor se responsum regis sui reportaturū pollicitus, quatuor milibus ducatorum, vestibusq;

auro

N

DIARIUM EXPED.

auro intertextis & sericeis ex liberalitate & munificentia Cæsareæ Maiestatis donatus, cum mandatis ipsi commissis, dimissus est. Et ecce vix illo digresso, septimo Calendas Iulias, tres equites Mauri in eadem venerunt castra, duo subalbi, qualis ferè est color fuliginæus, tertius planè ater: erant autem Maurorum ritu pellibus lauatis phœnicei coloris vestiti, humeris verò oblonga iacula, machæras verò suas & acinaces à summitate brachij dextri è latere sinistro altrinsecus pendentes gestabant: læuo autem brachio pugiones habebant affixos: Hi Cæsari literas, alteras à Rege, alteras eiusdem ferè exempli à quibusdam Numidis præcipuis belli ducibus, Regi quæ cognatis & consanguineis missas, obtulerunt. Quarum ex Arabica in Hispanam linguam translatarum, is fuit tenor: Laus misericordibus, Nos Filij Ceduazij exercitui Christianorum significamus, quòd nò procul à vestris castris absumus. Vos contrà nunciate nobis, ubi commodissimè cõmentari vobiscum possumus. Qui has istuc pertulerūt literas, ingenuè vobis exponant, quis dudum fuerit & nunc sit rerum nostrarum status. Mauri ad vnum oēs

F

con-

concordes sunt, & nobis beneuolunt, vnaque
in re consentiunt. Qua de re coram diffusius
agemus: erant autem literæ Regis, signo ipsius
signatæ, nullo impresso sigillo, neq. superscri-
ptione inscripta. Negabant enim id se pro
more habere, quæ verò iussu Regis mandata
afferebant, hæc erant: Muleassem Regem &
dominum suum, simul atq. certior factus esset
de aduentu Imperatoris, classisque eius in A-
phricam, noluisse committere, quin ilico lega-
tionem ad eius Maiestatem mitteret, ut ni-
mirum cognosceret, ubi & quando eum adire
& colloqui posset, ut eius auxilio, pulso Oeno-
barbo, in regnum auitum aliquando repone-
retur: paratum item se esse, auxiliares copias
mittere, commeatumque suppeditare: & ubi-
cunq. Maiestati eius visum esset, cum poten-
tissimis & proximis sibi cum sanguine tum af-
finitate Numidis, ut liberius de omnib. com-
mentari possent, in colloquium venire. Quod
ut commodius & minori cum discrimine fiat,
rogare ut Imperator triremes aliquot ad se
mittat, quibus è montuosis locis, ubi delitesc-
bat, per mare ad castra Casarea tutò proue-
heretur. Quibus intellectis, Imperator duos

T

D

ex

DIARIUM EXPED.

ex legatis multis pretiosis munerib. donatos;
 seruato apud se tertio, quē etiam plurimis do-
 nis cumulauit, cum eiusmodi mādatis ad Re-
 gem remisit: Placere sibi vt Rex cū aliquot
 suis cognatis & affinibus ad se veniat, quō vo-
 luntatem animique ipsius sensa plenius intelli-
 gat, actuariāq; à Rege postulata missurum, id
 quod paucis post diebus effecit. Nam p quen-
 dam ducem non postremi nominis neque esti-
 mationis, duodecim triremes apparari, & ad
 Regem mitti curauit. Quo responso accepto,
 legati ad Regem suum redierunt. Inter Tu-
 netum & Guletam erant quædam oliueta, fi-
 ceta, loca que aliis arboribus confita: ex late-
 re castrorum Casarianorū, illic Oenobarbus
 tormenta non pœnitendæ magnitudinis, co-
 hortēsque nonnullas equitum & manipulos pe-
 ditum collocauerat, vnde magnos & frequen-
 tes globos in nostros iaciebant: excursioni-
 busque factis, magnis animis & robore castra
 Casariana exturbabant. Imperator conside-
 rans hoc in fraudem & perniciem suarum le-
 gionum & copiarum factum esse, magnoque
 sibi dedecori assignatum iri, si permitteret ho-
 stes sic impunē diutius suos ludificari, quanq̃

edicto, eoque capitali cauerat, ne quis extra ordinem in hostem incursaret, illorum putastagematis, imò dolis & fraudibus iam probe exploratis, ut qui pedem pede, manum manu cum nostris conferere non auderent: Sed contenti crebris magis quam vehementibus velitationibus dimicare, leniterque per causam, in Caesarianos insilire, sicubi nostri globo facto per alas & cornua se dirigebant, ut iusto bello contenderent, non ausi resistere, subito terga verterent, statuit tamen eos illinc deturbare. Sexto igitur Calend. Iulias classicum cani, & equites Hispanos duce Ludouico Mendocio Marchione Monteiaris, duasque legiones peditum, alteram ex Germano, alteram ex Hispano milite conscriptas, antecedere iussit: Ipse verò cum suis equitibus & peditibus, manipuloque vno ex altero eorum, qui ex minoribus tormentis, glandes plumbeas, aliaque tela iaculabantur, sequutus est: eoque ordine ad locum ubi hostes inter arboreta, & plantaria in insidiis erant profecti, eo impetu, tamque ardentibus animis eos adorti sunt, ut quauis plus mille essent equites, pluresque pedites, tamen Caesarianorum impressiones

DIARIUM EXPED,

non sustineret: sed relictis machinis reliquisq;
impedimentis, in fugā sese conuerterent, quos
Imperator longius persequi noluit: tum quod
Tunetum in conspectu esset (non plus enim
miliaria illinc aberat) tum quod non teme-
rè, sed nec infeliciter, illam suscepisset expe-
ditionem. Ceciderunt in eo conflictu ex hosti-
bus partim equites, partim pedites, quinquā-
ginta: ex nostris verò cum saucij tum occisi,
desiderati sunt septem. Marchio Monteiaris
dux ordinis equestris, ex ictu lanceæ Turci-
cæ in coxendice vulnus accepit. Quod tamen
non multò post industria chirurgorum ob-
ducta cicatrice, pulchrè curatum fuit. Dum
hæc fiunt, & castra variis munitionibus omni
ex parte muniuntur, plurima militib. & com-
meatu bene instructa nauigia, alia post alia
appellebant. Aduenerant quoque ex Sicilia,
Neapoli, Italia, aliisque regionibus plerique
strenui & in re militari exercitatissimi viri,
atque inter alios Marchio Alarçò, vir ma-
gnæ prudentiæ, & multæ in re bellica expe-
rientiæ, cum mille ducentis viris Martis &
gentilitio stemmate claris, ex Neapoli & Si-
cilia oriundis: qui partim longis actuariis,

partim onerariis & rostratis in Aphricam ad-
 uecti sunt. appulsus est etiam eodem pulchrè
 comitatus Ferdinandus Gonzaga, vir rari
 & prudentis consilij, & in iis quæ ad rem mi-
 litarem pertinent, oppidò quàm exercitatus.
 Tertio Calend. Iulij, Muleasses Tuneten-
 sium Rex, ex saltibus illis quò pulsus ab Oe-
 nobarbo confugerat, per mare proximum tri-
 remib. ab Imperatore impetratis, quàm pro-
 ximè castra Casarea aduectus est: pramif-
 soque sororis suæ filio, qui illum appulsum esse
 nunciaret, cum ducetis equitibus Mauris ad
 castra Casarea contendit. Imperator illū ad-
 uentare præmonitus, signo dari iusso, vt tur-
 mæ aliquot equitum ordine disponderentur, &
 Ferdinandum Toletum Albæ ducem, Ferdi-
 nandum Alarconem vallis Cicilianæ quæ in
 Præcutinis est Marchionem, & Antonium
 Pimentelium Comitem Beneuentanum, cum
 multis aliis nobilibus & gentilitio titulo insti-
 gnibus, præter equites, addita vna atque al-
 tera peditum phalange, illi obuiam misit: qui
 reuerenter illum (vtpote regem) exciperent,
 atque ad tentorium Casareum deducerent.
 Imperator cum infante Portugaliæ, aliisque

DIARIUM EXPED.

tum Ducibus tum Comitibus principibusq; vi-
ris, Regem exspectabat: quem appropinquan-
tem data dextera salutauit. Ille contra sum-
ma cum reuerentia sese inclinans & dimittēs,
obseruato tamen semper decoro regio, Impe-
ratorem tantum non adorauit, & more pa-
trio super tapete ibi in hoc strato cū suis Nu-
midis humi procubuit. Imperator verò è suo
solio descendit, Tum per interpretem Hispa-
nica & Arabica lingua iuxta peritum, mul-
tis de rebus longum diuque collocuti sunt.
Deinde ad militum stationem, vt legiones
suo ordine digestas, totiusque exercitus fa-
ciem, formam, & robur videret (qui illo ad-
ueniente tam maiora quàm minora tormen-
ta magno murmure & strepitu exonerabant)
deductus est, illinc ad tentorium Ludouici
Pratensis velleris aurei Equitis, & secun-
di Imperatorie Maiestatis cubicularij per-
uenit: Vbi variis omne genus bellariis, a-
quisque cum saccaro & cinamomo decoctis,
(abstinent enim vino & carnibus nisi ritu pa-
trio coctæ & apparatus sint) refectus & re-
creatus est. Dixit autem circiter octingen-
tos camelos commeatu & aliis rebus onustos

se

se à tergo consequi, habereque se in montibus illis vnde venerat, plus sedecim equorum milia, quorum omnium ne musca quidem neque camelus, nec equus vsquam comparuit.

Erant autem omnes eius milites Mauritanico more vestiti, habentes acinaces suas altrinsecus, ab humero dextro in laeuum dependulas, & pugiones latos eosque ancipites sinistro brachio alligatos: equitatus ferè ex equibus equisque castratis constabat. Iacula autem quæ gestabant, longitudinis erant triginta sex aut quadraginta palmorum. Imperator autem magis miseratione & misericordia (quam cum summa clementia habet coniunctam) commotus, quàm quòd multum auxilij putabat à Rege, humanissimè acceptum, regio affecit honore. Hoc enim erat omnibus exploratissimum, Regem sine vlla spe recuperandi regni sui, fuisse ab Oenobarbo exactum. Huc accessit, Imperatoris copias quas terra marique habebat, tales fuisse & tantas, ut Deo bene volente, (à quo omnis victoria est) non solum sufficerent Oenobarbo cum suis opprimendo, sed etiam vniuersæ Barbariæ subiugandæ. Verùm magis expediens visum fuit

regem in regnum reponere, ut tanto beneficio Maurorum animos sibi deuinciret, intelligerentq; sanctam illam expeditionem in hoc solum Imperatori susceptam esse, ut Oenobarbū Turcicumq; exercitum è Tunetensium regno expelleret, tranquillitatiq; Reip. Christianae consuleret: præterea, ut fidem regis eiusq; successorum magno commodo & securitate Christianismi, & præsertim regionum & ditionum maritimarum Casareo Imperio obnoxiarum, cōtra vniuersam Barbariam tam immensi beneficii vinculo, in perpetuum sibi obligaret: quibus regionibus quàm fuerat opus & necessariū ut primo quoque tempore prospiceretur, nemo ne sanctè quidem deieranti credat, nisi oculorū cognitione didicisset, quemadmodum in profectione ista Sole meridiano clarius fuit videre. Sub initium mensis Iulij in opere cæpto perficiendo, continuis aliquot diebus nemo non strenuam & accuratam adhibuit operam, ut scilicet tormentis omnibus suis locis dispositis, ad demolitionem arcis Guletanae procederetur. Erant circum castra Casariana colliculi quidam, quos visum fuit aggestis aggeribus, defixis vallibus, exstructisq; propugnaculis

Castellis munire, militesq; cum machinis ad castra ipsa legionumq; cornua protegenda hostemq; ab irruptionibus arcendum, imponere. Quia verò arx Guletana in planicie quadam sita erat, & ex utroque latere firmis munitio- nibus circumclusa, non fuit nostris integrum semel locum castris metandis deligere, sed ne- cesse fuit subinde mutare, & paulatim proxi- mus Guletæ admouere, quod nō sine magno labore & molestia militum fieri potuit, tum quòd tentoria, papiliones, tuguria, diuersoria, sarcinæ, impedimenta omnia transportanda essent, tum quòd ab illis locis longius abstraherentur ubi plurima quotidiano vsui accom- moda partim repererant, partim sibi procura- uerant, & præsertim puteos aquarū dulcium, quarum propter mare vicinum, mira erat illic raritas, ne dicam penuria. Nam illi, à quibus diximus turrin quandam nomen sortitam fu- isse propter immodicam aquationē, partim ex- hausti, partim vitiati, limo è fundo excitato, fuerunt. Lacus verò & stagna, propter vicini æquoris exundationem aqua salsa infecta fu- erunt. Huc accessit, quòd ex vasis terra re- pletis, pellibus aliisq; munimentis coopertis,

pro-

propugnacula sibi construere debebant, quæ
 opponebāt tormentorū ictibus, dum nocturno
 tempore propius sensim adrepunt. Cumque ad
 hunc modum castra semel atque iterum loco
 mouentur, proximiusque arci admouetur, ut sic
 commodiore via expugnaretur: non rarò no-
 cte intempesta ad arma cōclamatur, atque in-
 terdum vtrinque eruptionibus factis, dimi-
 catur. Quarto Nonas Iulias, hostes per ex-
 ploratores edocti, turmas aliquot equitū, ma-
 nipulosque peditum è castris Cæsarianis pro-
 fectos esse, ut magnum numerum cum peditū
 tum equitum ex miscellanea & promiscua, e-
 quisonum, mulionum, stabulariorum, lixa-
 rum, cacularum, eiusmodique hominum col-
 luvie, qui in vicos próximos pabulatum &
 prædatum excurrerant conflatum, tuerentur
 & protegerent, arbitrati occasionem nostras
 munitiones expugnandi sibi datam esse, sta-
 tim à prandio magno clamore & impetu ve-
 lut æstro quodam perciti, totis viribus in eas
 incubuerunt: eodemque ferè temporis puncto,
 turbo quidam ferentium & debacchantium
 flaminum, tantum excitauit pulueris, ut con-
 spectum hinc castrorum, illinc hostium inter-

ceperit: hoc tamen nonnihil in tenebris dimi-
cantibus profuit, quòd æther crebris ignibus
quanquam non sine fragore tonitruum micu-
erit, pluuia subito consequuta ventorum ra-
biem sedauit. Nihil tamen interim tam su-
bita cæli mutatio conflictationem remorata
est: quinimo iis animis vtrunque & viribus
certatum est, vt Cæsariani exercitus duces,
metuentes ne Turcici equites ex insidiis suo
more in nouissimos ductores nostri exercitus
insultarent, omnibus legionibus ordine distri-
butis, facta acie cum hoste congregiendum pu-
tarint. Sed nostri diuino freti auxilio, magna
tum præfectorum, decurionum, & centurio-
num, tum militum vigilantia, alacritate, &
diligentia, hostes à castris prohibuerunt, & ter-
ga dare coegerunt, quos tanta celeritate sunt
consecuti, vt multis ante munitiones ipsorum
erucidatis, propugnacula & castella nonnulla
occuparint, vexilla diripuerint, & magnum
timorem spectantibus incusserint: cruenta ea
in concertatione facta fuit hostium strages:
pauci ex nostris desiderati sunt. Nulla quies,
nullum ociū fuit militib. Nam nulla ferè dies
sine dimicatiōe abiit. Ex arce verò Guletana

DIARIUM EXPED.

triremibusque qui in sinu Tunetensi fuerunt, quotidie ex machinis ingentis magnitudinis, ferrei & aenei globi in castra Casarea militumque tuguria iaciebantur, quorum nonnulli & illi quidem grandiusculi inter signio liliorum insigniti fuerunt, ita ut non difficile esset conijcere & colligere, è quo myropolio eiusmodi catapotia, quibusue ex officinis tales prodierant merces. tandemque plurima quæ antea incertorumore siue authore passim musitabantur, tum denique credi & pro certis haberi cæpta sunt. Ex altero latere Guletae qua Tunetum respicit, stagnum esse navigabile, per quod ex Tuneto commeatus & quacunque obsidione cinctis opus erant, facile aduehebantur: quod ut nostri impedirent, constitutum fuit è naualibus nonnulla nauigia in stagnum illud pertrahere, eademque militibus, tormentis, aliisque armamentis armare. Id quod absque mora, quanuis non sine molestia, factum fuit. Verum quia stagnum illud non erat tantæ altitudinis ut naues sic onustas ferre posset, necesse fuit eas in mare, magno certè militum sudore, retrahere. Sexto Idus Iulias Cæsar ex altero pede grauissimè laborauit: cuius doloris cau-

sam fuisse, medici asseuerabant, continuam & indefessam in omnibus boni Imperatoris ob- eundis muneribus curam, laborem, & diligen- tiam. Nec defuerunt qui putarent diuinæ id fuisse prouidentia & voluntatis, ut scilicet illo cruciatu admonitus, non tam temerè præsen- tissimis se obiectaret periculis, satisque crede- ret suo se fungi officio, si quod in opere faciun- do collocaret operæ, aliis exercendis & insti- tuendis insumeret, atque plurima quæ ipse fa- ceret, primariis exercitus ducibus, legionum præfectis, primipilaribusq; antesignanis ad- ministranda committeret. Hostium nanque incurstationes, assiduæque illæ dimicationes non fiebant sine telorum, iaculorum, balista- rum ictibus, & tormentorum maiorum & mi- norum iactibus: quorum impetus sine discrimine nobilibus cum ignotis, summis cum in- fimis, si fortè contingantur, æquè lethalis est & noxius. Quarto Idus Iulias, tentoria & militum tuguria denuo suo loco mota sunt, & propius Guletam deportata, quo tamen die propter incredibilem flabrorum tempestatē, puluerulentamq; arenarum nubem ad sydera usque iactatam, non adeò promptum, neque

E pro

proclive fuit ea figere. Munitionibus tamen
vallis & fossis circumdatis, propugnaculis &
castellis aggeribus impositis, machinisq; ad ia-
culandum apparatis, Imperator arcem Gule-
tanam primum tormentis verberare, deinde
postridie, qui tertius fuit Idus Iulias, conscen-
sis muris, expugnare, & capere constituit.

Quare cautum est edicto publico, ut omnes
tam duces quàm milites, ad suam quisque cui
destinatus fuerat functionem, parati & accin-
cti essent: sed quia ventorū vis & rabies fue-
rat vehementior, pelagusq; altioribus vndis
efferbuerat, in diem sequentem qui pridie fuit
Idus Iulias, res tota dilata & procrastinata
est. Erat fortè turris quædam in vertice mon-
tis, non amplius mille passus à Caesarianis ca-
stris disita, quā decem stationarij milites ex-
pulsis Barbaris, occupauerant: eam facto ag-
mine Turce Maurique adorsi sunt: quorum
insultum decem illi Caesariani principio stre-
nuè repulerunt, sed destituti subsidio, cœperūt
impressionibus Barbarorum esse lengè impa-
res. Quibus confestim à nostris, tum equitibus
tum peditibus suppetiæ datæ sunt, qua re ab
hostibus animaduersa, non expectato nostro-

rum aduentu, sese verterunt, qui ferè Barbarorum mos est, sua namque agilitate (ferentiorum enim & velutum more, leui vtuntur armatura) equorumque velocitate freti, frequentioribus quàm vehementioribus excursionibus, hostes suos sollicitat. quòd si seriò conserendas esse manus viderint, versis tergis, fuga sibi salutis suæ cōsulunt. Imperator nondum cōmodam expugnandæ arcis Guletanæ nactus occasionem, exploratis summa cura omnibus munitionibus, vt magis hostibus incommodaret, fortiusque sua castra muniret, iussit alium aggerem cæteris astrui, quod imperato citius, summa cum diligentia factum est: vt si fortè offerret sese occasio, nihil esset quod oppugnationem remoraretur. Castris igitur sic munitis, & acie, quæ numerū triginta milium militum, eorumque selectorum excedebat, p cornua, alas, frontes, & terga, legiones, turmas, cohortes, & manipulos, instructa, (præter classem ingentem, quæ in portu Guletæ omnibus rebus ad nauale bellum necessarius apparatus, anchoris fundatis detinebatur) cunctisque & quæ ad castrorum tuitionem & hostium oppressionem spectare videbantur, dili-

DIARIUM EXPED.

diligenti sollicitudine procuratis, machinae & tormenta suis quæque locis collocabantur.

Imperatori præter cætera hoc studio fuit, frequenter omnem exercitum lustrare, legiones oēs circumire, duces & antesignanos ut cautè sibi prospicerent, nec temerè se periculis obii- cerent, admonere: omnes summa cum huma- nitate cōpellare, præmia ampla polliceri, ar- dentes & inflammatos laudare, dubios & me- riculosos animare & confirmare, ignavos & inertes impellere, urgere, ac stimulare, igno- miniosisque verbis nonnunq̃ castigare: omnes hortari, breuibusq̃ concionibus inflammare: nō dubitare se, quin qui sæpe absente ipso rem præclarè gessissent, hostesq̃ eisdem secū sacris initiatos, captis regibus & principibus viris, castris exuissent, victoriamq̃ illis veluti è ma- nibus tum in Italia, tum aliis regionib. non se- cus ac clauam è manu Herculis extorsissent, nunc se præsentem cum hoste sacro atq̃ deuoto, fortiter & strenuè essent pugnaturi: præser- tim cum in hoc bello, Deo Opt. Max. eiusque filio Domino & Seruatore nostro militarent, se officiorum sibi præstitorum non fore imme- morem, sed vnumquemque pro ratione rerum

gesta

gestarum, liberaliter remuneraturū. Quibus
 exhortationibus, animi militum, alioqui sua
 sponte feruentes & incitati, sic sunt inflam-
 mati, ut ansam pugnandi sibi non præberi do-
 lerent. Actuariæ proinde aliæq; classes, quàm
 proximè sine certo discrimine poterant, appli-
 cabantur, malisq; & antennis sammotis, ne si
 fortè hostium tormentis concuterentur, id na-
 uibus fraudi & detrimento esset, ad oppugna-
 tionem apparabantur. Euenit fortè, ut pri-
 die quàm decretum esset arcem tormentis la-
 cessere, mare sic intumuerit, ut in tentoria
 quæ littoribus proxima erant, exundaret, me-
 tusq; esset ne iuxta constitutum arx oppugna-
 ri nequiret: sed pridie Idus Iulias tanta fuit
 & æquoris & flatuum tranquillitas, isque su-
 perni numinis fauor, ut cum prima luce acie
 suo ordine instructa, omnibusq; & singulis suis
 functionibus præscriptis, ea diligentia, indu-
 stria, studio, & dexteritate, terra marique arx
 verberaretur, diuexaretur, & quassaretur,
 ut & turres opere situq; pene inexpugnabiles,
 & ceteræ munitiones, quas ex trabibus, ma-
 lis, antennis, triremium remis, emeritarumq;
 nauium tabulis, proris, & puppibus, clauis &

DIARIUM EXPED.

carinis construxerāt, ac pilis, pellibus, boumq;
tergoribus stipauerant, multaq; terra coope-
ruerant, diuerberationi & impetui nostrorum
tormentorū cederent, collapsæque & conuul-
sæ, neque onus impositum sustinerent, neque
Turcis satis tutum nec firmum cōsistendi atq;
resistendi locum, machinasq; suas eiiciendi po-
testatem facerent. Quin plurimæ hostium ma-
chinæ nostrorum tormentorū ictibus diruptæ,
magnaq; pars muri turris illius quadratæ so-
lo æquata, nonnullæque quadriremes & trire-
mes, aliæque naues, tam rostratæ quàm onera-
riæ, pertusæ & dilaceratæ fuerunt: quæ cū
hostes nō sine dolore & indignatione viderēt,
secumque expenderent, suas munitiones peius
fuisse labefactatas, quàm vt vlla instaurandi
spes superesset: cōsiderarentque quàm potens
& inuictus, & ab exercitu & omnibus belli-
cis maritimis iuxta ac terrestribus munitio-
nibus Imperator esset, in sola fuga suo more
spem omnem collocauerunt. Imperator qui
hactenus omnib. in rebus summa cum diligen-
tia, cura, strenuitate & magnanimitate, ve-
lut Hector quidam, aut monstrorum domitor
Hercules, omnia boni Imperatoris, imò &

militis munia obiuera, & quaecunq; factu fuerant necessaria, admonuerat & praeceperat, ne quid in ipso desideraretur, dum arx Guletana tormentis cōcutiebatur, in aggeribus ipsis & propugnaculis constitit, nimirum ut à verberatione, donec magna ex parte demolita esset, non desisteretur, factaque commoda ascendendi via, militum saluti in expugnatione eius consuleretur. Tam enim vita militū illi cara fuit, ut nollet vel vnius periculo centum Barbaros obtruncari. Contra milites eo flagrant expugnandæ arcis ardore, dicam an furore, ut nisi prudentissimus Imperator eos remoratus fuisset, nulla sibi munita via magno suo periculo eam oppugnassent. Id quod tamen eodem die sub horam secundam pomeridianam, ea animorū viriumq; alacritate & robore factum est, ut quanuis iter ipsum quod sibi munierant non esset satis aptum, aditusq; impeditior q̃ ut commodè eam inuadere possent, tamē scalis muris admotis, facile mœnia superarint: victoresq; in arce victa triumpharint. Quadriremes verò Oenobarbi, aliæque naues quæ in stagnis & sinu Guletano iacebant, paruo negotio in nostrorum venerunt

DIARIUM EXPED.

potestate, vnà cum machinis bellicis, quæ numero, magnitudine, & artificio erant commendabiles: inuenta etiam fuit magna globorum, pulueris tormentarij, & salnitri copia: Ita vè abundè facta fuerit compensatio damni & detrimenti, quod nostri acceperant: quoniã nonnullæ naues ipsorum aduersariorum machinis partim depressæ, partim lacerata, & disruptæ fuerunt. Hostes qui alioqui in defendenda arce strenuos sese, & rei militaris experientissimos exhibuerant, omni spe recuperandi ea quæ amiserant abiecta, fugæ se dederunt: quamlibet nihilominus fuerant agiles & veloces, non tamen sic præcurrere potuerunt, quin plurimi & terra & per stagna in ipsa fuga à nostris anteuertentur. Vbi magna cedes hostium quâuis fortiter repugnantium, facta est. Quantum doloris, indignationis, animiq; impotentia, atque agritudinis impurissima illa belua ac Christianismi pestis maxima Hariadenus Oenobarbus ex strage suorum, rumoribusq; amaris & iniucundis, qui ad eum de detrimento accepto, factaq; iactura perferebantur, conceperit, facile est vnicuique coniectura consequi. quin plurimi captiuorū qui in

cruremibus Cæsaris vincti asseruabantur, propter fugam cōmilitonum suorum & rem male gestam, eò deuenere furoris & desperationis, vt manus intulerint, preciosoque iugulo mortem sibi consciuerint. Dum hac ante Guletam geruntur, Muleasses Tunetensium rex, cum aliquot Mauris cognatis suis & affinibus in castris Imperatoris regio more tractabatur: assignatis illi ministris, qui eidem inservirent & administrarent. Decumbebat autem in tapetis humi stratis, ibidemque prandebat & cenabat, eo corporis habitu, vt manus & pedes iuxta mappæ essent propinquæ, atque inter agendum, alterum pedem manu tractabat. Quod nostratibus visum fuit nouum. sed is mos est illis patrius & gentilitius. Similes erant gestus & mores Maurorum, qui circum Regem suum sine vlllo discrimine iacebāt semilaceri & nudi: qui nonnunquam rupto silentio clarius ipso Rege simul omnes vociferabātur. In Rege verò maiestas quadam & seueritas, quam reuerearis, non formides, semper relucebat: Ac ne tum quidē vlla extitere indicia, Satrapas regni Tunetei eo esse animo vt regi suo ferre vellent suppetias: licet ipse interim

disimulareret, diceretq; se à quibusdam Numidarum suorum accepisse literas, quibus pollicebantur se illi auxilio adfuturos, atque adeò tunc fuisse in itinere. Imperatori non videbatur consultum eiusmodi arundineo baculo, ficulneoque præsidio niti: verùm quod res erat suspicabatur, Satrapas puta & Numidas illos expectaturos, quò oppugnatio arcis Guletanae euaderet. Atqui ne expugnata ea quidem ullum argumentum fauoris, bonæq; voluntatis ab illis erga Regem ostensum est. Cui regi pro miraculo quodã & ostento fuit videre prosperum successum & gloriosam Imperatoris victoriam. Quibus gaudiis, iubilis, acclamationib. milites Cæsariani tam insignem, tam inauditã victoriam concelebrarint, malo vnicuiq; suo cum animo reputandum relinquere, quàm pauca scribendo rem ipsam eleuare. Vbi tam tutus in arcem pateret accessus, vidisses plurimos agminatim illò adcurrere, tum ut arcem ipsam, tum ut munitionum ruinas & reliquias damnaq; data viderent. Est autem arx Guletana turris quædã quadrata, admiranda crassitudinis, altitudinis autẽ duarum cõtignationum, ambitu interiori complectens

passus quadraginta, exteriori verò & in frontispicio circiter quinquaginta. Intus est Cisterna quædam insignis, quæ totius ædificij aquas pluias excipit: sunt & fornices quidam concamerati, in modum promptuariorum penurii & annonæ conseruandæ extructi: è quibus quicquid auferri potuit, à stipendiariis quibusdam & legionariis compilatum & conuasatum fuit. Erat in eadem arce magnus numerus arcuum & iaculorū (nam in dimicando ferè arcubus utebantur) è quibus iaculabantur tela oblonga ferro peracuto in extremitate armata, quod in vulnere quod fecerāt extractis telis pmanebat. Inuenta sunt quoque tormenta cū minuscula, tum maiuscula, circiter quadraginta, inter quæ vnum fuit prælargi orificij, quod eijciebat globos ferreos amplitudinis latissimi pilei: fuerunt & ex præcipuis nō pauca alia, passim liliis, alia salaman dra figura, & duplici digammate Æolico. ff. insignita, quibus in altero latere insculptum fuit, aut infusum, hoc elogiū literis Romanis, Nutrisco & extinguo. In altero latere, alterū elogium literis Arabicis. Non arbitror neque alitis volatu, neq, sinistro cantu oscinis, neque

tripudiis solistimis opus esse, vt augureris, & diuines, vnde tormenta illa eiusmodi notis & elogiis notata, allata, aut cuius iussu & impen sis illic fuerint fusa. In confesso est omnibus, bellicas expeditiones, castrorum & arcium op pugnationes, militares congressus, conflictationes, incursiones, & inuasiones, nō fieri sine reciproca vtriusque partis iactura: fereq; vsu uenire, vt periculum nō sine periculo vitetur, quò factum est vt ex militib. Cæsarianis multi fuerint desiderati, plerique grauitè vulnerati & saucij, alij puluere tormentario temerè accenso, alij eminus iaculis, & minorum tormen torum glandibus, alij cominus gladiis, gæsis, contis, & lanceis: nonnulli maiorum tormen torum iaculationibus partim manus, brachia, pedes & crura, partim coxas & fœmora repor tabant aut planè rupta, aut saltem luxata. Nec defuerunt, quibus certæ corporis portio nes fuerunt machinarum iactibus ademptæ. Inter quos Hispanus quidam (vt scribit Con sentinus) humilis fortunæ, sed animo The bano illo, tantopere multorum historiis conce lebrato, nō inferior: dum fortè cruribus simul cum fœmoribus globo aneo è tormēto emisso,

trun

X

truncatur, simulq; tormentū minusculum, quo
vtebatur, è manibus illi excutitur, plus solli-
citus de suo tormento quàm vita, vndique cir-
cumspectat tristis, visumq; (manibus reliquoq;
corpore sese illuc vt potuit aduoluens) hilaris
brachiorum sinu velut deosculabundus com-
plectitur, & quasi re salua vitam exspirat. I-
nunc & mirare Epaminundam illum, qui ro-
gavit moriens, an clypeus esset saluus, & an
pro patria staret victoria. Habes Hispania,
vnde (quanuis alioqui satis laudis auida) glo-
riari, & cristas tollere queas. Plerisque certa
membra sic erant cōcisa, vt solū à neruo aut
particula cutis dependerent, quibus industria
chirurgorum id quod depēdebat, nec spes erat
fore vt alteri membro coalescere aut conferru-
minari posset, præcidebatur, reliqua parte fer-
ro ignito ne sanguis immodicè efflueret, adu-
sta, adeò vt miserum & iniucundum esset spe-
ctaculum illorū videre calamitates, ac audire
quiritationes. Et quamuis in castris plurima
essent loca recipiendis sauciis, truncis & luxa-
tis, aut alioqui vulneratis destinata, eisq; præ-
fecti medici, chirurgi, myropolæ & administri,
tamen fieri non potuit quin plerique vitam
cum

cum morte cōmutarent. Fælices sanè & fortunati, qui puta ea gratia morti sese obiecerant, vt Domino Iesu Christo Seruatori & Redemptori suo litarent, quorū corpora in glarea & arena condita & sepulta fuerunt, animæ Dei Opt. Max. misericordia viuunt in æuum. Imperator optata potitus victoria, Guletā præsidio sexcentorū militum legionariorū munit: cadauera hostium cæsorū quæ plurima inuēta sunt, equorum item & camelorū, in altissimis scrobibus infodi iubet: ne fortè ex fætoe corrupto & infecto aëre, lues aliqua in exercitu suboriretur. Christianorum autem qui in ea expugnatione desiderati sunt, corpora, religiosè condita fuerunt, crucibus in tumulis eorum infixis. Idibus Iuliis, qui dies proximus fuit à victoria, Imperator conuocato concilio Ducum, antesignanorum, primipilorum, decurionum, centurionum, & eorum qui illi tam in publicis quàm priuatis negociis à consiliis sunt, cum illis consultat & deliberat, quid potissimum facto opus sit, vt non solūm vicerit, verumetiam victoria vtatur. Ibi sententiis variatū est: aliis suadentibus, vt quasi re perfecta in Hispaniam redeat, aliis contrà recla-

man-

mantibus, operam illi & impensas periisse nisi
Tunetum etiam capiat, & ni oēs insulas pro-
pinquas à quibus periculū immineret, in pote-
statem suam redigat. Vicit posterior & quidē
sanior sententia. quare signo dato imperatum
est, vt omnes Tunetensium expugnationi sese
accingerent. Decimo sexto Calend. Augusti
manipuli aliquot & cohortes peditum Germa-
norum & Hispanorū, Tunetū versus progre-
di cœperunt, trahentes secū duodecim tormēta
bellica, quot Imperator cum reliquo exercitu
sequi decreuerat: sed quia ab itinerum peritis
postea illi renunciatū fuerat, viam quæ ab illo
latere Tunetum ducebat, impeditiorē magisq̃
salebrosam esse, q̃ vt commodē illac exercitum
suum traducere posset, eandemq̃ insidiis aliisq̃
mille periculis aptiorem esse, q̃ alteram: iussit
eos qui præceſſerant reuocari: qui sine vllō de-
trimento machinas in castra retraxerūt. De-
cimo quinto Cal. Augusti, & die proximo, plu-
rima tormenta maiuscula cū globis & puluere
tormentario aliisq̃ rebus ad expugnationem
arcis Guletanæ è nauib. exportata, rursus in
easdē exportata sunt. Cū hac agūtur, Impe-
rator cū suis, variis curis angitur, profectioq̃
Tu

Tunetensis mirè ipsum sollicitat. Principiò, videt quaecunque Muleasses de Numidarum propinquorum, suburbanorum, atque oppidanorū auxiliis magnificè iactitasset, vana esse omnia & mera somnia, cū nemo illorū signa vlla fauoris subsidijve in illum vsque diem erga Regem suum præ se tulisset, neq; pro ipso quanuis summa oblata fuisset opportunitas, cōtra Oenobarbum arma sumpsisset. Proinde non oscitanter secum expendens quàm grauis & difficilis subeunda esset prouincia, tū quòd longius à mari abstractis, periculum esset ne satis commodè commeatus asportari posset, ac quòd in tota illa regione rari admodum essent putei, à quorum aditu hostes ipsos faciliè prohibere, aut eosdem saltē inficere possent & vitiare, dulcium aquarū laborarent inopia, tum quòd machinæ bellicæ propter iumentorum sarcinariorum penuriam, manibus militū restricti itinere pertrahi debuerant: contrà, cū illi in mentē veniret, Oenobarbo, nisi ex Barbaria exturbaretur, maximā relinqui opportunitatem in fines Christianorum orasque maritimas Casareæ ditioni subiectas incursandi, omniaq; peius quàm prius (vtpote qui damno

accepto esset irritatus) perturbandi: misere-
returq; fortunam Christianorum, qui Tuneti
pedore & squalore obsiti in carcere & vinctis
degebant: misereretq; ipsum regis qui è regno
exactus omnibusq; fortunis suis spoliatus, ab
vnius Imperatoris penderet misericordia &
auxilio: consultissimum visum fuit capto Tu-
neto, Oenobarbum opprimere aut expellere,
Regemq; restituere, vt tanto beneficio deuin-
ctus & obligatus, Reip. Christianæ, Impera-
tori, eiusq; successoribus, sociis & amicis, per-
petuò confæderatus, neque vnquam benefa-
ctorum à Casarea Maestate acceptorum, ob-
reperet illi obliuio. His omnibus æqua lance
expensis, constitutum fuit aciem ordine instru-
ctam, per alterum Guletæ latus, quod illud
iter magis esset peruium, neque tam multis pe-
riculis expositum, Tunetum versus deducere:
principe Melfhiæ cum cuncta classe, Guletæ
relictæ, cui hoc præcipuè curæ esset, exercitum
cōmeatu & annona prosequi, & de recentibus
aquis aliisq; requisitis, per stagnum quod Tu-
netum ducebat prospicere, omniaq; munimēta
quæ pro arcis Guletanæ diuerberatiōe & ex-
cidio è nauibus elata fuerant, cum tormentis
quæ

quæ in ipsa arce deuicta, inuenta fuerant, eis-
 dem vt inferrētur operam dare. Decimo ter-
 tio igitur Calen. Augusti, Imperator classicū
 cani, totumq; exercitum in formam iustæ aciei
 instrui iussit, qui per omnes suas partes dige-
 stus, progredi cœpit, sex tormentis maioribus,
 totidemq; mediocribus, brachiis & robore mi-
 litum pertractis, commeatuq; quinque dierum
 secum allato. Imperator, cui præter cæteros
 res cordi fuit, à summo capite imum vsque cal-
 caneum armatus, per singulas turmas, cohor-
 tes, & legiones, non sine summo spectantium
 gaudio obequitare, manipulos concenturiare,
 phalanges condecuriare, omnesq; bono ani-
 mo esse, certamq; sibi cum Dei adiutorio vi-
 ctoriam polliceri. Iubere deinde ad cataphra-
 ctos redire, & vnumquemque sui muneris &
 functionis admonere. In progressu autem, ipse
 sublimi conspiciendus in equo, vexillum pri-
 marium, quod Domini nostri I E S V Christi
 crucifixi habebat effigiem, antecedeat: quem
 quicumque conspiciabatur, immensa perfunde-
 batur lætitia, feruentissimoq; inflammabatur
 ardore & desiderio: ad extremum vsque ha-
 bitum pro Christianismo, veluti pro focus &

arīs præliandi. Cumq; eo ordine ad duo processissent miliaria, ecce Turcæ & Mauri, ex oliuetis ubi delituerant emergētes, & hac illac per viam cūrsitantes, nostris sese prodiderūt. Erat non procul illinc in eodem itinere Oenobarbus cum sex milibus Turcarum, Mauro- rum verò & aliorum partim equitum, partim peditum, milibus centum. Imò relatu quorundam Christianorum, qui Tuneto in Christianorum castra profugerant, cognitum fuit Oenobarbum habuisse plus centum quinquaginta milia militum, equites scilicet ad milia viginti, reliquos pedites. Quod tantò credere proclivius fuerat, quòd ipse Oenobarbus duobus diebus proximis omnes copias suas recensuerat, & Numidas, quos nunc Arabes vocant, Maurosq; omnes militari sacramēto auctorauerat, seque consequi cōegerat, acieq; instructa, cum Imperatore confligere, imò & castris exuere decreuerat: in eum nanque finem castra sua vallis, fossis, aggeribus, & turribus munierat, machinasq; in propugnaculis collocauerat, eo loco nostros expectās, quā illis vel lent nolent iter faciendum esset. Imperator per quosdam exploratores curavit agmini suo pro-

prospici de loco ubi pernoctaret accommodo multum & apto, tum quòd ibi tutior fuisset ab hostium incurstationibus, tum quòd multos dulcium aquarum puteos illic inuenisset. Verùm hostes re animaduversa, quia nostri lentius promouebant, quòd tormenta sua robore brachiorum trahere debuerant, facile locum illum præoccuparunt. Imperator videns in celeritate spem victoriæ consistere, magnis itineribus multo conatu pertractis machinis ad locum pugnae accelerabat. quòd cùm ventum est, principio bombis & conitru tormentorū eiaculatorum se mutuò salutarunt: deinde signo dato, magnis vtrinque animis & viribus eminus, tormentis, telis, iaculis, fundis: cominus bastis, gæsis, malleolis, sicis, & versis gladiis, acriter pugnatum est. Quo in conflictu, tanta animorum alacritate Caesariani rem gesserunt, ut quanquam ex cōtinuo itinere lassī & opere fatigati, cum integris, nihilque quod non (absit verbo inuidia) fortissimos & strenuissimos milites facere deceret, molientibus, dimicarent: tamen ruptis ordinibus cedere, magnoque tormentorum numero amisso, terga vertere compellerent: qui quanquā ad teli iactum

abacti, sese colligerent, & velut bellum redintegraturi, tormenta quæ reliqua habebāt exponerarent, robur tamen & alacritatē animorum, disciplinamq; militarem Cæsariani exercitus considerātes, mutata sententia, fugerūt: relictisq; impedimentis, & proiectis hastis, cesserunt arenæ. Milites Cæsariani quolibet exitinere aestuq; intolerabili propemodū enecati, ea tamē alacritate cum hostibus cōgressi sunt, ut plurimos occiderint, reliquos in fugam converterint, multo maiore facturi stragem, nisi præ siti & calore immodico tantum non examinati, ab hostibus persequendis sibi temperare, & reficiendis corporib. nonnihil sibi dare debuissent, cuius rei gratia ibi pnoctarunt. In prima illa dimicatione ex Christianis non plures octo desiderati sunt, neq; ij milites, sed viri & mulieres qui sarcinas adferebant & à via militari aberrauerāt. Fuit autem illis in locis tanta dulcium aquarum penuria, ut exhaustis fontibus & puteis quos repererant, limum ipsum bibere sustinuerint. Imò plerique militum quibus ad puteos patebat aditus, sudariola & indusiorū extrema, terræ ex aqua quæ ex situlis aliisq; vasis haustoriis aufugerat,

rat, humectatæ, impresserunt, oriq̃ue admota
 suxerunt. alij haustum aquæ frigidæ, aut ci-
 treum malum, aut simile quiddam, quo sitim
 leuare possent, precio multorum aureorum re-
 dimere volentes, venditorem non inuenerūt.
 Vidisses animosos milites illos qui paulò antè
 inuicti, copiosum illum Oenobarbi exercitum
 conuerterunt & profligauerunt, nunc siti, fa-
 me & æstu intolerabili victos, eò deuenisse im-
 potentia animi, vt non temperarent à conui-
 ciis, maledictis, & miseris complorationibus.
 Audiuiſſes eos caput regis Tunetensis mille
 diris deuouere, quòd promissa non præstaret,
 Cesareumq̃ exercitum annona & commeatu
 non adiuuaret. O miseram naturæ humanæ
 cōditionem, quæ eiusmodi necessitatib. sit ob-
 noxia, quas vicisse Hercules cuiusdā aut Sam-
 sonis sit virtus. Sed conspecto Imperatore, ab-
 stinuerunt à querelis, fuitq̃ inter tot murmu-
 rantium milia silentium plusquam Pythago-
 ricum: tātum potuit vnius capitis præsentia.
 Duodecimo Calend. Augusti, Imperator iam
 cælo albescente, copias suas eo ordine, quo die
 superiori, Tunetum versus produxit, nec si-
 ne causa ordinatim incesſit. Metuebat enim

ne qui profugerāt, collectis viribus, alicubi in itinere ex insidiis existerent, sibiq; negocium facerent. Sed nil eiusmodi accidit: fugerāt nanque non redituri. cumq; non amplius miliario à Tuneto Cæsar abesset, à quibusdam Christianis, qui ad ipsum confugerant, certior factus est, Oenobarbum cum suis ducibus, Numidis, & militibus fugitiuis, plurimisq; equis & camelis variis rebus onustis, vespere diei præcedentis in montes proximos sese recepisse, primoq; diluculo ad arcem ciuitatis reuersum, conatum fuisse irrumpere, omnemq; thesaurum auferre, & multa quæ ad defensionem arcis pertinebant, igni perdere. Sed Christiani qui illic in neruis & compedibus detinebantur, plus minus viginti milia, metuentes ne viui comburerentur, quod Oenobarbus sese facturum minitatus fuerat, præsidio diuino, in quo spem omnem collocauerant freti, & adiuti, fractis manicis & pedicis, occlusisq; castri valuis, Oenobarbum ab ingressu arcis prohibuerunt, applicitisq; tormentis suis locis, acceptisq; armis quæ ibi inuenerant, arcem valide fortiterq; tutari cœperunt. Oenobarbus videns se frustratum sua

DIARIUM EXPED.

spe, metuensq, ne fortè in manus illorū incideret, aut à Cæsarianis militibus opprimeretur incautus, cū primariis suis ducib. Sina Smyrneo Iudæo, & Haidino Cilice cognomēto Cacciadiabolo, aliisq, tum Turcis tum Mauris, aufugit q̄ potuit celerrimè. Quæ omnia Imperatori p̄ Christianos bona fide renūciata sunt: neque multò pōst Imperator, viso signo quod Christiani ex editissimo loco ostentabant (erat autem vexillum candidum, quo significabant tutum in urbem patere accessum) exercitum suum eo ordine quo diebus superiorib. antecedere iubet, rectaq, cum eis ciuitatem ingreditur, dataq, Christianis omnibus libertate, faustis, gratulatoriisq, omniū acclamationib. excipitur: & turba Christianorū emancipatorū tum manus eius tum pedes pro beneficio maximo ab ipso accepto, exosculantiū tantū nō premitur. Neque iniuria: nam sine gloriosa illa victoria, nullam omnino salutem sperabant: vnica illis erat salus. in captiuis illis fuerunt nonnulli, qui multis aureorum milibus libertatē ab Oenobarbo redimere voluerant, sed nondum cum tyranno sic redierant in gratiam, quin mallet illos squalore & pedore con-

tabescere, q̄ vllis cum eis transigere conditio-
nibus, milleq; crucibus & mortibus excarnifi-
cari, quàm semel quamlibet crudeli morte tri-
cidare. Inuenti sunt inter illos Franci octo-
gintaunus, qui partim cum actuariis ducis Pe-
trondi, partim multò antè & post capti fue-
rant: quos omnes libertati restitutos ad Ve-
lyum, qui tum nomine Regis sui apud Impera-
torem legationē obibat, misit, vt prima quaq;
opportunitate in patriam ablegarētur. Inter
mancia fuerunt plerique opifices & artifi-
ces Christiani, quorū opera, arte & industria,
in construendis & armandis nauibus, aliisque
rebus faciundis Oenobarbus utebatur. Re-
perta sunt in arce plurimæ machinæ bellicæ,
vela, item & copiosa materia ad noua conficiē-
da, multaq; armorum genera non huius seculi
cassides, manicæ, brachialia, thoraces, tibialia
diſtictis & elogiis auratis insignita: arcus, te-
la, balistæ, iacula, quæ à tempore sancti Ludo-
uici, qui in conatu expugnationis ipsius vrbs
dysenteria obiit, ibidem conseruata fuerant.
Quæ omnia nō sine stupore & admiratione Cæ-
sariani videbant & manibus tractabāt. Post
introitum Imperatoris in urbem, ecce tibi mi-

les Hispanus, aliquotq; alij stationarij, passim in ædes magno impetu irruunt, ostia, fenestras, promptuaria, arcas, mercatorumque officinas & tabernas effringunt, Mauros resistentes occidunt, spoliant, compilant, euerunt omnia cum puluere. In profundissimis cauernis, penariis, cellis, imò cisternis & puteis, scrutationem faciunt argentariam. Quid multa? ne à templis quidem & larariis Mauros manus abstinent. Sed libros omnes claustris aureis & argenteis nudatos, conscindunt: signa ex marmore, ex iaspide subnigro exsculpta, multa que toreumata preciosa auferunt: nihil intentatum, nihil intactum (ut est natio auri auida) relinquunt: præter ædiculam quandam precibus & sacris Christianorum, qui negociationum gratia Regi vectigales erant, consecratam. Mauros item cuiuscunque ordinis, sexus, & ætatis, qui cladi supererant, ad tria in circuitu miliaria conquisitos in ciuitatem adducunt, & sicut aliam prædam parantes in conspectu liberorum, & contra, maritos seorsum ab vxorib. vendunt. Fuit autem numerus mancipiorum precio distractorum decem ferè milium. Multi stipendiariorum à Christianis-

stianis de thesauris absconditis admoniti, loca subterranea diligenter perscrutâtes, multum auri & argenti effoderunt. Sed nec ipsi Christiani recens libertate donati, sibi defuerunt, verum magnū auri modum sibi conuasarunt, sic tamen moderatè, vt ex immenso illo opum aceruo, quæ in arce repertæ sunt, præcipui aliquot duces & centuriones, ad multa milia ditati sunt. Fuit autē illa cōpilatio facta consensu Regis, qui sic suos ultus est, quòd fidem fefellerant, neque cūm successum Imperatoris cognouissent, contra Oenobarbum pro Rege suo arma sumpserant. Eodem die Rex ipse urbem ingressus est, multosque Mauros vtriusque sexus, qui illi, dum regnaret, familiares & necessarij fuerant, curauit redimi.

Conuasatio illa nil profuit Germanis, quibus solūm permissum fuit esculenta & poculenta rapere, quare malè & incommodè cum illis agebatur, quòd non inuenerant plurimas cellas generoso vino refertas: repererunt nihilominus multas cisternas aquarum dulcium, quarum copia compensare potuerunt, quam in dimicando passi fuerant inopiam. Postridie edicto capitali cautum fuit, ne quis exinde

compilare auderet, sed vnusquisq; ad sua signa
 rediret, ne nimia illa quiduis audendi licentia
 in grauius aliquod malum exiret. Imperator
 quandiu cōmoratus eſt in vrbe, de omnibus
 quæ mari, quæ terra geri conueniret, quemad-
 modum maximè pro loco & tempore expedire
 putabat, matura delibratione decreuit & pro-
 ſpexit. Nec rarò Regem ad ſe accerſi iuſſit,
 deq; eiufmodi rebus, quæ Reip. Chriſtiane &
 nunc & olim vtiles & ſalutares forent, cum
 eo cōmentatus eſt. Sexto Calen. Auguſti, re-
 liſto Tuneto, oēs copias ſuas in vicum quen-
 dam nomine Ludam, duobus miliarib. à Gule-
 ta diſſitum reduxit, à quo non procul labe-
 tur riuus quidam aquarum dulcium, qui exer-
 citui Caſareo magno vſui & ſolatio fuit. Eo
 autē conſilio accelerabat ab vrbe abitum, vt
 ciuib; incolis & inquilinis, qui auſugerant,
 diſperſiq; per agros, montes, & conualles, ve-
 lut oues ſine paſtore palantes, huc illuc diua-
 gabantur, pateret reditus. Calendis Auguſti
 cum acie omnib; ſuis ordinib; & partib; e-
 gregiè inſtructa, in locum vbi ante Guletae ex-
 pugnationē caſtra fixerat, iuxta turrin illam
 quæ ab aquis vicinis nomē ſortita eſt rediit.

In

In itinere inuenta sunt plurima cadauera Maurorum à nostris occisorum, aut quòd vi debatur illis inutilia quædam esse telluris pondera, ex quibus nullum fructum sperabāt: aut ut sic de hostibus, quorū causa famem, sitim, æstum intolerabilem tolerassent, milleq; mortis periculis expositi fuissent, sese vlciscerentur: atq; inter illa fuerunt quædam mulierum corpora adeò pinguium, ut vbera illis ad coxendices vsque propenderent, tibiæq; perinde essent crassæ, atque nostræ regionis robustissimorum virorum fœmora: res certè quæ fidem scriptori meritò abroget, nisi oculorum cognitione cõtestata confirmataq; foret. Imperator ut ea quæ in naues importari & exportari ad Guletæ defensionem necesse esset, commodius deferrentur, iusserat dici cauponibus, cupediariis, salsamentariis, ænopolis, & cuiuscunque generis mercatorib. & institoribus, ut amotis tuguriis & tabernis suis, omnes merces suas in nauigia ad hoc destinata, inferrent: Verùm cum segnius imperata facerent, tertio Nonas Augusti edicto cautū est, ut nisi ante vesperam diei sequentis iussis obedirent, impunè omnia illis expilari & inuitis auferri possent.

Qua

Qua occasione milites nonnulli insolentiores, & ad rapinā plus a quo propensi (utpote quibus hoc vehementer dolebat, quòd nō licuerat ipsis, quemadmodum Hispanis, Tunetensium opes depradari) commoti & incitati, eò peruenēre audaciæ & temeritatis, ut postridie cū prima luce, in tabernas & officinas negotiatorum & propolarū irrumperent, & quicquid esset obuium conuasarent. Qua re cognita Imperator illorum petulantiam indignè ferens, consenso equo, Guletam magna cum celeritate peruenit, & malo illi, creditò citius, obuiam iuit. authores mali, ne impunitas aliis ad similia aut maiora designanda, animos adderet, ac in posterum documētum statueretur, ne quis talem imitaretur amentiam, grauissimas suæ temeritatis dederunt pœnas. Duces quoque, centuriones, decuriones, tribuni, & decani, sub quibus militabant, seueris & acerbis verbis ab Imperatore castigati fuerunt. Imperator omnibus pacatis in castra sua reuersus est. Octauo Idus Augusti, Muleas- ses Tunetensis Rex in castra Imperatoris venit, ut quæ prius Tuneti cum Rege, deinde in castris Cesareis cum aliquot Regis consilia-

liariis pacta acta, & transacta fuerant, iureiurando confirmaret ac corroboraret: cuius patet hæc summa est & tenor:

Principio Muleasses Tuncensium Rex, se ab Hariadeno Oenobarbo genere & natione Turca, regnis suis exutum, & sine vlla spe eadem recipiendi, per vim, fraudem, & tyrannicam inuasionem, ex illis exactum fuisse ingenuè fatetur, numinisque beneuolentia, ac Caroli. V. Imperatoris semper Augusti armis, ad quem velut ad asylum quoddam omnibus diuitiis, opibus, viribus, præsidio, consilio destitutus, confugerat, & in cuius fidem atque tutelam se salutemque suam dederat: quique Guletam firmissimo Turcarum, aliarumque gentium præsidio munitam, omniq. apparatu bellico instructiss. armatam, bello exscidit, impurissimumque Oenobarbum cum cuncto exercitu castris exiit, tergaque vertere compulit: deinde Tuncetum cepit: in regna sua se restitutum & repositum agnoscito, tantiq. beneficii à Deo Opt. Max. eiusdemque fidei atque religionis propugnatore strenuissimo Imperatore semper Augusto accepti memor, orthodoxie assertores omnes, cuiuscunque sexus, ordinis, nationis,

ætatis, conditionis, quamlibetque enormis, ac nefandi criminis, facinoris, aut flagitij reos, quos hætenus in regnis & prouincijs suis pro seruis & mācipijs, aut vsurpauit, aut vinctos seruauit, gratis sine vlllo redemptionis precio, citra omnem fraudem dolumque malum, liberos atque emancipatos dimittito: atq; vt tuti ad suos se recipere possint, præsidio & viatico eosdem prosequitor: proinde, ne idem Rēx, aut qui in regnum succedent, quempiam eorum, qui ditionis Imperatoris aut fratris eius germani, Ferdinandi Romanorum, Hungariae, & Bohemiae Regis, nunc sunt, aut quauis occasione in posterum erunt, aut etiam eorundem successorū viri sint an mulieres, sacri an prophani, iuuenes an senes, exinde pro seruitijs & mancipijs abutuntor, nec in neruis & compedibus vinctos detinento. Idemque Imperator de Regis Tunetani eiusdemque successorum subiectis, se facturum pollicetur.

Idem Rex & quotquot post eum regno Tunetensi præerunt, quosuis Christianos in vniuerso Tunetensium regno habitare, conuersari, negociari, suo ritu & religione viuere, templa, sacella, oratoria, siue monachorum &

cœnobitarum, siue vulgi promiscui, manere intacta & inuiolata, nouaque ædificari & dedicari in locis vbi præfati Christiani domos aut possessiones habebunt, sine vlllo obstaculo aperto aut clandestino, permittunt. Nullos item Mauros Christianæ religioni initiatos, siue Valentinae, siue Baticæ sint regionis, siue ex aliis regnis Cæsareæ Maiestati subiectis oriundi, ad suaque regna admittunt, neque profugos recipiunt: quin potius quocunque prætextu illuc transfugerint aut venerint exigunt, ac tanquam hostes & capitales inimicos, quoties eos ibi aut latitantes, aut negocia & commercia exercentes deprehenderint, persequuntur: nisi fortè diplomata sincera & legitima, non inducta, rasa, aut vlllo modo viriata, indulti Cæsarei aut Proregum, Vicariorum, vel Præfectorum prædictorum locorum, ostendere possint. Quia verò ter ille excreandus Oenobarbus plurima adhuc loca Regno Tunetano & terris Cæsareæ Maiestatis, cōfinia, cuiusmodi sunt Aphrodisium, Hippo, Bisarta, & nonnulla alia, per vim occupat, vnde paruo negotio in regnum Tunetense, & prouincias ac insulas Cæsareæ Maiestati subditas

ditas, suo more incurrere, omniaque piraticis prædationibus infestare posset, quod certè tum Imperatori, tum Regi, luculento damno esset: neque sit penes Regem propter incommoda ab Oenobarbo accepta, (qui puta thesaurū oēm tantum non expilavit, omniaque fœdè & nefariè vastavit) prædicta loca etiamnum tyrannidi Turcarum obnoxia, recipere & recuperare, rex eiusdemq; successores quicquid iuris in ea habent, aut olim habere potuerūt, etiam nūc cū in manu & potestate Oenobarbi sint, Imperatoriæ Maiestati eiusq; posteris Hispaniæ regibus, pro tuitione regni Tunetensis & protectione regnorum & provinciarum Reip. Christianæ danto, concedunto, & in eos transferunto. Quòd si Imperator ea loca aut bello aut alio quouis modo in suam ditionem redegerit, eundem & successores tanquam sua cum omnibus prouentibus & emolumentis sine vlla oppositione possidere sinunto, neque aperto Marte, aut relictis & dolosis insidiis obuiam eunto atque impediunto.

Sed quoniam res ipsa docuit, plurimū conferre, non solum ad custodiam regni Tunetensis, verumetiam ad pacem & tranquillitatem

tatem totius Reipub. Christianæ, & præsertim tutelam Insularum, ciuitatumque maritimarum imperio Cæsareæ Maiestatis subiectarum, ut Guleta firmis præsidis & inuictis munitionibus communiatur: ne rursus detur ansa impurissimo piratæ illi Oenobarbo ea recepta & ut prius fecerat, instructissimè munita, regnum Tunetanium denuò inuadendi, locaq; omnia circumiacentia piraticis populat-ionibus vexandi: cumq; non sit promptū Regi propter cladem & damnum acceptum id facere, liceatque Imperatori eam, non sine suorum discrimine & strage ac incredibili sumptu expugnatam iure belli sibi vendicare, re & eiusq; posteri quicquid iuris in eam habent, aut olim habere se iactitare possent, abnegato: & in Cæsaream Maiestatem eiusdemq; successores iam nunc transferunto, ac bona fide cedunto: oppidulumq; ipsum simul cum arce & agro quaquaversus ad duo patet miliaria, vnà cū turri quæ ab aquis nomen habet, sine ulla contradictione manifesta aut clancularia habere & possidere permittunto: ea tamē lege, ut liceat Mauris vicinis & qui ruinas veteris Carthaginis incolunt, illuc liberè venire aquatum.

Sic

Sit præterea integrum Imperatori, & quotquot futuris retro seculis in demortui locum surrogabuntur, eadem loca prout illis libitum erit, munire. Qui verò Guletæ & in locis vicinis in præsidio erunt, liberam & ab omni vetigali ac tributo immunem, quotiescunq; volent, Tunetum & pagos adiacentes vsque, navigationem habento. Eodemq; liber illis aditus & abitus, conuersatio & negociatio, quidlibet iusto precio absque omni exactione emendi, auhendi, secumque exportandi, sine vlla prohibitione facultas esto. Sed si præsidiarij arcis Guletanæ, & qui loca vicina habitant, merces aliquas siue Tuneti, siue in aliis regni ciuitatibus, vicis, aut arcibus vendere voluerint, quod iure & more loci numerari receptum & à præfecto arcis Guletanæ constitutum fuerit, sine omni dolo & fraude soluant & numerent. Quod si facere recusauerint, aut imposturam aliquam in contractib. & pactis fecerint, aut alioqui facinora punitioe digna designauerint, is qui tum arci Guletanæ præfectus erit, simili animaduersione qua in Mauros, regniq; Tunetensi subiectos à Rege aut illius vicariis animaduertetur, in illos animaduerti

ro, eademque pœna multato. Præfectus arcis Guletanæ, se hæc omnia sartatecta seruaturū pollicetur, & sacramento atq; iureiurando sese obstringito. Placuit præterea Cæsareæ Maiestati, ut contractus & commercia Guletæ & in locis vicinis fieri solita, deinceps more consueti fiant: & quicquid commodi Regi illinc accedere consuevit, omne id in lucrū eiusdem & successorum eius in æuum cadat. Neque quisquam Cæsareæ Maiestati subiectorum, cuiuscunq; sit dignitatis, conditionis, vel auctoritatis, ausit intercedere aut impedire, quò minus prædictus Rex vectigalia omnia, tributa & portoria: pensitationes item oēs, tam mari quàm terra per suos coactores fiscatorios, & ærarios cogi & recipi iubeat, quin potius eidē ut omnia exacta ei persoluantur, consilio, ope, opibus, assistant & suppetias ferant. Ex quibus pensitationibus summa duodecim millium aureorum singulis annis Præfecto arcis Guletanæ numerabitur. Sex puta millia, octauo Calend. Augusti, qui dies D. Iacobo sacer est: sex verò alia, octauo Calend. Februarij, quo die sunt feriæ conuersionis S. Pauli. Quorum prior terminus, cedit octauo Calend. Augusti

G anni

DIARIUM EXPED.

anni tricesimi sexti, alter octauo Calend. Fe-
 bruarij anni tricesimi septimi, idq̃ calculo Ro-
 mano, & sic deinceps in perpetuū. Publicani
 verò & redemptores, quib. addicta erunt præ-
 dicta vectigalia portoria, & pensitationes: aut
 coactores & quaestores, quibus ea cogendi & re-
 cipiendi à Rege data erit prouincia, singulis
 annis, terminis assignatis, loco ad hoc destina-
 to, his quibus eandem summā recipere & illis
 acceptā ferre, iniunctum fuerit, liberaliter sol-
 uunto. Quòd si in persoluendo cessatores aut
 reliquatores deprehensi fuerint, illis qui Gu-
 letæ & arcu præerunt, remq̃ publicā ibi guber-
 nabunt, officium publicanorū, redemptorū, ac
 coactorū administrandi, prædictaq̃ vectigalia
 & tributa ad plenam persolutionem prænomi-
 natæ summæ recipiendi, eosq̃ qui soluere de-
 bent, ad id cōpellendi ius & fas esto. Proinde,
 Maiestas Imperatoria omnem negociationē,
 commercium & contractum Coralliorum, quæ
 in locis iuxta Tunetū & Guletam & alijs to-
 tius Regni vendebantur, permutabātur, aut
 alio quouis modo alienabantur, sibi suisq̃ suc-
 cessoribus in perpetuum seruauit & retinuit,
 omneq̃ compendium & commodum quod ex
 illa

illa negociatione promanabit, ad suam & successorum suorum utilitatem vult derivari. Quare nulli mortaliū, sit Christiana, sit Mahometanae religionis & sectae, commercia eius modi & negociationes exercendi, præter eos quibus ab Imperatoria Maiestate eiusq; successoribus provincia illa tradita fuerit, facultas aut potestas esto. Placuit insuper Casarea Maiestati, & cum Rege ea de re convenit, ut exinde Guleta senatus & consilium, iudexq; summæ potestatis constituatur, cui nomine Maiestatis Imperatoriae de controuersis omnium qui regnis & terris eiusdem Maiestatis subiecti sunt, in quacunq; parte aut regione regni Tunetensis negociandi aut contrahendi causa fuerint, iudicandi, pronunciandi, atque in eosdem ob facinora admissa animaduertendi, sine omni appellatione, ac pro-uocatione, plenum & summum ius esto. Regi autem illiusq; successoribus quominus suo fungantur officio, neq; aperte, neq; dissimulante impedire, aut quouis modo prohibere, sed neque ullos ad ipsos confugientes tueri & patrocinari licero. Atque adeo ut Rex Tunetensis honoris gratia sæpe nuncupatus, eiusq;

posterius quotquot illi in regnum succedent, non solum animo, verum etiam re ipsa immensa beneficia ab Imperatore accepta, agnoscant: eundemque velut patronum & protectorem suum regnorumque suorum, honorent, colant, & venerentur: Cæsareæ Maiestati eiusque successoribus Hispaniæ regibus, singulis annis in ænum, sex equos Mauros eosque exquisitissimos, ac duodecim eximios falcones in æuiternam beneficiorum ab eius Maiestate acceptorum, memoriam danto, & offerunt. Quæ munera, qui Guletæ præfectus erit, annuatim. viij. Calend. Augusti, feriis Diuo Iacobo sacris, nomine Cæsareæ Maiest. & successorum eius recipiet. Quod si præfatus Rex, aut eius successores, dona illa dare neglexerint, quinquaginta milium aureorum multa damnantur: qui aurei in rem & utilitatem Imperatoris, & posterorum eius Hispaniarum regum cedent. Sin vero ad eundem offenderint lapidem, & prædictos equos falconesque tempore constituto dare contempserint ac refutauerint, summa centum milium aureorum multantur. Quod si forte tertio in peruicacia sua & pertinacia obstinauerint, Imperatori eiusque successoribus regnum

Tunetense, omniaq^{ue} eius territoria, terras, insulas, & continentes, occupare & tanquã sua possidere ius fasq^{ue} esto. Præterea idem Rex, nulla fœdera, pacta, neque vllam societate, aut sua aut successorum suorum gratia, cum vllis Regibus, Principib. aut Rep. siue Christiana, siue Mahometana religionis cultores sint, in detrimentũ & præiudiciũ Cas. Ma. eiusdemq^{ue} successorum, neq^{ue} icturum se, neq^{ue} initurũ promittito. Sed contrã omnib. in rebus, Maiestati eius & auctoritatẽ comiter colito, ac obseruato, ac quæ profutura aut obsutura eidem noverit, syncerẽ & bona fide Imperatori præmoneto, idemq^{ue} Imperator regi se facturũ pollicetur. Proinde inter Imperatorem & Regem ex fœdere & pacto cõuenit, vt inter ipsos successores, hæredesq^{ue} ipsorum, eorundemq^{ue} regna, ciuitates, prouincias, terras, tam continentes quàm insulas, perpetua indesituraq^{ue} coeat & perduret amicitia, iuraq^{ue} sint & leges vicinitatis & affinitatis, liceatq^{ue} vtrisq^{ue} mari & terra, quascunq^{ue} merces licitas, ac non prohibitas, inuehere & euehere, importare & exportare, emere, vendere, distrahere, cõmutare, quauisue alia ratione alienare, & securẽ, ci-

DIARIUM EXPED.

traq; omne discriminē in vtriusq; regnis, terris,
 & oppidis negociandi causa, morari, diuersari,
 egredi & ingredi, sine omni oppositione, obsta-
 culo atque impedimento. Postremò rex Tune-
 tensis eiusq; successores, nullis piratis, neq; præ-
 donibus, qui myoparonibus prædatoriisq; na-
 uibus mare infestare consueuerunt, nec cōme-
 atu, nec aliis quibusvis rebus assistunt: ac ne
 in portū quidem, sed nec alios cuiuscunq; reli-
 gionis, natiōis, aut regionis fuerint, Cæs. Ma.
 aut sociorum confœderatorumq; eius, inimicos
 & hostes, qui quacunq; via aut artibus regnis
 & terris, aut sociis, aut confœderatis, eidemq;
 subiectis, incommodare, depopulari, vastare,
 aut quoquo alio modo nocere student, admit-
 tunt. Quin contrà, magnis viribus, totoque
 conatu eosdem expellunt, & exturbant, &
 malè perdunt. Quibus omnib. inter ipsos pa-
 ctis, Imp. & Rex Tunetensis iureiurando se
 & suos successores obstrinxerunt, fideq; regia,
 bonorumque omnium tam mobilium q̃ immo-
 bilium oppignoratione, ac obligatione, promi-
 serunt, quòd omnia & singula in conuentione
 & pacto præscripto comprehensa, integrè, in-
 uiolatè, infractè, in æuū firma, rata, sartatecta,
 sine

sine omni fraude & dolo malo obseruaret: nihil causæ esse dicentes, quin si quispiam illorum per se, aut per alios apertè, aut tectè & clandestinè quidpiam prædictorum violauerit, aut violari & infringi conniunter permiserit, nomini & famæ illius, nota ignominie indelebilis inuratur, sacerq; & execrabilis in perpetuum habeatur. In quorum omnium fide, robur, & testimonium, pariterque vt in sempiternum firma sint & rata, Imperator & Rex Tunetensis, duo exemplaria lingua Hispanica, totidemque idiomate Arabico descripta, suis chirographis, propriis manibus consignarunt, quibus sigillum suum vterque appendi iussit: quorum exemplarium duo, alterum Hispanica, alterum Arabica lingua scriptum, apud Casaream Maiestatem: altera verò duo, illud Arabico, hoc Hispanico sermone perscripta, penes Regem ipsum successoresque eius in perpetuum conseruabuntur.

Acta fuerunt ista in tentorio Maiestatis Imperatorie octauo Idus Augusti, anno à Domino nostro Iesu Christo nato, millesimo quingentesimo tricesimo quinto, idq; calculo Christianorum: Maurorum verò & Turcarum,

Luna sexta mensis Casa, Anno Mahometi
 ipforum Prophetæ nongentesimo quadrage-
 simo secundo: presentibus ibidem & pro testi-
 bus accitis & vocatis, simul & semel Nico-
 lao Perrenoto decurione, primarij & intimi
 consilij Casareæ Maiestatis Consiliario, eius-
 demq; sigilli custode, ac libellorum primo præ-
 fecto: item Doctore Fernando Guenara, etiã
 consilij primarij consiliario, & Anthonio Per-
 renynsio Casareæ Maiest. secretario & præ-
 fecto: Aluaro Gomezia, & Mahometo Tune-
 tensi, Hamete Gamaza & Abedere Hemio
 Maiere, clientibus & officiariis Regis Tune-
 tensis. Tandem denique vt sententia vtriusq;
 tum Imperatoris, tum Regis dilucidius intel-
 ligatur, conuentum & transactum est inter
 ipsos, quòd deinceps neq; Imperatori, neq; eius
 successorib. licebit, siue per vim, siue alio quo-
 uis modo & ratione, vllas vrbes, insulas, ar-
 ces, vicos, pagos, neque vlla loca regni Tune-
 tensis, quæ nunc in manu Regis sunt, & aliis
 post eum regibus succedent, capere, expugna-
 re, aut quauis alia via occupare: ea tamẽ lege
 atq; conditione, si Rex & eius successores om-
 nes, & singulas clausulas præscripti pacti in-
 uio-

uiolatè obseruauerint. Placitū etiam fuit Re-
gi, vt si quando seu bello, seu aliis artibus, ci-
uitas cui nomen *Aphrica*, in conspectu *Sicilia*
sita, quā nunc *Turcæ*, contra omne ius & fas,
præsidio & bellico apparatu bene munitā te-
nent, in potestatem & ditionē Regis, aut eius
successorum venerit, liberum sit Imperatori
eiusque successoribus *Hispaniæ* regibus, de ea
statuere, quod animis ipsorum lubitum erit,
adeo vt si sic expedire illius Maiestati visum
fuerit, eandem sibi & iis qui illi in regnis *Hi-*
spaniæ sint reges aut reginæ, succedent, assi-
gnare & seruare bono iure possit.

Quo fœdere & pacto clarè coram Impera-
tore & Rege, ac vtriusque satrapis & confi-
liariis, tam Arabica q̃ Hispanica lingua re-
citato, Rex annuit cuncta sibi placere, edu-
ctoq̃ nonnihil è vagina gladio, quē altrinsecus
ab humero pendentem gestabat, admota ma-
nu chalybi, per Prophetā suum *Mahometū*,
perq̃ *Alcoranum* deierabat, se omnia bona fi-
de & inuiolatè obseruaturum: quæ vbi inter-
pres Imperatori declarasset, ipse deosculata
dextra sua, eademq̃ intersignio Crucis (quod
Decurio quidam ordinis *Diui Iacobi*, pallio
assu-

affutum attextumve habebat) apposita, per
 crucem illam asseuerabat & iurabat, per se nō
 statutum quò minus fœdus inter ipsos ictum,
 conditionesq; præscriptæ, sine fraude & omni
 dolo malo seruarentur. Quibus peractis, Rex
 ingentes agere gratias Imperatori, pro bene-
 ficiis in se collatis, seq; multis nominib. eidem
 deuinctū esse cū verbis tum gestu ostendere:
 tandemq; omni cum reuerētia & honore præ-
 fatus abeundi veniam, Imperatori eiusq; no-
 bilibus & consiliariis Valedictō, Tunetum re-
 uersus est: quem omnes Satrapæ Maurique,
 qui illum eò deduxerant, (prius tamen manu
 Imperatoris reuerenter deosculata, assisten-
 tibusq; valere iussis) comitati sunt & domum
 reduxerunt. Post abitum Regis, Imperator
 nihil prius, nihil sibi duxit antiquius, quàm
 cum primariis ducibus & consiliariis suis de-
 liberare & decernere ea, quæ pro ratione loci,
 temporis, naturæque rerum, facienda essent,
 præsertim quò ad ea quæ pro conseruatione
 Reipub. Christianæ & defensione regnorum,
 regionumq; maritimarum eius imperio subie-
 ctarum incidere possent: considerataque glo-
 riosa victoria, qua, fauore, gratia, & beneficio

numinis potitus erat, turpiq; immanissimi tyranni fuga, detrimentoq; quod magno suo cum incommodo & ignominia acceperat: nihil tam habuit in votis, quàm iacentem inimico, eiusque fractis viribus, regnum Algeriense, quod per tyrannidem annos iam multos occupat, bello vexare, & si qua posset in potestate suam redigere. Sed contrà vigilanter & studiose secum expendens, quàm difficilem subiret provinciam, partim quòd tempus appeteret cum maria clauduntur, partim quòd plerique omnes militum ex nimio aestu rerumque omnium penuria, alij aliis laborarent morbis: bona verò pars dysenteria, quam ex aquis corruptis & rore nocturno sic copioso ut in corpora militum etiam armatorum & sub pelli- bus agentium penetraret, cōtraxerant: tem- pori & qua prohibebatur suo satisfacere desi- derio, necessitati parens, constituit adornata classe, Sardiniam, Siciliam, Neapolim, Ita- liam, & loca vicina visere, ac quæ in illis ne- gligētia administratorum nutabāt, fulcire: quæ collapsa fuerāt, erigere: omniaq; in pristinum statū reponere. Guletae verò fratrem Marchi- onis Montejaris Bernardinum Mendocium

cum

cum præsidio mille Hispanorum militū veteranorum ad labores belli impigrorum, ad pericula fortium, ad vsum & disciplinam expertorum, præfecit. adiecitq; eximios quosdam viros in munitionibus exstruendis peritissimos, præter alios milites legionarios, quos postea illuc missos curauit. Reliquit etiam ibi Antonium Auriam, cum decem longis triremibus bene instructis, & apparatis. Oenobarbus clade accepta, Hipponem, quam hodie Bonnam vocant, se cum suis recepit. Sed cum nunciatū illi esset, principē Melphie cum quadraginta triremibus circum littora & oras illorum locorum nauigare, omnemq; regionē illam perlustrare, non expectato illius aduentu aufugit: quò factum est vt ciuitas simul cum arce & propugnaculis sine magno conflictu & negotio, in potestatem Imperatoris venerit. Vbi præter alia multa, rei bellicæ apta instrumenta magnum numerum tormentorum receperūt: arci & munitionibus. cæteris Imperator de duce & firmo præsidio prospexit. Cum Rege verò Tunetenſi, certis conditionibus. (non obstante contractu cum eodem in castris iuxta Guletā facto) de ciuitate conuenit, arbitratus fore vt
 sic

fic minore negotio ciuitas in fide permaneret, castrumq; cum propugnaculis ab hostium incursionibus, tutiora essent. Conuentio fuit talis, vt arx & castella in potestate Imperatoris manerent, oppidum redderetur Regi: cui tamen pro conseruatione arcis, octo milia aureorum annuè persoluenda imperantur: reliquis annuorū prouentuum & reddituum, quæ summam sexdecim milium aureorum excedere dicebantur, eidem relictis. His omnibus absolutis, Imperator cogitare cœpit de remittenda classe Lusitanica, vnâ cum sororio suo infante Portugaliæ, qui in expeditione & expugnatione Guletana & Tunetensi, egregium specimen sui ostenderat, neque vnquã latum vnguem ab Imperatoris latere discesserat: cui Imperator omnia humanitatis officia, non secus atque si frater eius fuisset germanus, exhibuerat & præstiterat: visum præterea fuit partiri exercitum, bonamq; eius partem cum tyrocinio Hispanico, leuisq; armaturæ equitatu, Duce Marchione Montejaris in Hispaniam remittere, Guleta interim arceq; & propugnaculis Bonnæ, firmis præsidiis, tormētis, commeatu, cæterisq; rebus quibus opus esset, abunde

abundè prouisis, & diligenter communitis.
 Proinde cùm Imperatori pro certo nuntiati
 esset, Oenobarbum per Iudæum & Cacciadi-
 abolum primarios suos duces & antesignanos
 quindecim actuariis longis in portum Alge-
 riensem præmisisse, vbi præter undecim alias,
 & duas quæ in Insula Meninge quam hodie
 Gelues dicunt, quiescebant in anchoris, ha-
 bebat rostratas, onerarias, & celoces pluri-
 mas, quæ omnia cùm illi lubitum esset, arma-
 re, & ad excursiones, piraticamque faciendam
 adornare poterat. Imperator volens regno
 Tunetensi, oppidis, arcibus, & portibus con-
 terminis, tranquillitatiq; Reipub. Christi-
 anæ bene prospectum esse, quindecim trire-
 mes Hispanicas, decemq; alias ex portu Gu-
 letæ, Bonnam misit. Ipse verò, dum reliquæ
 exercitus se præfectioni accingunt, classisq;ue
 longarum nauium, cui Princeps Melphie
 præfuit, quasq; Itali, Neapolitani, Siculique
 miserant, instruitur: duas illas turres, qua-
 rum alteram diximus à sale, alteram ab aquis
 nomen habere, à fundamentis demoliri, ve-
 redariosq;ue & cursores, qui illum parta vi-
 ctoria à Tuneto redire nuncient, in omnes
 regio

regiones ditioni suæ subiectas, excurrere iussit & imperavit. Decimo sexto Calendas Septembres, summo mane cuncta classis facie vela, & prospero vento in portum quendam, cui à croco nomen fuit, triginta millibus passuum à Guleta distātem, recto cursu defertur. Vbi iactis anchoris, ex fonte quodam vicino aquas recentes in naues omnes cōuehunt, reliquasq; quas à tergo reliquerant, commorantur. Quibus decimoquarto Calend. Septembres appulsis, Imperator profectiōnem susceptam prosequitur: rectaque sicut constitutum fuerat, ad oppidum cui nomen Aphrica, cursum dirigit. Quod oppidum licet firmo Turcarum præsidio munitum, quia tamen regnis Siculo & Neapolitano formidolosum fuerat, eadem opera, utpote data opportunitate, pro commoditatē utriusque regni oppugnare, & si qua posset in potestatem suam redigere statuit. Cumque ad duodecim millia passuum promouissent, quia venti contrarii in puppim feriebant, nauigare desitum est: & quanuis longæ naues, minoresque actuariæ, remis prouehi poterant, quia tamen id aliis quibus flamine ferente & secundo opus est, negatum fuit, visum

visum est. Ea quæ adhuc à tergo erant, ibi expectare. Quibus duodecimo Calend. Septembris applicitis, ad castrum quoddam Calinea nomine remigatum est. Sub vesperam verò, turbo quidam & tempestas ventorum sic impetuosorum erumpere cæpit, ut onerariæ, hippagines, frumentariæ, ceteraq; eiusdemq; generis cogerentur vel inuita vela ventis dare & vorticosos Siculi maris gurgites traicere. Imperator videns se sine nauibus illis, quæ militem, tormēta, cōmeatum, reliquaq; quibus ad bellum gerendum opus est, vehebant, non posse voti compotem fieri, expansis velis illa sequutus est: superatisq; Siculi maris contortis vorticibus, vndecimo Calend. Septembris in portum Drepani, quæ Sicilia ciuitas est, cum cunctis longis suis nauibus, aliisq; actuariis peruenit: vbi nōnullas onerarias & liburnicas reperit: ex reliquis, aliæ Panormi, aliæ Neapolim, tempestate ventorū detrusæ sunt. Erant à tergo & aliæ naues, quibus legiones aliquot militum vehebantur, quæ vento obtemperantes pleniore mari vectæ, & in apertum pelagus non procul ab oppido Aphrica depulsæ, quatuor diebus illic iacebant in an-

choris, donec per celocem quandam ea gratia
missam, nunciatum est illis Imperatorē cum
reliqua classe portū Drepani occupasse. Quò
velis factis, non multò post saluæ applicitæ
sunt. Imperator dum in arce Drepani cum du-
cibus & cōsiliariis deliberat, qd præterea factu
esset optimum, secumq; perpendens iam prope
esse autumnum, magnoq; constiturum si tantū
exercitum in hybernis continere vellet, consi-
lio principis Melphie, aliorumq; ducum & con-
siliariorum, iubet militibus sua numerari sti-
pendia: adiecto unicuique profectionis gratia,
non pœnitēdo auctario, & oēs in suam quamq;
sine rapina & concussione, redire regionem:
Seruatis apud se duntaxat aliquot veterano-
rum Hispanorum manipulis & cohortibus, ac
duobus milibus Germanorū, sed selectissimo-
rum. Imperator quanuis exundantis æquo-
ris, furentiumque ventorum intemperie & im-
portunitate ab Aphricæ vrbis oppugnatione
prohibitus esset, considerans tamē situm illius
ciuitatis, summamque quoquo tempore ex ea
in regna sua incurrandi opportunitatem, vo-
lens regiones illas omnes maritimas tam præ-
sentis malo & periculo liberare, decreuit eam
H bel-

bello laceffere, confidensq; cū cœli temporisq;
 occasione, tum diuini numinis fauore, fieri
 posse, vt expugnari posset, *Andreae Auria* eā
 tradidit prouinciam: traditis illi præter lon-
 gas naues quibus *Drepanum* aduenerat (nam
 aliæ quas Pontifex miserat, in *Italiam* redi-
 erant, aliæ verò recens ædificatæ, partim re-
 migibus erant destitutæ, partim reficiendæ &
 instaurandæ) decem onerariis, militibus, ma-
 chinis, conuecta annona, aliisq; rebus ad eius-
 modi expeditionem accommodis, instructis &
 onustis. Quibus constitutis, relicto ibi principe
Melphie, cum *Ferdinando Gonzaga*, aliisq;
 rei militaris experientiss. exercitatisimisq;
 & ducibus & militibus, pridie *Calendas Sep-*
tembres soluit *Drepano*, & octodecim millia
 passuum progressus, in *Insula* cuiusdam vici,
 cui nomen *Innickium*, pernoctauit. Inde in
 oppidum *Alcanium*. Tercio verò *Nonas Se-*
ptembres, in locum quendam longè amœnissi-
 mum, *Montregalem* appellant, traiecit. Est
 autem locus ille in editiore colle situs, multisq;
 limpidiss. fontibus irriguus, vnde facilis in ci-
 uitatem *Panormum* prospectus est: adeo
 naues & quæ in portu sunt, & quæ aliunde veni-
 unt, videntur.

uehuntur, paruo negotio illinc videri queant:
licet interim Panormus ipsa sit sublimibus
montibus & rupibus circummunita, multisq;
viridariis & plantariis ex oleis, vineis, malis
citreis, aliisque arboribus nimisquam pulchrè
vestita. Sed præcipuum amœnissimi loci illius
decus & ornamentum est sedes Archiepisco-
palis, cuius annuus redditus est valoris trigin-
ta milium aureorum: templum cum ipso opere-
rum vetustate (nam & ætas ipsa quibusdam
rebus addit precium) nobile & suspiciendum,
plus nanque trecenti quinquaginta anni sunt,
cum primum ædificatū fuit. Tota templi mo-
les nititur columnis aliquot oblongis, nō stru-
ctilibus, sed vno scopo à basi ad capitulum vs-
que constantibus: parietes & pauimenta opere
museaco & vermiculato mirè sunt depicta. co-
lumnellas verò illas, quarū antè meminimus,
emblemata iaspidibus, chrysolitis, sardony-
chibus, & id genus preciosis lapidibus, tum
marmore viuo & lapide Pario expressa, co-
lumnisq; sic insecta, vt natua esse putes, exi-
miè & magnificè exornant. Res utiq; magno
q; manda, & spectatu admirationeq; dignis-
sima. Libet hîc Drepani descriptionem inse-

rere, quòd locus sit multorum cùm poetarum, tum historiographorum, & geographorum monimentis commendatus. Civitas est elegantissimo portu insignis, qui in modum falcis curvatus est, vnde nomen habere magis est verisimile, quàm à Saturni falce. Nam totum illud poëticum est, aut ut illis est solemne & translaticium, physicum quiddam morale iucundo fabulæ inuolucro, ab amuseorum oculis & intellectu abditum. Indigni enim sunt, qui illotis manibus tam sacra tractent mysteria.

Habet pro propugnaculo turrim quandā rotundam & vastæ molis nō longè à portu è rupe quadā immani excisa, vnde ex omni parte possis quālibet ingentes tormentorū globos in mare eijcere. Quà verò terrestri itinere Pannonum itur, arcem habet turribus, munitio- nibus, armis omne genus, tormentis, pulvereq; tormentario bene munitam. Quadringentis passibus ab vrbe, mons est arduus olim Eryx dictus, nunc à D. Iuliano, qui illic ædem habet, nomen sortitus est. Eodem in monte civitas illius cognominis, Veneris templo quondam nobilis, vnde Poetis Erycina, dicitur. Non procul ab eodem monte arx est, in præ-

rupta

rupta rupe exstructa, dubiū an excauata: in-
 accessa illa quidem nisi per ponticulum conca-
 meratum, quā ex Drepano in eam arcem vni-
 cus ille patet aditus. Sunt qui certissimum es-
 se putent illic habitasse Æneam. Ego potius
 crediderim à Troia profugum ibi ab Aceste
 acceptum fuisse hospitio. Ex monte illo con-
 suevit Drepanum vsq; fons quidam per aquæ
 ductus defluere: quem triginta castella, qua-
 draginta aut ad summum quinquaginta pas-
 sibus à seinuicē distantia, opere arenato & la-
 pide coctili constructa, excipiebāt, vt impetus
 aquarum per angustas illas fistulas ebullien-
 tium, laxis castellorum receptaculis exceptus
 frangeretur, & rursus per riuos & tubos euo-
 mebant. Proximè Drepanū in agro qui respi-
 cit orientem vbi mare tranquillius est, quā
 ex aduersa parte, visuntur stagna quædam al-
 titudinis vt summū quatuor pedum, alia ma-
 gnitudine vnius iugeris, alia minora aut ma-
 iora, quas salinas vocant, in quæ stagna aqua
 marina per ductus latentes & abditos insluit:
 qui lacubus repletis clauduntur, aqua autem
 ardore solis concrefcit, ducitq; crustam salsam
 in formā cristalli, crassitudinis trium aut qua-

tuor digitorum: quæ crusta iussu Dominorū,
 quorum sunt salinae, exscinduntur, & in terra
 proxima per acervos & altos cumulos consti-
 pantur: sal ipsum obducta crusta ad quindecim
 annos plerunque nec laesum nec vitiatum
 conseruatur. Est autem illis in locis tanta sa-
 lis abundantia, ut plus illinc auferas quadra-
 ginta aut quinquaginta, quàm ex Burgundia
 aut aliunde ubi sal conficitur, quingentis aut
 sexcentis aureis. Est autē Drepani ager siue
 territorium, sicut & totius Siciliae, armentis
 & gregibus perabundans, optimiq; frumenti
 feracissimum. Imperator pridie Nonas Sep-
 tembres vsque Monregali commoratus, eo-
 dem die magno gaudio & plausu tam sacrorū
 quàm prophanorum, Panormi fuit acceptus:
 aduētum sui principis multò sibi gratissimum
 & iucundissimum esse, multis argumentis, ut
 bonos subditos decet, ostendentium, glorio-
 samq; illi victoriam ex animo gratulantium:
 quam nimirum toti Siciliae, cuius Panormus
 ciuitas est primaria, multum vtilitatis & se-
 curitatis allaturam esse probè intelligebant.
 statim ab Imperatoris ingressu, totius Sici-
 liae conuentus illic habiti sunt: ubi communi

consensu, præter canones, oblationes, & indictiones solui solitas, Imperatori pro munere honorario, ducenta quinquaginta aureorum milia obtulerunt: & intra quadrimestre sine fœnore & usura numeraturos polliciti sunt.

Qua re faciliè & perspicuè docuerunt, quo animo & affectu erga principem suum essent animati & affecti. Imperatori donec Panormi esset, hoc præcipuè studio fuit & curæ, ut statum totius regni, negligentia, dubium, an auaritia gubernatorum labefactatum, & prope modum collapsum, fulciret ac restitueret.

Quia verò senserat & ipsa experientia didicerat, indulgenti senatorum ac magistratuum cōniuentia, eò licentiæ ventum esse, ut passim tam intra quàm extra ciuitatis pomeria, grassationes, latrocinia, cades fierent, visquè violenta matronis seu puellis innuptis impunè inferretur, aliæque magis abominanda committerentur, ac designaretur, quanta potuit prudentia & moderatione malo illi occurrit: plurimosquæ tum nobiles & gentiles, tum ex vulgo promiscuo ignotos & ignobiles comprehendi, ac in nonnullos eorū capitaliter animaduerti iussit.

Posteaquam verò Ferdinandum Gonzagam

virum multa prudentia & rerum experientia
 praeclitū, cuius fidem, fortitudinē, & salutaria
 consilia in expugnatione illa Tunetensi exper-
 tus fuerat, Proregem Siciliae creasset, statuit
 per Messanam, pridie Idus Octob. Neapolim
 proficisci. Verū ea profectio propter negocia
 alia super alia quotidie emergentia, in duode-
 cimū Calend. Nouemb. comperendinata est.
 Scripsimus suprà ex decreto Caesaræ Maie-
 statis, principem Melphiae cum aliis aliquot
 insignibus belli ducibus, triremibus, & onera-
 riis, militibus, machinis bellicis, cōmeatu in-
 structis, Drepani relictum, ut si qua via posset
 portum & oppidum Aphricā nomine, expugna-
 ret: verū quia hyems instabat, & ab Impera-
 toris discessu semper reflauerant venti, neque
 vlla esset statio satis fida, ne longis quidem &
 actuariis aliis, sed nec lintribus, celocibus, &
 phaselis: consultius visum est potius illa tem-
 pestate nihil tentare, q̄ cum dedecore & ma-
 gno fortassis detrimento, operam & impensam
 re infecta ludere. Placuit consiliū illud quoq;
 Caesaræ Ma. quare decreuit ut pedites Ger-
 mani, qui ea gratia remanserant, exauctorarē-
 tur, & numeratis illis stipendiis cum viatico
 do-

domum ablegarentur: Hispani aut in Sicilia
 & Calabriam ad sua redirent præsidia, expe-
 ditioq; illa in aliud tempus differretur. Prin-
 ceptis Melphie imperatis Caesar. expletis, terra
 ad eundem, Panormū esse profectus, quò etiā
 triremes suas curavit aduectas: eodem Anto.
 Auria sex longas naues quibus ex Guleta sol-
 uerat, traiecit. Cum quo Imperat. nonnihil col-
 locutus, cōvocato cōcilio, deliberauit quid pro
 conseruatione & tutela Gulete, Bonnæ, alia-
 rumq; munitionū, quæ Barbariæ sunt conter-
 minæ, faciundum esset. Nunciatum namq; fuit
 authoribus satis certis, Iudæū Oenobarbi du-
 cem primarium, decem longis aliisq; nauibus,
 prædationibus, expilationibus, incursionib.
 loca illa infestare. Constitutū itaq; fuit vt prin-
 ceptis Melphie & Ant. Auria, cum longis suis,
 aliisq; actuariis & rostratis numero triginta,
 militibus, omniq; bellico apparatu bene instru-
 ctis, à Panormo in Barbariam pergerent: vt
 scilicet Guletā, Bonnā, aliasq; munitiones ab
 hostium impressiōib. arcerent, omnesq; Mau-
 ros sua præsentia in fide retinerent: Simul vt
 Iudæū illum cū sua classe, si fortè habuerint
 obuium, eum suis castris piraticis exuerēt, aut

maiori parte classis depressa, terga vertere
 cogent. Huc accessit quòd Oenobarbus ab-
 sentia Imperatoris fretus, cuius classem è Bar-
 baria soluisse & in Siciliam traiecisse per ex-
 ploratores suos didicerat, vnà cum filio suo,
 præcipuisque exercitus sui ducibus, Iudæo &
 Cacciadiabolo, in Balearibus minoribus op-
 pidulum quoddam, cui nomen Mago, in suam
 redegerat potestatem: à quo tamen, cùm in-
 tellexisset in Hispaniis, Sicilia, & Calabria
 fieri delectum & conscribi exercitum, aufu-
 git, relicto vt diximus Iudæo, cum triremibus
 suis, vt maritima loca omnia bello lacefferet.
 Quibus omnibus semel statutis, princeps Mel-
 phia, cum Antonio Auria & classe tam lon-
 garum & actuariarum, quàm onerariarum &
 tiburnicarum, in quemlibet euentum permisit
 vela ventis, eiusmodi accepta prouincia, vt
 quemadmodum maximè expedire putaret, ca-
 stra & arces quæ in fide manere vellent, præ-
 fidiis firmaret, petulantiamq; & temeritatem
 Oenobarbi cohiberet, atque compesceret. His
 absolutis, Imperator per fines Politia, Ni-
 cosia, Trachynæ, Momachi, Rendachi, &
 Thoromina, vnde in conspectu est mons Æt-

na, qui superioribus seculis fauillas ardentes
consuevit euomere, mons, inquam ille, multo-
rum nobilissimorum scriptorum monumentis
celebratus, Messanam venit. Vbi duodecimo
Calendas Nouembres tam à sacerdotibus &
clero quàm senatoribus, ciuibus, & vulgo pro-
miscuo, summo cum gaudij & genuini erga
principem suum affectus, indicio & argumen-
to, exceptus fuit. Vidisses plurimis in locis ex-
structos insignes arcustriumphales, variis pi-
cturis, emblematis, & venerandæ vetustatis
signis decoratos. Inter quos vnus præ ceteris
imaginibus Scipionis & Hannibalis, summo
artificio ad viuum in marmore incisis, specta-
bilis emicuit. Ad nonum Calendas Nouem-
bres, consules & senatores patritijq; Messani
sub horam illam qua Imperator templum erat
aditurus, ad palatium in quo hospitabatur
accedunt, atque intro admissi, Maiestatem eius
summa cum veneratione saluant: expeditio-
nemque susceptam, partamq; victoriam, ora-
tione Latina ei gratulantur, immortalesq; a-
gunt gratias pro innumeris beneficiis, per eam
victoriam sibi, totiq; Siciliae collatis. Proinde
in duabus peluibus argenteis deauratis, pro
mu-

munere honorario, decem milia aureorum offerunt, obsecrantes ut boni æquique consuleret, neque tam donum ipsum, modicum quidem illud & perexiguum, quàm animū & affectum clientum suorum perpenderet. Quibus tanta cum humanitate & affabilitate paucis quidē, suo more, sed efficacibus verbis respondit, ut eos velut voti sui compotes à se dimiserit, multoque vehemētiore amore sui animos illorum inflammauerit. Dum Imperator adhuc Panormi ageret, postq̃ eiusdem abitum, plurimi nobiles cūm Hispani, tum aliarum nationū, quorum equi onerariis transuecti fuerant, consensu nauigiis eodem proficisci constituerūt, Imperatoriam Maiestatem illic exspectaturi: verū nauibus vixdum in altum deductis, maxima cūm vndarum & procellarum, tum ventorum & nymborum oborta tempestas, eas in varias regiones disiecit. Gubernatores, unusquisque in ea maris regione in quam detrusus fuerat, proximum portum capere coacti sunt: vectores, periculorum quibus dum nauigarēt fuerant expositi memores, neque satis tutum putantes denuò sese tam infido elemento credere, terreno itinere profecti, Imperatorem

Mes-

Messanæ inuenerunt, quem illinc Neapolim
vsque comitati sunt. Imperator donec Mes-
sanæ fuit, singulis diebus conuocato concilio,
hoc præsertim curæ habuit, vt quæ Panormi,
quantū ad negocia Sicilia pertineret statuere
ceperat, Messanæ absolueret: Quem Fer-
dinandus Gonzaga eadem causa Messanam
vsque secutus fuerat. Nimirum vt Impera-
toris voluntatem animique sensum, quoad Si-
cilia administrationē plenius & liquidius co-
gnosceret. Octauo die quā Imperator Mes-
sanam venerat, appulsus est illuc quidam ci-
uis Romanus Ioānes Petrus Cusarellus, qui
à Perro Ludouico Farnesio, in mandatis ha-
bebat, vt certior fieret quonā illi veniendum
esset, aut vbi manendum, vt mandata Pon-
tificis Maximi Pauli tertij patris sui, cuius
nomine legationem susceperat, Cæsareæ Ma-
iestati exponeret. Rumore nanq; authore di-
dicerat, Imperatorem breui relicta Messana,
Neapolim venturum esse. Non abs re fuerit
portum, situm, munitiones, aliasque ciuitatis
Messanæ commoditates describere, cuius de-
scriptionis, illum cuius exemplar ferè vsq; se-
cuti sumus, authorem habemus penes quem
fi-

fidem quoque rei esse volumus. Est igitur Messana siue Messenia ciuitas in extrema parte Siciliae, qua Neapolim spectat, sita: ad cuius muros, suas procellosas undas & furiosos aestus, mare allidit & frangit. portum habet plus trecentarum maximarum nauium capacem. In portu ipso Insulam habet latissimis pascuis vberriam, latitudinis ferme trecentorum passuum. In cuius crepidine qua fauces portus patent, propugnaculum est situ & opere munitissimū, cuius dorso arx quaedam impendet: è quibus cum res ita fert, omnem in partem tormenta eiaculantur. Est aut portus adeo fidus & tutus, vt quamlibet magnae & ingentes naues possint in eo quacunque etiam oborta tempestate sine discrimine naufragij, in anchoris quiescere. Est praeterea tantae altitudinis & profunditatis, vt vbiq; minus quinquaginta passib. à muris ciuitatis, quatumuis ingentia & stipatim onerata nauigia, sine vlla iactura, imò periculo, appelle, expleri, & impleri queant. Cui non inuenias similem ne in vniuersa quidem Europa. Adeo vt non naturae, sed diuini indulti opus esse, sit credibile. Habet quoque Messana in editiore quadam
sua

sua regione arcem, vnde machinæ & tormēta
cuiusvis generis, cū in urbem ipsam, si tem-
pus ita ferret, tum in mare ad portus prote-
ctionē, emitti valeant. Non procul à sinu Mes-
sanensi, sunt angustia freti Siculi. Abest autē
Calabria ab illo freto quinque miliaria, quod
Iustinus torrere scribit, nec solū citato impe-
tu, verum etiam sæuo, nec experientibus modò
terribile esse, verum etiam procul visentibus.
Vndarum porrò inter se concurrentium tan-
tam esse pugnam, vt alias velut terga dantes
vorticib. in imum decidere, alias quasi victri-
ces in sublime ferri videas: nunc hic fremitum
feruentis æstus, nunc illic gemitū in voragine
desidentis exaudias. Quæ omnia quia ferè cō-
cordant cū descriptione authoris quē sequor,
visum fuit hic de verbo ad verbum inferere,
neq. metuo ne plagij crimen mihi quisquā im-
pingat, cū nuncupatū nomen authoris cita-
uerim. Duodecim milibus passuum à Messana
occidentē versus horrendum latrat Scylla sco-
pulus præruptus, multorū naufragio infamis,
ad orientem autē Charybdis vorago multarū
naviū absorptu nobilitata. Imperator Siculū
illud fretū ad quartū Non. Nouemb. emēsus
ad

ad oppidulum quoddam, cui nomen Flumē de More in celsissimo loco constructum peruenit. Postridie Monsleonē, quæ ciuitas arcem habet in excelsa rupe sed pampæna & fertili sitam ingressus est: à quo loco quatuor milib. passuū Petrus Ludouicus Farnexius legatus summi Pontificis Pauli tertij, centum quinquaginta comitatus equitibus, Imperatorē reperit, Maiestatem eius qua decuit veneratione salutat: prosperum & victoriosum ex Africa reditum eidem gratulatur: tandem mandata patris exponit, eandemq; Maiestatem Imp. cum suis equitib. Neapolim vsque comitatur. Octauo Idus Nouemb. magno cum triūpho, omniumq; tam sacrorū q̄ prophanorū summo applausu, in ciuitatem Cusaucam receptus fuit. Vbi ad quintū Idus eiusdem mensis moratus, tria aureorum milia in pelui argentea deaurata, pro munere honorario à senatu & primariis ciuitatis capitib. accepit. Proinde per principatū Besignanū, in ducatū Castronillanū contēdit. Princeps Besignanus Imperatorem, omnesq; eius satrapas, heroas, pratorios, patritios, imò & aulæ cunctos ministros, humaniss. acceptos, ac Pontificali modo tractatos, venatu,

aucupio, aliisq; exercitiis quibus temporis itine-
 nerisq; fastidium fallitur, recreauit. Castro-
 uillani etiam indicto die festo & pompis variis
 magnificè apparatis & instructis, ostentarunt
 quàm ipsis Imperatoris aduentus gratus esset
 & iucundus. Sita est autem Castrouilla in
 agro feraci & peramæno, vbi inter alia pecu-
 liaria prouenit Gossipium, vulgò Cottonum
 seu Bombasum appellamus. Nascitur in eo-
 dem agro exquisitissimum & preciosissimū man-
 na. A Messana Salernum vsque, via est im-
 peditior, quòd nunc editissimi mōtes superan-
 di, nunc in profundissimas valles precipitan-
 dum sit. Quam tamen molestiam cœli clemen-
 tia & amœnitas facile compensauit ac leniit,
 vt quæ talis ibi tunc temporis sub finem au-
 tumni fuerat, qualis alibi mensibus vernis esse
 consuevit. Excepit ergo Maiestatem Impera-
 toriam cum suo comitatu summa cum venera-
 tione & admiratione Salernum, decimo tertio
 Calendas Decembres. Est autem Salernum
 ciuitas maritima, olim insigni studiorum aca-
 demia nobilis & insignis. Inter cætera admi-
 randa templum habet reliquiis D. Mathie
 celebre: è quibus distillat liquor, quem manna

miraculosum vocant, plurimis morbis & languoribus præsentissimum antidotum & remedium. Septimo Calen. Decembres, Imperator Neapolim ingressus est, vbi passim fornices triumphales operosissimè exstructi cernebantur, statuis & imaginibus multorum Imperatorum, Regum, Principum, Satraparum, cum in ære tum marmore viuo incisorum exornati: quæ omnia faciebant ad præclaram & nunquam intermorituram victoriam contra Mauros & Turcas habitam. Sed qua pompa, quo apparatu, quibus ceremoniis exceptus fuerit, quæ hominum frequentia sacris initiatorum, nobilium, civium, vulgiq; promiscui, eidem acclamatum & congratulatum sit, ne credi quidem, adeo non scribi aut dici queat. Cum Imperator appropinquasset Castronouo, quæ arx in margine ipso maris constructa, eius Maiestatì pro hospitio destinata & præparata fuerat, auditus est spacio semihoræ horrendus bombus & tonitrus machinarum ex arce emissarum: est namq; in eo castro magna bellicorum tormentorum copia. Longæ verò naues, minoresque actuariæ & onerariæ quæ in portu erant, horribili impetu & stridore sua tormenta eiacula-

ban

bantur. Sexto Calend. Decembres, Andreas Auria omnes longas & triremes aliasq; naues ex Africa, quò, vt dictum est, Panormo fuerat profectus, in portum Neapolitanũ saluas reduxit: qui in ea expeditione Bisartam Barbariæ oppidum simul cum arce ab Oenobarbo in Regis Tunetani expulsionẽ captam, & Turcarum prasidio munitam receperat, & in potestatem filij Regis Tunetensis traditam & relictam, Cæs. Maiest. tributariam & vetigalem fecerat. Tertio Nonarum Decembrium, Cardinalis Caraciola, pridie earundem Hercules Estensis Dux Ferrariæ, Neapolim venit: cui filius Pontificis cum Principibus aliquot, & clarissimis gentilitio stemmate viris, obuiam se honoris causa dedit, & in arcem, vt Cæsaream Maiest. saluaret, deduxit: qui Idibus Decembrib. ab Imperatore dimissus, Romã se recepit. Dux Ferrariæ negociorum ergò, vsque ad decimum tertium Calend. Ianuarias ibi mansit. Posteaquam verò Modenam, Rhegium, Ruberam & Carpum mancipio ab Imperatore tanquã patrono accepisset, acceptaque clientela, in fidem ipsius se contulisset, ac sacramento obligasset iusta

se obsequia Maieſtati Imperatoriæ præſtiturum atque exhibiturum, domum reuerſus eſt. Poſt cuius diſceſſionem, quatuor legati Veneti, viri ætate, prudentia, ſcientia, & ſeueritate quadam, quam reueritus fuiſſes, non reformidaffes, venerandi, cum inſigni comitatu eodem appuſi ſunt, gratulati verò nomine Reipub. ſuæ, Cæſareæ Maieſtati proſperum ab Africa reditum, victoriâq; novis dignam annalibus, domum profeſti ſunt. Atqui intra dies quindecim Neapolim reuerſi, ſinguli Maieſtati Imperatoriæ torquem aureum mille ducatis æſtimatum, pro dono obtulerunt.

Eodem die certis authoribus diuulgatum eſt, Oenobarbum cum ſua claſſe ex Algerio Conſtantinopolim traieciſſe. Duodecimo Calend. Ianuariæ Cardinalis Senenſis & Cæſarinus nomine Pauli Tertij Pontificis Maximi legationē obeuntes, à prandio cælo multum pluuiæ, Neapolim ingreſſi ſunt: quibus Imperator cum Cardinale Caraciola, plurimiſque ducebus, ſatrapis, & principibus viris, ad portam ciuitatis obuiam proceſſit, & in arcem Caſtrinoui introduxit. Feriis natalitiis Domini & Saluatoris noſtri Ieſu Chriſti, Cardinalis

nalis Senensis cum magna religione & ceremoniarum iusta obseruatione, in templo ciuitatis primario, sacris operatus est: cui celebritati Imperator cum proceribus suis interfuit. Sub idem tempus Alexander Medices Dux Florentiæ Neapolim etiã appulsus est (non tam spe nuptiarum Margarietæ Austriacæ filię Imperatoris illegitimæ, quàm causa dissentionis & controuersiæ cuiusdam, quæ illi intercessit cum Floricidis, cuius familiæ princeps Philippus Stroza) cum duobus purpurati cætus Heroibus, Saluiato & Rodulpho, eodem venerat, vt Imperatore iudice & disceptatore, lis omnis aut dirimeretur, aut saltem componeretur. Adfuit etiam Dux Vrbinas, tum vt pro more Cæsareæ Maiestati reditum & victoriam suam gratularetur, tum vt quod pro Ducatu Camarinensi controuersum fuit, transigeretur: qui vsus est hospitio principis Melphiæ, nam ille terrestri itinere Genuam profectus fuerat, partim vt mandata Imperatoris illis significaret, ac quæ opus factu essent, diligenter curaret: partim priuatorum suorum negociorum causa & gratia.

Octauo Idus Ianuarias, anno millesimo quin-

gentesimo tricesimo sexto calculo Romano, Nicolaus Granuellanus (de cuius viri tum naturæ, tum industriæ dotibus, præstat tacere quàm pauca dicere) comitatus Praside Somairensi, & Iacobo Mendocio, & secretario Cæsareæ Maiestatis Antonio Perrenynsio, aliisque aliquot non obscuri nominis viris, Puteolos, quod oppidum à Neapoli octo milibus passuum abest, ut antiqua quadam & admiranda naturæ miracula, quæ & in ipso itinere, & ultra Puteolos passim reperiri feruntur, videret ac cognosceret, esse profectus. Atque adeò duobus à Parthenope miliariibus, occurrit oculis eorum specus quadam montana, scrobem putares esse charoneam, quæ exhalabat spiritum feruidum & sic pestilentem atque mortiferum, ut si viuum quidpiam, siue id homo esset, siue animans rationis expers, ad tres aut summum quatuor passus introgrederetur, & modico tempore illic maneret, statim vitam cum morte commutaret, nisi fortè illico retraheretur, & in lacum quendam qui paulò minus triginta passibus abest, proiceretur, sic scilicet natura beneficio illius aquæ palustris, pensante & resar-

ciente

ciente damnum quod in scrobe illa charonea dedit. Libuit facere periculum eius rei, sed in cane (vt aiunt) cane puta quodam grandiusculo, quem recte ligatum in spiraculum illud letale abegerunt, qui vixdum ingressus, concidit mortuo non absimilis, neque tam celeriter retrahi atque in lacum illum iniici potuit, quin ab omnib. pro suffocato & exanimi relinqueretur. Postridie tamē Neapolim reuersi, eundem canem viuum & saluum in hospitio Græuellani (erat enim ex eius familia) repererunt: multæque similes experientiæ ab aliis factæ sunt, quare illud inter miracula & portenta eius loci ponendum est: stagnum cuius meminimus, nullos habet pisces, sed ranas plurimas & anates. paulò vltius visuntur aluminaria, vbi aluminis tanta fit copia, vt princeps loci ex illa terræ salsugine, recipiat singulis annis prouentum octoginta fermè milium aureorum. Proximè Puteolos habes sulphurariam, quæ humilis & demissa planicies est inter rupes velut compressa. Est in plano illo hiatus in latum & rotundum quindecim patēs passus, exundans aqua, perpetuò vndis quæ calidis sic ebulliente, vt si inieceris

beluam quamlibet duro corio armatam, quantaque libet industria loricatam, nequeas tam subito extrahere, quin planè exeat excoriata. In circuitu illius hiatus & spiraculi, inuenias plurima foramina, alia maiuscula, alia minuscula: quæ exhalant aërem adeò calidum, quem manus quamlibet gelidæ sustinere nequeant. Illinc colligitur magna vis & modus sulphuris, quod in diuersas proculque distitas regiones transmittitur. apud Puteolos à littore in mare ipsum existunt reliquiae pontis miræ vetustatis, in pelago ipso fundati & exstructi magnis certè sumptibus, & incredibili opere atque artificio architectationis: ad duo, tria, imò & quatuor vsque miliaria ultra Puteolos, passim plurimorum ædificiorum à Romanis olim illic constructorum ruinae, adhuc conspiciuntur: quin & nonnullorum parietes ac fundamenta, tum circa littora, tum in ipso mari etiamnum exstant. à quo loco nō procul in montibus & rupibus quibusdam ædificium visitur subterraneum, vulgo admiranda & stupenda Sibyllæ piscina appellatum, super multis pilis & columnis structilibus miræ altitudinis & crassitudinis operose, nec minus sum-

sumptuose edificatum, ubi Sibylla quædam, quæcūque illa fuit, magnum modum dulcium aquarum, quas per aqueductus & castella distribuit nauibus, quæ in portum subducebantur, accurratè conseruabat. Non longè ab illo edificio in medio æquore assurgit ingès rupes, pertusa prorsus & perforata, atque instar fornicis testudinati malleis & calis in hoc excavata, ut per limbos & phaselos per mediam rupem in alterum maris littus, compendiosior sit transitus. Nam priusquam aditus ille siue meatus esset patefactus, per longas circuitiones, fastidiosa diuerticula, & molestos ambitus, magno tædio tum nautarum proretarum ac gubernatorum, tum etiam vectorum, diutius & periculosius fuerat nauigandum. Reperias in eodem mari & alteram rupem altissimè excavatam, & summo artificio exsculptam, ubi antra quædam horrorem introspicientibus incutientia, videntur. Vnde Sibylla illa oracula consulentibus eam reddidisse dicitur. Quòd si fortè triclinia, cænationes, conclauia, quæ intus expolitè excisa sunt, videre voles, opus est facibus & tædis ardentibus. Inter cætera quæ ibi non sine stupore videre licet,

licet, est cœnatio quædam amplissima eademq;
 quadrata, magna arte in rupe illa excisa, cu-
 ius omnia latera partim preciosis emblematis
 opere museaco & vermiculato sunt exornata,
 partim opere tectorio marmorato loricata.
 proinde reperias in alia rupe iuxta litus ma-
 ris cubicula & antra, quæ sudatoria, hypocau-
 sta, & thermas appellant, è quibus calor na-
 tiuus & genuinus aliubi intensior, aliubi re-
 missior: ubique tamen sic ardens, & feruens
 exspirat, ut difficulter ferre & tolerari queat:
 quò lautum & sudatum mitti ac deduci cōsue-
 uerant, qui grauiorib. & veluti deploratis mor-
 bis laborabant. In eodem itinere Puteolano &
 locis vicinis, licet videre plurima venerandæ
 vetustatis ædificia, tum subterranea, tum sub-
 dialia nonnulla, ex solido & viuo marmore,
 alia ex lapide cœtili opere arenato constructa.
 Sunt & theatra & spectacula ampla, ubi ludi,
 comædiæ, & tragædiæ saltabantur, & specta-
 bantur. Tempia item & alia loca ubi fiebant
 sacrificia. monumenta præterea, sepulchra &
 conditoria ad modum tricliniorum testudina-
 torum camerata. In quibus videas plurima
 semirostuda promptuaria exquisitè exsculpta,
 ubi

ubi seculi illius homines maiorum suorum cineres, quos corporibus patrio ritu combustis colligebant, in ollis fictilibus studiosè asservabant. existunt quoque & adhuc exstant quàm plurimarum ædium & arcium ruinae, etiam nunc nomina ducum, principum, patrū, & consularium Romanorum, quorum sumptibus ædificatae fuerant, retinentium. ex quo facile colligi queat, quæ fuerint olim diuitiæ, fortuna, opes, maiestas, magnificentia, & potentia Romanorum, quando etiam nostro ævo, post tot revoluta secula, eiusmodi existent illorum operum reliquiae.

FINIS.

Pauli Iouij Nouocomēsis
EPISCOPI NV CERINI

ex Historiarum sui temporis lib. xxxij. fragmen-
tum : declarans quibus artibus Hariadenus
Mithyleneus cognomento Barbarussa
regno Tunetano consecutus, Mule-
aslem regem legitimum exegerit.

*Nuadendæ verò Africæ author
& cōcitor exstitit Hariadenus
Mithyleneus, vetere Horucij
fratris cognomento Barbarussa à
nostris appellatus: is in Numidia proxima
Mauritanie Algerij regnum à fratre antea
partum, adeò frequentibus victoriis amplum
clarumque reddiderat, vt nostri æquè ac fini-
timi Pænorum reguli, & vagi Numidæ, eius
opes atque audaciam magnopere timerent, &
Solymanus ad fortissimi viri famam iam pu-
blica virtutis commendatione illustrem, fre-
quenter excitaretur. Non alienum erit ab
instituto opere breuiter recensere, quibus ar-
tibus Mithylenei fratres ab vna tantum præ-
datoria bireme ad regium fastigium irrepse-
rint, vt hinc quoque in hac rerum humana-
rum varietate colludentis Fortunæ oſſenta
posteriores mirentur. Igitur patre Græco, atque*
eo

eo Mahometis sacra secuto, in Insula Lesbo geniti, quum inopiam domi ferre non possent, arrepta bireme spes suas omnes mari cōmiserunt, sese Camali archipiratae in disciplinam tradentes. Sub hoc Camale Horucius, qui vti natu maior ad se ducis nomen trahebat, cum Hariadeno multa praeda, multisq, seruis atq, nauigiis adauctus, ac demum ascitis in societatem minorib. piratis prädabundus in Mauritaniā peruenit. Eo tempore Algerij regulus cum fratre armis de imperio contendebat: hic quum Numidas equites, qui hodie Arabes appellantur, pretio sibi in auxilium ascuiisset, alter opportuno nouæ gentis aduentu magnopere lætatus, pecunia cum Horucio transegit vt se defendendum susciperet, paucisq, diebus Horucius cum valida manu sclopettariorum, quibus præcipue Numidæ terretur, eo impetu gessit atque confecit bellum, vt Turcarum nomen cum Numidis tum Mauris omnib. terribile esset. His rebus gestis, vti erat ingenio validus, viribus pollens, & regni maxime cupidus, quum eo bello comperisset Mauros per se inermes, ignarosque militiæ, ac ingenio mobiles, nullaq, inter se stabili concordia nixos,

fa-

facile per partes opprimi & subigi posse: Numidas verò vagos, & inter se dissidentes, vel in amicitiam trahi, vel si abnuant nullo propè negotio sustineri, improuisò fidem abruptit, repenteque hostis factus, quos cœptis suis aduersari putarat facile sustulit, breuiq; post sæuitiam liberalitatem exercendo Algerij regno potitus est. Nec multò post finitimum quoque regulum Circello imperantem vi dolisque aggressus expulit. distat Circellum, antiquis Carcenna colonia vocatum, ab Algerio, quod Iulia Cæsarea fuisse dicitur, ad occasum sexaginta passuum milibus, antiqua ad portum mole, & operoso aquæ ductu, multisq; Romanæ magnificentiæ vestigiis adhuc insignis. Inde & ab Algerio mare vndique infestum reddebat, & in mediterraneis cum expeditis cohortib. euagabatur, ita militia munera cum fratre alterna sorte partitus, vt nihil terra mari ve pacatum relinqueretur. Ab eo rerū successu vt regni fines aliquantò latius proferrentur, Bugeam magno apparatu inuasit, Hispanis, qui in præsidio erant, ad summas rerum difficultates reductis: nec prius abstitit tam forti incepto, quàm ei dextra manus tormèti ictu abrepta

repta est: inde ferream sibi fecit, qua ad cubitū religata multis in præliis postea feliciter usus. Nam Algerij non contemnendum Hispanorum exercitum Didaco Vera duce, circumuentum fusumque deleuit, & aliquantō post Vgonem Moncatam, qui veteranos Hispanos ab Italia transportarat, egressum in litus, iniquo nostris loco cōmissa pugna, compulit in naues, subortaque tempestate copias ferè omnes luctuoso naufragio fluctibus eiectas crudelissimè trucidauit, aut ad remum trierarum distribuit. Ad extremum immodicæ spei plenus, & rerum prouentu factus audacior, quum Tremisenij regem, amicum sociumque, à Carolo appellatum, regno expulisset, immineretque Orano, Portuique magno, quæ Hispanorum præsidis tenebantur, Puuica simul & Christiana arma aduersum se concitauit, eo bello, uti suo loco memorauimus, superatum, & fuga in solitudines euadentem Hispani, Maurique equites consecuti cum paucis ex familiaribus interfecerunt. Horucij caput in Hispaniam transmissum, circumlatumque, in lancea, populis præsertimque maritimis, insignem attulit latitiam, quod sublato prædonū rege diu exoptata

seu

*securitas littoribus reddita videretur. Sed
 Hariadenus neque spiritu, neq; bellica laude
 Horucio inferior, acclamantib. militibus im-
 perium suscepit. Is non modò regni, sed virtu-
 tis & denique artium cogitationumq; omnium
 quæ in fratre eximia fuerant, hæres factus, ad-
 optatusq; etiam in fratris cognomen, ad impe-
 rium totius Africae aspirare cœpit: ratus ea
 quæ parta essent, animo suo minora angustio-
 raq;. Itaque arma proferre, Mauris & Nu-
 midis terrori esse, modò cum his pace ac indu-
 ciis uti, modò bellum gerere, porrò aucta classe
 Hispaniæ, Sardinia, ac Balearium oram præ-
 dari, asciscere sibi novos piratas, clarus æquè
 ac formidolosus finitimis esse. Hæc audentem
 & molientem nusquam Fortuna destituit.
 Nam Hametem Numidam, magni agminis
 ducem, sibi infestum, per insidias interfecerat,
 & ad Cocum oppidum Benchades inter regu-
 los Numidas longè clarissimus, multis præliis
 superatus, in solitudines abscesserat, Amidæq;
 in finibus Tremissenij regni, adeò frequentib;
 detrimentis attriuerat, ut sedes mutare, ac in
 interiora profugere cogeretur. Mari quoque
 ea fortuna res gessit, ut Vgo Moncata supra
 Sar-*

Sardiniam nocturno praelio victus grauiusq;
vulneratus, amissis aliquot triremib. vix ef-
fugerit, & Portundus Hispanicae classis præ-
fectus, amissa fœdè classe, cum filio impigro iu-
uene fuerit interfectus. His captis triremib.
quum aliquot etiam cum Sicula, Neapolita-
naq;, tum Venetæ rostratæ, variis interceptæ
casibus accessissent, maximè validus atq; ter-
ribilis esse cœpit, auxitq; sibi virium atq; ani-
mi famam, ipso Andrea Auria ad Circellum
repulso: quum ille oppido tam fortiter expu-
gnato, quàm fœdè amisso, ad quingentos mili-
tes disciplinæ oblitos, nec Turcarum eruptio-
nem sustinentes amisisset, duæque tum onera-
riæ Ligusticæ, dum ad Circellum cursum ha-
berent, onustæ armis, milite, commeatu, supra
Populoniam, quod ingentē Genuæ luctum pe-
perit, expugnatae atq; demersæ. Postremò ar-
cem scopulo impositā, Algerio vrbi imminen-
tem, defensamq; per aliquot annos ab Hispani-
is, summa vi adortus cepit atq; deleuit, rui-
nis profundo mersis, & iacta mole, vt percom-
modus regiæ vrbi portus adderetur. Quū hac
rerum gestarum fama floreret, Solymanus è
Pannonia reuersus ad eum legatos misit, qui

euocarent, summosq; honores & maris præse-
 cturam Bizantium venienti pollicerentur: nō
 sustinebat enim animo Solymanus ignominia
 in Peloponneso acceptā, quum præfectus clas-
 sis Himerales adeo fœdè profugiens, Coronem
 & Patras, castellaque item Naupactei sinus
 Aurianæ classi expugnanda reliquisset. Ipsi
 quoq; purpurati Bassæ, & eorum princeps Ha-
 braymus, in consilio & valida classe & perito
 strenuoq; duce opus esse differebant non modo
 ad recipiendam Coronem, quæ tum terra ma-
 riq; segniter obsidebatur, sed etiam ad tuen-
 dam veterem existimationem, quando Baia-
 zetes ad Methonem victor, nauali apparatu
 Christianorum ferè omnium classes anteisset.
 & tum fama erat Auriam, qui obsessis opem
 ferret, cum amplissima classe in Græciam & Si-
 cilia traiecturum. Et certe vnus ipse Haria-
 denus inter omnes eminebat, quem ætate &
 maritimarum rerum usu, vigoreq; animi, &
 parti propagatiq; regni gloria, Aurie parem
 dicerent, censerentq; vnum omnino eum Chri-
 stianis classibus opponendum. Ita Sinas vnus
 ex intimis ianitoribus ad eum legatus mitti-
 tur, aduehitq; eum celeri trireme, Mangalis

pirata Rhodi præfectus. Is ubi in Mauritiam peruenit, ab Hariadeno summo cum honore susceptus est: audita legatione Hariadenus incredibili lætitia afficitur, inde haud inani spe concepta potiunda totius Africae, si colloquendi cum Solymano potestas fieret, ut quinam in Africa rerum status, & quantæ Christianorum classes, quæve animi & dissensiones eorum essent, appositè atque ordine doceretur. Itaque Agim virum fortem, & Ramadam Celebim patruelem suum Algerio præficit: his Asanem filium duodeviginti annos natum commendat, classeq; circiter quadraginta triremium biremiumque instructa profiscitur: circa verò Tyrrheni maris oram adeptus aliquot Ligusticas naues, quæ ad coëmendum frumentum in Siciliam cursum habebant, difficili & maxime cruento prælio eas expugnat & incendit: qua in pugna Delisufum piratam opulentum ipsius Hariadeni dolo interfectum ferunt, ut eius trireme de Venetis capta, quæ erat eximie celeritatis, itemque seruis atque pecunia potiretur. Inde conuersus ad Iliam insulam, Rium in ea oppidum nocturno prælio capit, atque omnib. Riensibus in seruitutem

abductis, ingenti onustus præda Byzantium
 peruenit. Deductus est à principibus aulae ad
 Solymanum, ab eoq; latissimo vultu est susce-
 ptus. vel ob id quòd dono dabat, quos insigni
 cultu produxerat, aliquot pueros decora facie,
 itemq; lectissimas virgines, Eunuchosq;, & Li-
 bycas feras, leones & pardos. Porro reliquis
 diebus quò de gerendo bello, & de tota ratione
 Punicarum Christianarumq; rerum differe-
 ret, aliquantò quàm solebat rarius, & diffici-
 lius admittebatur. Suborta enim erat inui-
 dia, crescentis dignitatis semper comes, ita ut
 plerique dicerent, non esse Otthomanici moris
 homines è piratarum ordine latrociniis infam-
 es, regiae classi præficere: non defuisse vnq;
 nec defuturos ex principis aula, qui virtute
 magnitudineq; animi, & denique optimis ar-
 tibus valerent, & ad proferendum Turcicum
 nomen terra mariq; fortiter atque faeliciter
 operam præstarent: occupasse illum in Africa
 contra fas & æquum, hoc est dolis ac insidiis,
 aliena regna, impiisq; armis semper esse per-
 secutum regulos, & gentes quæ Mahometem
 colerent, nullos profectò ei certos deos esse, nul-
 lam fidem, utpote qui vanissimo atque eo qui
 dem

dem paternæ religionis desertore, patre Græco genitus, ab ineunte ætate prædo immanis & publicus humani generis hostis exstiterit. Quum hæc efferrentur Hariadenus facile intellexit, quàm importunè abesset Habraimus, cuius amicitiam exquisitis officiis, annuisque munerib. colere erat solitus. Is eo tempore ad Persicum bellum profectus, in Comogena ad Alepum hyemabat, Euphratē ad primaveris signa traiecturus. Solymanus tamen per Aiacem & Cassimum Bassas respondit, eius suscipiendi negotij summam ad Habraimi iudiciū deferendam videri, quòd eius præcipuè hor-tatu suasuque è Mauritania esset euocatus. Proinde si quid impetratum vellet, ad eum in Syriam proficisceretur, ut ex eius auctoritate atque sententia quæ in rem forent decerni, atque apparari possent. Eo modo in Syriam reiectus, quanquam non obscuro repulsæ nomine existimationis suæ iacturam facere videretur, id tamē dissimulanter tulit, atque eò terrestri itinere omnino peruolandum esse iudicavit. Vir enim novi belli nouique imperij maximè auidus, neque ætati neq. labori parcendum putabat, quominus Amani montis

iuga, vel tum obfessa niuib, transiret. Erat
 tum Alepi Habraimus: is singulari cū honore
 susceptū, & in colloquiis de genere atq; ordine
 gerendi belli, occupandaq; Africa differentē,
 ita admiratus est, vt neminem eo peritius atq;
 foelicius mari gesturum bellum arbitraretur,
 Solymanoq; demum rescriberet, in Hariadeno
 ingenium vigere omni bellicæ virtutis laude
 cumulatum. Propterea ipsum rectē facturum
 si in grauissimis consiliis ei viro fidem adhi-
 beat, honoris causa inter Bassas annumeret,
 atq; ei vniversæ classis imperium tradat. Eo
 modo Hariadenus Habraimi mirifica volun-
 tate Solymano commendatus, Byzantium re-
 dit, suscipiturque propensissimis animis. nam
 tanta erat authoritas & gratia vel absentis
 Habraimi, vt omnium planē voluntates sermo-
 nesq; adulatione vel metu ad nutus eius tanq;
 ad summa imperia verterentur. Aduexerat
 secū Algerio Hariadenus Roscetem Pænū,
 Muleassis qui Tuneti imperabat regis fratrem
 pulsum domo aliquot antè annis, & ex calami-
 tate ad se profugum, vti mōx dicemus: huic
 facile persuaserat vt vnà Byzantiū veniret,
 fore enim vt se authore duceq; à Solymano in

paternū regnū reduceretur. Itaq; hoc Roscette
 in occasione Africani belli purpuratis ostenta
 to, multisq; de suscipiendo bello disputationib.
 habitis, ad Solymanū introductus in hanc sen
 tentiā verba fecit: Quod Othomānis Cæsarib.
 ad supplicandum ingredientib. templum præ
 clara voce precari sacerdos solet, id vnum &
 ego tibi precor, Solymane, scilicet vt memine
 ris progenitores tuos hoc tibi imperium, quo
 nemini maius atq; opulentiū dii dederunt, iu
 stitia & pietate peperisse: hac enim via euntes
 nusquam fefellit Fortuna, & tu hætenus ita
 institisti vestigiis, vt faciliè supra eorum nomē
 & gloriam sis prouectus, quā inter tuos iusti
 tiam coleres, & quod veræ pietatis est munus,
 aduersus religionis nostræ hostes bella conti
 nenter gerenda, æternæ spe laudis incensus ar
 bitrareris. Itaq; captū est Tauranū, expugna
 ta Rhodos, trucidatus in acie rex Hūgarus,
 bis euastata incensaq; Germania, adeo vt Caro
 lus, quem tibi Christiani imperio & virtute pa
 rem volunt, quū ingentib. nationū ferè omnium
 auxiliis niteretur, armorū tuorū strepitu ter
 re factus, pugnam detrectarit. Sed quoniā nul
 la imperia quantumuis ampla, aut vllæ vel

perillustres victoriae, nec excelsi animi magnitudinem implent, nec gloriae facietatem adferre possunt, idcirco aduersus Parthos, Persasque, victricia signa premisisti, ut ea gentes, quae à diuinis legibus impiè defecere, expiatae veluti sacris armis, & denique, victoriis tuis lustratae, ad antiquos religionis ritus reuocentur. Sed sit hoc tibi vel incepto, vel exitu maximè decorum atque magnificum, modò mihi liceat in armis atque periculis seni facto, ea commemorare quae expediant, & denique ea quae longo usu didici ad ampliorem augustioremque, tui nominis gloriam aperire: neque à me hoc ambitiosius dici fortasse interpretere: satis enim superque fortuna rebus meis fauit, quae me domi inopia pressum, & ancipiti cum spe eius flatibus. vela dantem, ad multas victorias amplasque opes, & denique ad regium nomen euexerit. Verum super haec nihil mihi melius dare dii potuerunt, quam ut ad te venirem, & de grauissimis rebus disserendo in consilium adsciscerer. Nam id quo nihil in rebus humanis bellicisque praesertim utilius atque praestantius dari potest, consilium fide & rerum experientia plenissimum dabo: & quanquam senes nihil ultra adferre posse videntur,

antur, tamen in vegeto corpore robustæ vires
adhuc supersunt, ut fortè operam in omne ma-
ris terræq̃ discrimen æquè præstari ac polliceri
queam. Huic autem vni curæ ab adolescētia
dies noctesq̃ inuigilaui, Horucij fratris viri
fortissimi consiliis ac sensibus inherēs, ut no-
stræ religionis terminos proferre, Christianos
terra mariq̃ persequerer, & nihil maius opta-
rem, quàm ut tuæ classes copiæq̃ studiis atque
opibus meis adderentur, & demique dux, aut
certè signifer, quando melioribus parère non
piger, auspiciis tuis efficerer. Cuius voti si me-
dij compotem fecerint, breui tota Africa Hi-
spani depellentur. Mauros ad Beticæ vetus
imperium in Hispaniã traiecisse audies, Pœni
& Numidæ tibi parebunt: & ut Sardiniam
Corsicamque omittam, Sicilia nostra erit: ea
occupata, Italiam fame enecabimus, & vndiq̃
classibus aggrediemur, discordia principum la-
borantem, infirmam disunctis virib. & quan-
tum ad eius partē Sicilia & Macedoniæ pro-
ximam attinet, qualibet cōditione seruiturã,
modò Hispanorū iugum excutiat. Noli enim
existimare, eas opes, eumq̃ in Italia esse con-
sensum quæ fuerunt, quum Hydrunte capta
non

non Italis modò sed cæteris etiam populis ma-
 ximum terrorẽ intulit proauus Mahometes.
 Is enim successu eius belli, ad quod sustinendũ
 vix vniuersi Christiani principes suffecerunt,
 haud dubiè vrbe Roma potitus foret, vt Oc-
 cidentis ac Orientis imperia secundum ius &
 æquũ, vetere sua angusta in sede iungerentur.
 Sed ille ab humanis repente discessit in cælum
 raptus, scilicet vt hoc tibi sicuti fata syderaq;
 promittũt, cõsummata virtutis opus relinque-
 ret. Nec te hac iniecta spe summi inusitatiq;
 triũphi vel interpello vel demoror, quominus
 in Orientem cõtendas, veteres impiosq; hostes,
 & vltima supplicia meritos armis persequare:
 classis enim mihi erit satis, qua tibi minimè est
 opus in mediterraneis regionib. bellum gerẽti,
 vt dum tu Asiam subigis, ab alia parte ipsa A-
 frica, quæ est tertia pars orbis in potestatem
 redigatur. Ante omnia autem pellendus est
 Tuneto Muleasses, inexplebili auaritia, fæda
 impotentiaq; libidine, immaniq; sæuitia, diis atq;
 hominib. inuisus, qui duodeuiginti fratrib. per
 insidias interfectis, aut quod ipsa morte acer-
 bius videtur, præusto oculo crudeliter occæca-
 tis, ita regnat solus, vt neminem sibi vel con-
 san-

sanguineum vel amicum reliquerit: nam animo tam ingrato quàm perfido paternos etiam amicos, qui ipsum insigni studio ad regnū extulerūt, vt gratiæ merita celeriter exsolueret, ad vnum omnes iugulauit: cum hac belua nobis res erit, quā cūm nemo amet, faciliè omnes oderunt, Numidæ quotidianis incursionibus exagitant, quorum iniurias ita sustinet, dedecore, ignauia, & metu infamis, vt eas ferre quàm vlcisci malit: & hic semiuir Turcas viros fortes in cathenis detinet, nec augustū nomen tuum, à quo humana diuināq; iura vndiq; petuntur, planè agnoscit: & quod minimè est ferendum, Hispanis ad Tripolim fauet, vt Agis & Moses strenui duces Turcæ Taiorea vrbe depellantur. Hanc feram vti vnguibus ac dentibus exarmatam, vel ob id faciliè conficiemus, quoniam apud nos est Roscettes eius frater, Pœnorum omnium votis ac precibus expetitus. Huius persona vel in speciem nobis erit vtendum, vt res, quum copias ad TUNETI portas ostentabimus, sine vlllo omnino vulnere patrari possit. Tui demum erit arbitrij statuere, quem Punicis rebus præesse velis, mihi certè satis imperij & gloriæ
quæ-

quæsitum erit, quum tibi debellatis hostibus è
 Perside redeunti maxima pars Africæ deu-
 cta pacataq; tradetur. Ex itinere verò, quod
 priuati muneris nomine me polliceri iuuat, e-
 nixè dabo operam, vt suas quoque clades lu-
 geant Christiani, atque Auria si occurrat, suis
 maleficiis non diu exultet: hunc enim vnū vt
 verum propriumq; hostem, vel à cladium ac-
 ceptarū memoria, vel æmulatione gloriæ per-
 sequendum mihi desumo, eo autē oppresso tibi
 vni maria patebunt, & mihi crede, qui victor
 mari euadet, facile etiā terrarū imperia tene-
 bit. At Solymanus qui excellentum principū
 more, graui aure excepta ad animū transmi-
 ttere, perpendereq; inde cuncta, ac ingenti de-
 mum iudicio cōsilia terminare erat solitus, col-
 laudato Hariadeni studio, consilium dimisit.
 Nec multò post in sententiam Habraimi de-
 cretū est factum, vt Hariadenus tribus Bas-
 sis, qui est supremae dignitatis honor, quartus
 adderetur: essetq; ei summū maris imperium,
 ita vt insulae, portus, vrbes, populiq; maritimi
 ei parērent, ius ei fasq; esset, quos vellet, ubiq;
 vellet, remiges, nautas, milites conscribere &
 in naues compellere. His promulgatis Soly-
 manus

manus postridie Idus Maias ei vexillum, sce-
ptrum, gladiumque de manu tradit, monet ut
promissis insigni facinore edito fidem præstet;
eumque regia egressum Ajax & Cassinus Bas-
sa, ipseque prætorij præfectus, celebri popa præ-
latis noui honoris insignibus ad naualia dedu-
cunt, octiesque ei centena milia aureorum num-
mum in bellicos sumptus ex ærario depromun-
tur, attribuunturque ei ex ordine prætorianorum
Iannizeri circiter octingenti. nec multos By-
zantij moratur dies, classeque octoginta trire-
mium atque aliquot biremium, armis, viris, &
comeatu abunde instructa, Hellesponto egres-
sus in Italiam cursum intendit, relicto cum duo-
decim triremibus Amurate trierarcho, qui So-
lymanum eiusque exercitum ad Persicum con-
tendentem bellum, ab Europa in Asiam trans-
portaret, isque demum omnibus transuectis,
Hariadenum ad Methonem esse consecutus.
Quum improuiso aduentu Messanæ fretum
transiret, Mamertini ad arma conclamantes
urbi portuique magnopere timuerunt, sed præ-
teruectus Hipponiatem sinum in Brutiorum
ora S. Lucidij oppidum inuasit: id olim Tem-
psa dicebatur, impositum rupi, qua mare de-
spectat,

spectat, & muro haud temerè munitum, sed is
 à terra subeuntium Turcarū impetus fuit, vt
 deiectis propugnatoribus diu defendi nequie
 rit, eò maiore incolarū calamitate, quòd nemo
 fuga est elapsus, quū prætor in ea trepidatione
 auersam ab hostibus portam diligentius recon
 ditis clauibus obserasset. Inde ingenti omnis
 generis rerum ac hominum potitus præda, ad
 Citrariū contendit, vbi classem ædificari à ca
 ptivis didicerat, id vt vacuum incolarū fuga
 statim est incensum, atq; eodem igne septem tri
 remes imperfectis adhuc puppib. & foris, cōcre
 mata: vbi verò à Capreis supra Neapolim vni
 uersa classis in conspectum est data, adeò terri
 bili spectaculo totam eam oram contreruit, vt
 pleriq; affirmarent, si hostis expositis copiis ad
 mœnia repentè successisset, Neapolitanos in
 subito metu egrè urbem fuisse defensuros. Eo
 cursu ad Prochitā prouectus oppidum cepit,
 arcisq; exiguae custodibus sub fide se dedentib.
 libertatem reliquit, & quum in Caietæ portū
 noctu inueheretur, ita ad Speluncam superato
 promōtorio cursum deflexit, vt occupandæ Cai
 etæ occasionem parum nauiter prætermisisse
 crederetur: nam & præsidium vrbi arcisq; exi
 guum

guum erat, præsertim repentino nocturnoq; in metu, & Caietana iuuentus assueta maritimis quæstibus, & in prædiis occupata ab vrbe per eos dies aberat. Spelūca oppidū extremis Fundanis montibus adiacet, qua desinentes rupes plage maris planiciē excipiunt, ex ruina quondam antri Tiberij Cæsaris insigni periculo in historiis Cornelij Taciti celebratum. Speluncani inexpectato appulsu tantæ classis territi, vix tentata defensione animos desponderunt, ingressusq; hostis circiter mille & ducentos in bellis maximè sexus & ætatis cepit. Refugerat in arcē Pelegrinus, qui inter Speluncanos diuitiis eminebat. Hunc Hariadenus monuit vt sese dederet, nec vim experiretur, id si ex templo faceret, integra fide liberum futurū, si conaretur sese atque arcem tueri, breui stultæ pertinaciæ pœnas crudeli supplicio atq; incendio oppidi protinus daturū: nec ille metu exanguis diu cunctatur, quin spem vitæ vel in barbara fide, certi propè exitij periculo potio-rem ducat: ita egresso in littus, & ad genua procumbenti concessa libertas, & quod fuit humanitatis, vxor, filius, & neptis inter lachrymas præ gaudio vtrique manantes restituti.

Eadem quoque nocte ad duo milia Turcarū
 è classe per asperos vepribusq; impeditos col-
 les ad urbē Fundos, decem inde milib. passuū,
 peruenerūt: vti creditur ducibus indigenis ex
 eorum numero qui superiorib. annis mari ca-
 pti, tadio præduræ seruitutis ad Mahometis
 sacra defecissent. Ea verò aduolantium & re-
 fringentiū portam celeritas fuit, vt Iulia Gon-
 zaga, Prosperi Columnæ quondā nurus, vix
 spatium sit nacta, quo seminuda iumento im-
 poneretur, atq; inde iam cōspectis hostibus ad
 montes se proriperet. Ferunt Barbarussam,
 vti ipse postea minimè diffiteri est visus, eam
 cū admirabilis formæ, tum virtutis fama flo-
 rentē capere cupiuisse, vt Solymano dono da-
 ret. Cæterum Fundani caduntur, atq; omnes
 ferè capiuntur: facit & deditiōem Stecatus
 prætor imbellis, qui cum turba mulierum in
 turrem confugerat, quum succensis iam forib.
 & barbarorum clamore, & fœminarum eiu-
 latu terreretur. Turre in potestatem redacta
 Turcæ ad spoliandum fanum conuersi sepul-
 chris Columniorum procerum ornamenta de-
 trahūt, vexillaque item militaria picta auro
 dilacerant, onusti que præda ad classem reuer-
 tuntur,

runtur, alia quoq; triremium manus Tarra-
cinam diuertit, ibi quoq; populo ad montes fu-
ga elapso, in templa seuitum, inualidiq; senes,
& agri aliquot in lectulis trucidati. Is terror
à Priuernatib. properè Romam delatus, ita
consternauit omniū animos, vt si hostis eo im-
petu ad Ostiā esset prouectus, tota ciuitas sese
in Sabinum, Etruscumq; agrum effusura cre-
deretur. nam neque Clemens tum grauissimo
conflictatus morbo, consuli poterat, neque am-
plius omnino quàm centum viginti spiculato-
rum Germanorum & quadraginta septem le-
uis armaturæ equitum præsidio, quo tum prin-
cipis atq; pratorij custodia stetit, publica salus
nitebatur: nec ullus erat cum peregrinis & in-
quilinis Romanorum consensus, quum quisq;
priuatis potius quàm publicis rebus studeret.
Coiuere tamen in eo periculo Cardinales, &
effractis ærarij repagulis ex autoritate sena-
tus Hippolyto Medici Cardinali pecuniam
deprompsere, vt tuendæ oræ maritimæ curam
susciperet. is alacriter cohortes cōscripsit. sed
eas vti in subitario delectu accidere solet, ex
pessimo & incōdito hominum genere, adeò vt
per summam iniuriam Priuernatibus ex iti-

nere cæsis atq; direptis, oraq; Pyrgensi & Tarquinienſi ſædè vexata, nullo pudore in hoſtilem rabiem animos vertiſſe videretur. Porro Barbaruſſa veterẽ conſilio ſuo innixus, quum ſtatim in Pontias aquandi cauſa diuerſiſſet, in Africã traiecit, tanta uſus celeritate, ut prius eò peruenerit, quàm ab noſtra ora diſceſſiſſe crederetur: voluit enim ea diuerſa nauigatione fallere Muleaſſem, ut imparatũ opprimeret, & ipſe antea famam ſimulanter ediderat euandaſſe Italiae, Liguriaeq; præſertim, & Hiſpania, vindicandis ſcilicet iniuriis, quas Atria Coroneis atque Patrenſibus intuliſſet, ita ut nõ omnino inani coniectura, poſtquã Meſſana freto ſuperato Italiae littora legere & cuncta vrere cœpiſſet, Liguriã ac demum Hiſpaniam inuaſurus eſſe putaretur. Et Veneti quoque Muleaſſi & Pœnis aliqua ex parte timorem minuebant, quum validam claſſem inſtruxiſſent, quinis decumis ex ſacris redditib. ſacerdotum ordini, vel id ægrè ferente Pontifice, impoſitis, ut ex ea pecunia remigibus ſtipendia præberetur. Quid enim petente Africã Hariadeno Venetis opus eſſe tãta claſſe? præſertim quæ tanto ſumptu & tanta cum inuidia para

pararetur? profectò summæ prudentiæ homines, qui Turcarū consilia Byzantij diligenter explorare & excipere essent soliti, pro certo cognouisse, tot trirēmes aduersum Auriam comparari, vt pares & duplicata clades Christianis redderentur. Adhæc quoque Muleasses per speculatores didicerat Roscettē fratrem quem maximè metuebat, Byzantij in libera custodia esse relictū, veluti aliena tum ad Africæ rebus expeditione suscepta. Neq; enim ullis armis validius se peti atque inuadi posse existimabat, q̃ producto regni æmulo, in quem ex conscientia scelerum suorum omnes propè Pænorū ordines & Numidas inclinatuos appareret. Sed quoniam ad hunc locum est deuentū, operæ pretium erit paucis enarrare, quæ de Muleassis imperio, moribusq; Pænorū didicimus. nam multa digna cognitu, quæ diu solis mercatorib. comperta fuere, nobis scribentib. victoria Cæsaris aperuit. Africam Romani euersa Carthagine sublatiq; regibus propter agrorum vbertatē multis eò deductis coloniis excolendam atque illustrandam suscepere, tenuereq; eā pro cōsulari imperio vsq; ad Vandalorum aduentū, quos in cōtumeliā Romani

nominis immani rabie scelerates Belisarius de-
 uicit atque deleuit. Inde facta est provincia
 Græcorum Imperatorū, à quibus in eam quo-
 tannis duces & præsides mittebantur. Postre-
 mò eam inualescente Mahometis secta, Sara-
 ceni è Syria, Ægypto, Arabiaq; inducti reli-
 gionibus tanta vi inuaserunt, vt pulsus Chri-
 stianis, inuictaq; & latè propagata superstiti-
 one in Hispaniā vsq; victores transcenderint:
 & cum Afri, Numidæ, Mauri, & denique oēs
 Pænorū gentes noua sacra facile suscepissent,
 in Illiberi Baticæ regia vrbe quā Granatam
 nostri vocant, posita est Maurorum sedes, &
 Cordubæ gymnasium cum celebri bibliotheca
 constitutum, vbi Arabicarum literarum pro-
 fessores, iuuentutem docendo, excipiendoq; in-
 termorientes apud Græcos optimarum scien-
 tiarum atque artium disciplinas, cum insigni
 ingeniorum gloria floruerunt. Nihilofecius
 & in his militare studium enituit, adeò vt quū
 diu cum Oretanis Celtiberis, & Carpentanis
 esset dimicatū, è Miramolino irrumpente pene
 omnis Hispania Punicis armis cesserit. Sed
 post sexcentos demū annos, ætate nostra Fer-
 dinandi regis virtute obsessa captaq; Illiberi,

omne

omne Punicum nomen ab Hispania pulsum.
 Hac tempestate in Africa opibus ac amplitu-
 dine imperij ceteris præstât Tunetani & Fes-
 sani reges, sed Tunetanis ab longa imperij
 vetustate, eximiaque stirpis claritudine au-
 thoritas maior & augustior: nam ab his sacra
 & iura omnia petebantur. supra Tuneta enim
 itinere trium dierum vrbs est Caruenna,
 per antiqui templi religione & sanctissimorum
 sacerdotum collegio maxime venerabilis, &
 ob id libera & immunis, in qua sancti fati
 Maurorum & Numidarum proceres vel è lon-
 gissimo terrarum tractu tumultantur. Quonia
 persuasum habent, eorum animas quorum ossa
 sacrosancto eo in loco sita sint, uti purius ex-
 piatas, ad impetrandam cælestis vitæ felicitate
 tem illorum sacerdotum accuratiore cæremoni-
 a superis efficacissime commendari. Imperium
 Tunetanum octingentis fere milibus passuum
 in ora ab Occasu ad Orientem extendebatur.
 nam Bugea & Tripolis emporio & gymna-
 sio claræ vrbes, quas Nauarrus in diuersis
 regni finibus bello cepit, Tunetanae ditionis
 erant, quum & ea introrsus ad Æthiopum ha-
 renas usque pertineat. Porro Fessani in Tin-

gitana Mauritania impositi Salæ amni, qui in Oceanum magnarū nauium capax euoluitur, bellico apparatu & militaribus copiis antecellunt. egregiè enim sustinent Lusitanos, cum quibus continenter bello exercentur, adeò ut triginta equitum milia in aciem educant, paratissimisq; animis ac viribus littora tueantur. reliquas regiones vrbesq; reguli, quos Scecos appellant, circa oram præsertim possident. At in mediterraneis Numidæ vno nomine dicti, Arabes vagantur, cum Afris bella gerunt, venalemque pacem habent. his mos est belli causas excitare, alere controuersias, semper armis exerceri: pecuariæ, colendiq; agri ministeria per seruos obire, præsertim Æthiopes: quum se omnium gentium nobilissimos iactet, quòd impermixti sanguinis ab antiqua Pænorū origine progeniem ducant. Diuisi in multa agmina à Nilo amne introrsus ad Atlanticum Oceanum extenduntur: & quum incertas sedes habeant, certis tamen pagorum finibus imperia præscribunt. Hyeme longius à mari ad Æthiopum fines recedere solent, tempore soli & clementia aëris inuitati. Æstate verò ad vixdum maturas segetes reuertuntur,

ut alieni laboris fructum intercipient. Nemo apud eos præter paucos sacerdotes literas ad-
discit. neque enim adeò accurate, uti Mauri,
sed simplici atque expedito cultu religionibus
student, his haud dubiè fide, integritate, virtu-
teq; animi, & denique bello & pace meliores.
Incredibile dictu est quàm tenui conuictu &
vires & valetudinè tueantur. nam sicu sicca,
dactylis, pulticula, atque acido lacte conuiuia
finiunt: tum verò epulantur, quum è vena-
tione falconumque aucupis, quibus maximè
gaudent, prædam retulerint. Totius patri-
monij eorum census est in equo pernici, quem
seminudi egentissimi que homines immenso pa-
rant pretio: nec mirum, quando vita & vigilia
eorum omnis, si bellum desit, in latrocinis ve-
nationibusque consistat. Vxores adeò humi-
liter viris ancillantur, ut equos curent & in-
sternant. Æstate pariter atque hyeme equites
pellicea talari tunica vtuntur, quòd ea pègre
giè sustineat ventos, & in magnis feruoribus
soles non admittat, capiti linteum intortis à
mento spiris non indecens tegumentum, desi-
lientes ab equis in clunes confidunt, parcuntq;
pedibus, ut vix exiguis spatiis obambulent.

Plicatione verò assidua, contentioneque ar-
 tuum, itemque frictionibus calorem excitant.
 Hac exercitatione, procul à morborum cru-
 ciatu medicinaque, periculo ad summam perue-
 niunt senectâ: adeò ut fatalem horam minimè
 presentiant, & lati euanescente potius quàm
 intercepto spiritu, inter colloquia liberorū le-
 niter exspirent. Ex hac gente fuit Lentigesia
 Muleassis mater, virilis animi mulier, Do-
 racis reguli soror: cuius ingenio virtuteque Mu-
 leasses adiutus & impulsus regnum arripuit.
 Nam Mabometes, qui multo luxu & multa
 cum gloria triginta duobus annis regnauerat,
 quum sibi vitæ finem adesse cerneret, Maimo-
 nem inter duos & viginti filios natu maximū
 legitimo iure regni heredē scripturus esse vi-
 debatur, nisi Lentigesia corruptis pretio re-
 giis satellitibus, maritum in supremis vitæ an-
 gustiis, fatigatum precibus, dolisque deceptum
 prauertisset, ut in filium regij nominis Fortu-
 na transferretur. Itaque Maimo qui paulò an-
 tè affectati regni suspitione, ob præclaram bel-
 licæ virtutis indolem, à patre in carcerem fue-
 rat coniectus, eo exspirante dum è custodia ad
 imperium se proripere sperat, iussu Muleassis
 in-

interficitur. Roscettes natus secundus, qui extra arcem cum vxoribus habitabat, comprehendi non potuit: ceteri fratres grassantie Muleasse in suum sanguinē barbarico more, partim iugulantur, partim candenti ferro oculis admoto, lumine priuantur. In his fuere Barcha, & Beletthes, atque Saëthis stata aetate, & in spem imperij vna matrum nobilitate procreati. qui, quum Tunetum in ipsa Cæsaris victoria caperetur, ob eam calamitatē cum graui probro atque inuidia reducti regis, apud nostros homines Punicæ sœuitiæ fidem fecerant. Ex fuga quoque biduò post Laselles & Habramus, & cum his fratres quatuor vix dum puberes, in Bagrada amne tum fortē hiemalibus aquis latē inflato trepidē vadum quærentes, Solax Numidarum dux interceptit, acceptoq; pretio, vir æque venalis & sœuus, Muleassi ad supplicium tradidit. Porro ceteri omnium reliqui Roscettes & Abdemelech, dum supra Hadrumentū profugerent, eodem pene casu, sed nō iniqua sorte, in Morhabitum inciderunt, à quo, aduoluti pedibus, & salutem suam regiæque stirpis sanguinem commendantes, ita seruati sunt, vt quum in Numida opu
len

lento generosi animi laus quereretur, scuitia
tamen arbitrium Muleassi vendicaret. acce-
pta enim est traditionis merces, & interim il-
li uti deceptis custodibus, ad Bentiesem ami-
cum suum, vltiorem Numidarum ducem op-
portunè emissi. Verum & apud hunc, prodi-
tores passim grandi pecunia subornante Mu-
leasse, aliis atque aliis petiti insidiis, ad Bisca-
rim urbem maximè mediterraneam recesser-
re: Ibi Abdemelech tædio tam ancipitis For-
tune, omni spe regni prorsus abdicata, sacra-
to in otio religionibus se deuouit. Roscettes
verò apud Abdalam urbis principem & mox
socerum adeò sollicitè atq; accuratè ab omnib.
Muleassis dolis est custoditus, ut etiam ve-
neni metu, non alia temerè in conuictu quàm
semesa ab se vxoreq; esculenta genero præbe-
rentur. Eo modo Muleasses paterno potitus
regno, quum nemini ex regia sobole parcendum
esse statueret, aliquot etiam pueros fratrum fi-
lios enecauit, paternosque amicos Manifestem
& Mesuarem in primis summæ authoritatis,
quorum studio atque ope Maimonem præoc-
cuparat, variis cruciatibus diu tortos & lace-
ratos interfecit, quod præclari beneficij gra-
tiam

riam exsoluere nollet, atq; eos idem aliquando
 contra te tanquam ingratum facile molituros
 arbitraretur. Desceiit & in aliquot nouer-
 cas, impellente Lentigesia, atque etiam con-
 cubinas patris nefaria crudelitate, quum ipse
 præposterus & in mares procliuior, in Maho-
 metem patrem palam inueheretur, tanquam
 mulierosum ac effæminatum, qui exhausto æ-
 rario ingentes fecisset sumptus, vt ducentæ si-
 mul ad libidinem fœminæ regis in hortis ale-
 rentur, è quibus tot suscepisset liberos, qui in
 imperio æmuli forent, ob idque sibi in his oc-
 cidendis pergraue & plenū inuidiæ negotium
 reliquisset: & fuere qui existimarent patrem
 in supremo morbo, quum ex subita animi de-
 fectione ad spem vitæ subleuaretur, medica-
 ta potione à parricida filio fuisse necatum: nec
 multò post Dorax, qui fauente sorore delectus
 erat Imperator, aduersus Meschinē regulum
 Numidam peculiari nomine bellum suscepit:
 ab eo enim aliquot antè annis viuo Mahome-
 te, cuius gratia plurimū valebat, graues acce-
 perat iniurias, & parte agri fuerat expulsus:
 Sed Meschines præpotenti hosti facile cessit,
 vti imparatus & inualidus, scilicet vt coactis

auxiliis ad propulsandam iniuriam dum ho-
 stis recederet opportunè reuerteretur. Ea cō-
 tentio vtrunque vario belli euentu sæpius agi-
 tata, ad extremum regem ipsum in id bellum
 traxit, è dignitate sua existimantem, cæpto se-
 mel bello non deesse, ac auunculi eiusdemque
 Imperatoris sui partes egregiè tueri, affirman-
 te Lentigesia id totum regio nomini ademptū
 videri, quod Dorax segniter aut cunctanter
 adiutus, amitteret. Itaq; Muleasse in Dora-
 eis castra cum magno equitatu & Turcarum
 mercenariis peditib. profecto, res eum habuit
 euentum, vt Meschines profligaretur, & rex
 ardentius ostentato erga auunculū studio suo,
 iam planè maturas segetes incēderet. Ea inu-
 sitatæ ac immanis iniuriæ acerbitas quā fran-
 gere Meschinis animum nequaquā posset, adeo
 vehementer permouit, vt eo adeunte & tota
 penè Africa concitante, singulos Numidarum
 duces ingēs & maximè periculosum Muleassi
 bellum sit conflatum: Roscettesq; à Biscari in
 spem regni sit euocatus, non vno tantū sed
 proximo quoque regulo Numida, equites ar-
 ma, opes, insigni studio aduersus Muleassem
 conferente, quum quisque nisi omnes in vnum

ictō fœdere consentirent, Meschinis exemplo
rebus suis timere cogeretur. Contulere cum
Meschine consilia, copias, & opes, Vlethes Ia
cob, atque Morhabitus clarissimi Numida-
rum duces, Roscetteq̃, à Biscari educto, & re-
gis insignibus adornato, castra fecere non lon-
gè à Bechia vrbe, quæ itinere vnius diei à Tu-
neto distat. Ea aduentantium hostium fama
Muleassem quanq̃ suo pte ingenio pugnacem,
sed tum solito timidiorē factum, & ex scele-
rum conscientia sibi diffidentē magnopere con-
terrui. Verūm is nō minus astu q̃ sauitia in-
signis, adeo egregiè metum dissimulabat, vt
compressis diligenti portarum custodia de Ro-
scette rumorib. festa hilaritate nuptias Ami-
da filij celebraret, vniuersoq̃ populo solemne
epulum præberet, & singulis tribubus, præter
id nouum munificētiæ genus, esculenta omnis
generis congiarij nomine largiretur, Numi-
das verò propinquos & Pœnorum optimates
variis artibus & donis sibi cōciliaret. At vbi
Roscettis aduentus diutius occultari non po-
ruit, vexilla, arma, tormēta, ex arce proferre
per Doracem, Numidas quos poterat merce-
de conducere, ex Afris equites & pedites con-
scri

bere, obsecrare prædones Turcas ut accepto
 stipendio pro se militarent. erat enim ea tem-
 pestate ad T unetum tantus piratarum con-
 cursus, quum ibi cunctis huiusmodi generis ho-
 minibus tutissimus esset receptus, ut ea urbs
 Turcarum colonia videretur. Cum his an-
 tea Muleasses certo fœdere pepigerat, ut ca-
 ptiuorum prædæq; omnis pars quinta in fiscũ
 referretur, magno quidem suo quæstu, & Tu-
 netanorum emolumento, adeò ut sibi nullum
 omnino ex tot urbibus vectigal atq; portoriũ
 vel vberius vel certius esse censeretur: sed is
 proventus, uti ab hostibus humani generis in-
 iuste atque impie quæsitus, non multò post Tu-
 netanis, uti mox dicetur, dignam scæua atque
 auarissima gente peperit calamitatem. Quum
 Roscettes appropinquaret, qui superato Ba-
 grada amne in profluentis ripa cũ Vlethis fi-
 lia epulante exercitu nuptias celebrarat, Do-
 rax ante portã urbis, quæ ad Bardeos desert
 hortos, in acie constitit, Muleasse degeneri a-
 nimo arcis mœnibus se tenente: cum eo erant
 Solax, & duo fratres reguli cognomine Bena-
 ones, cum septem ferè milibus equitũ Numi-
 darum, magnaq; Afrorum peditũ multitudo,
 & in

& in quo ab virtute & disciplina, genereque armorum firmissimum erat præsidium, Cardinus Turca cū delecta cohorte sclopettariorū, & septem curulibus tormentis: his accesserat ala prætoriana Christianorum equitum, qui ex reliquiis veterum expeditionum in Africa remanserant, & ob virtutem in honore habiti uxores duxerāt, & nihil intereunte sobole & disciplina, extra meridianam portam in oppidulo Rebatto, à quo ipsi Rebatini dicti, templa, & domos, & familias habebāt, quum Tunetani reges vetere instituto salutē suam externis & Christianis tutius quàm Mahometanis & Pænis committendam existimarent.

Prouolauit ante alios Meschines propius Doracis hostis, cum quatuor milib. equitum, hunc Morhabitus cum ampliore agmine continenter eſſe subsecutus: Vlethes ipse postremam veluti subsidiariā progressus & pugnam incuntib. cū Roscette aciem tenuit. Resistere aliquādiu regi, Dorace primas impetus fortiter sustinēte, sed Morhabiti vim nō culere Be naones & Solax: quū vndiq. perturbati, & cū multa cæde præcipites acti in fugā verterētur: defuit spatium Caradino ad dirigenda tormen

ra. nam repētini hostes obliquo alarum flexu
 non in frontem, sed in transuersos incurrerāt,
 tantusq; eo tumultu excitatus erat puluis, vt
 in incertum tormēta emitterentur, nec planē
 dignosci posset, vtram in partem praelij For-
 tuna in eo maximē turbulento & confuso cer-
 tamine victoriam inclinaret. Constat ab ea
 pulueris nube occupāda portæ & ingrediendæ
 vrbis facultatē Meschinianis fuisse ereptam,
 quū rarescente sensim desidenteq; puluere, &
 patefacta regionum strage, & fuga Rabatini
 primò equites, & demum Caradinus densata
 cohorte, sed amissis tormentis ad portā se re-
 cepissent, atque eam simul atque urbem con-
 globato præsidio seruauissent, Roscettes cru-
 entiore quā pro more gētis potitus victoria,
 sed vrbe exclusus, quum nemo ex Tunetanis
 se commoueret, nullusq; omnino vel à timore,
 vel à seditione, vti futurum putarat, in vrbe
 tumultus oriretur, ad proximā regionem quā
 Martiam vocāt, deflexit, ea est circa magnæ
 Carthaginis ruinas omnium rerum copia &
 fertilitate, multisq; puteis & fontib. abundās,
 & pulcherrimis villis ac ædificiis frequens.

Ibi circiter viginti moratus dies, quū frustra

expectando urbanos motus, nihil proficeret,
 vel populantib. cuncta Numidis in oculis Tu-
 netanorū, ut grauiore tandem periculo dam-
 noq, eorum animos aduersus Muleassem con-
 citaret, totum id oliuetum immani crudelitate
 succēdit, quod summa pariter amœnitate atq,
 vbertate cōuestitis collibus à summa arce Car-
 thaginis ad Tuneti vsque mœnia protēditur.
 Ferunt nullum vnquam vel obsessæ, vel bel-
 lica clade afflictæ vrbi, eo acerbius ac luctuo-
 sius spectaculū extitisse: exurebatur enim con-
 tinenti incēdio suburbanus ager, miseras suas
 omni populo è muris magnis eiulatibus deplo-
 rante. Sed conturbatis ac incensis indignitate
 tam immanis iniuriæ ciuib. rex aderat, con-
 solando ac adhortando, ut eam calamitatem
 æquiss. animis ferrent: se. n. ea detrimenta sin-
 gulis præsentī pecunia liberaliter exsoluturū,
 & daturum operam ut comparatis maioribus
 auxiliis, Meschinis atque Morhabiti & Vle-
 this prædia ad eorum prædam effusa popula-
 tione vastarentur. Nec multò post quum Tu-
 netani supra præstitæ fidei sacramentū, & por-
 tas externo milite custoditas, efferatos iniuria
 animos à Roscettis studio penitus auertissent,

Numidæ dilabi, quod eis post confectum prælium minimè probro datur, atq; Roscettē ut longè secederet, seruaretq; se feliciorib. cōsiliis, monere cœperūt. At ipse quum alij atque alij suspensum & nutantem in diuersa distraheret, Numidarum perfidiam, & fraternas insidias timens, eò animum inclinauit, nō improbante Vlethe socero, ut Algerium ad Barbarussam cōfugeret, scilicet, ut illic vltiores spes suas adinuadendum paternū regnum securius atq; nobilius agigaret. Eo modo apud Turcā, iam tum latè subactis finitimis regulis dominantē aspirantēq; ad imperiū totius Africæ, in cultu propè regio permansit vsq; ad id tempus quo Byzantium, uti diximus, est deuēctus. Is Punicarū rerum status erat, quum Hariadenus Pontia profectus perpetuo cursu ad Bisertam improuisus appulit classē. Bisertani & tadio Muleassis, & sua mobilitate impulsī, audito statim Roscettis nomine, Turcas oppido recipiunt, præfectumq; repugnantem oppido expellunt: descenderant enim Hariadeni iussu aliquot Afri familiares comitesq; Roscettis, qui eum adesse, sed prodire non posse nunciabant, fatigatum scilicet nausea laceffente, atq; accedente

dente febricula mentientes. *Adiacet Biserta* piscosi stagni faucib. per quas subiectum mare stasis suis aestibus irrumpit, & infusum aquæ dulci sensim exorbetur & emittitur, efficitque portū lato alueo vel magnis nauib. cōmodum, ab *Vtica* triginta ferè passuum milib. distantē, ab antiquis à circūfluente lacu, quæ olim *Tritionius* fuit, *Hippodiaritos* appellata. Collaudatis *Bisertanis* *Hariadenus*, vtpote qui consilij sui summā in vna maximè celeritate reponerat, classē celeriter eduxit, præteruectusq; *Vticam* & *Carthagini* promontorium, eius turris atq; munitionis, quam *Gulettam* nostri vocant, in conspectum se dedit, ita vt eam displosis omnibus tormentis in lætitiæ atque amicitie signum de more salutarer, *Gulettani* custodes quum salutem redderent, amicè & grauius responderunt, se in eius potestate statim futuros, qui *Tunetana* vrbis imperio potiretur. Iam ab excelsa *Tuneti* arce conspecta classis, & à *Biserta* totisq; littorib. frequentes nuncij ingentē in vrbe tumultum excitabant. Erat enim ciuitas erecta in expectationem noui regis, cum ipsius *Roscettis* amore, quod mite ac liberale ingenium præferret,

tum odio Muleasſis, quem auarè & crudeliter
 imperantem aliquot iam annos in luſtuosa ſer-
 uitude pertuliſſent. Nec ipſe adeò ſamæ ſuæ
 erat ignarus, vt alienatos ab ſe ciuiũ animos
 nequaquã intelligeret, nec præſentiret, quàm
 parum ſpei in populi ſtudiis eſſet reponendum,
 quum principum ciuitatis ora atq; oculos in-
 tueretur. Erant enim Tunetani vel ob id ei
 vehementer irati, quòd vti Roſcettis bello ſo-
 lenni pronũciatione fuerat pollicitus, nequaquã
 eorũ inopiam liberalitate ſubleuaſſet, qui exu-
 ſtis atq; euasſtatis oliuetis & villis, dum cõſtan-
 ter ei ſtuderent, miſerabilem cariſſimarum re-
 rum iacturam feciſſent. Itaque egreſſum arce,
 & in foro concionantem deſeruerunt: quum ea
 præmia ſi pro ſe arma caperèt degeneri vultu
 polliceretur, quæ nec incolumis & victor præ-
 ſtare poſſet. Monuere quoque reſtitantem ad-
 huc nonnulli ſpecie amicitie, & in his Abda-
 har: gerebat is tum magiſtratum, qui Meſuar
 appellatur, vt cederet fortunæ, extemploque
 profugeret: & tum fortè de aduentu Turca-
 rum rumor increbuerat: quæ res per ſe pau-
 dum, & ex merito inſidias vndique timentem,
 deſtitutumque à ciuib; in fugam concitauit,
 adeo

adeò turbata mentis ratione, vt in arce aurũ
 & gemmas, & regia ornamenta relinqueret, oc-
 cultata scilicet secretiorib. latebris, vt his de-
 mum hostis potiretur. Primi omniũ duo Hi-
 spani abrupta sacramenti fide à Muleasse ad
 Hariadenum defecerũt: Abezes ex Granata
 vrbe, is erat in magistratu qui dicitur Moni-
 fetes, & Fetuches Tarraconensis, qui custodiæ
 arcis erat præpositus. Hic Roscettis vxorem
 liberosq; eius, qui à Muleasse in custodia ser-
 uabantur, statim eduxit, & regio cultu orna-
 tos in solio Muleassis constituit, Mosesq; item
 & Caradinus & Agis, prædones Turcæ, detra-
 ctis catenis exsoluuntur, vt cum aduentante
 rege, Hariadenoq; his dono oblatis eximium
 sibi gratiæ locum pararet. Abezes autẽ phale-
 ratum insignem equum Hariadeno misit, quo
 in vrbem adueheretur: itemq; alios trierarchis
 & ducibus distribuendos: hortatusq; est vt ma-
 turaret, egregia etenim voluntate Tunetanos
 vt eum susciperent, sese obuiam adapertis por-
 tis effusuros. Nec mora Hariadenus exposi-
 tis in terrã copiis, consensoq; equo cum quinq;
 milib. Turcarũ ad eam portam peruenit, quæ
 stagno atque naualibus est coniuncta, ab ea ad

aduersam vrbis partē, vbi amplissima & edita arx in tumulū exsurgit, lata & oblonga regio pertinet, officinis rerū venalium frequens & mercatorū porticu conuentuq; percelebris. At Tūnetani quum Hariadenū per mediam urbem ad regiam contendente, magnis gratulationib. excepissent, & in perpetua Turcarū acclamatione nihil prater Solymani, aut ipsius Hariadeni nomen audiretur, commoueri vehementer perturbariq; cœpere, incensis scilicet dolore animis, quod Roscettes nusquā compareret, diu frustra oculis requisitus, expectatusque, vt æger tandem lectica aut nauigio ad urbem subueheretur. Auxere tumultum Roscettis familiares nequaquā sponte Byzatio aduecti, qui nullo metu contineri poterant, quin mœsti oblatis veteribus amicis summissè dicerent Roscettē frustra expectari, qui Turcarum & Hariadeni fraude in Asia & in cæthenis quidem esset relictus: ij etenim natura Punico nomini fauere cogeantur, magnoque cum dolore perfidiæ ignominiam animo sustinebant, quum speculatorū munera obire apud sua nationis homines & ciues, seruireque immanibus piratis metu mortis, & patriam prodere

dere, maximè turpe & flagitiosum putarent.
Eo modo detecta fraude Tunetani frementes
ira circa forum conglobantur: concitatis du-
cem se præbet Mesuar, quem antea diximus,
authoritate, spiritu, & eloquentia Pænorum
facile princeps. Is dudum nobilioris gratiæ lo-
cum apud nouum regem quærens Muleassem
repentino Turcarum aduentu perturbatum,
& ab amicis opem, fidem, fortemq; operam im-
plorantem, nō modò contempserat, verū dif-
ficultates atq; pericula verbis adaugendo, ho-
stili planè animo egerat, vt ille vrbe atq; arce
protinus excedere properaret. Tum verò sua
spe deceptus, vti erat mobili ardentique inge-
nio, reuocare Muleassem, & Turcas in arce
obsidere atque oppugnare statuebat. Ita q; ad
populum ad arma consternatū ab altiore por-
ticu conuersus, magna voce, nefaria, inquit,
fraude decepti sumus fortissimi ciues. Roscet-
tes enim quem pro legitimo rege exspectatis,
in cathenis Byzantij calamitatem suam lu-
get: nos verò nisi pro libertate extemplo ca-
ptis armis enitimur, externis prædonib. per-
petuò seruiemus: expediti consilij & festina-
tæ operæ occasionem præsens negotium vobis

ostendit: proinde qui seruire & venundari nolunt, correptis repetè armis Turcasinuadant: dux ipse vobis adero, vt publico cōsilio fraudē vlcisci, & patriam, & libertatē pro dignitate Punici nominis tueri videamur. Nec mora, omnes ad arma conclamant, repentino impetu Turcas inuadunt, obuios ac nihil timentes obtruncant: attollitur vndiq; clamor, magno tumultu arma proferuntur. Mulcasses reuocatur, qui cum Dorace ad Restabianos hortos substiterat, ciuium ingeniis diffidens, sed tamē retentante matre euentum exspectans. Erat Tunetanorū valde ingens sed incōdita multitudo nequaquā militaribus instructa armis, quæ vix sustineri posset, nisi recordi impetu potius & præcipiti temeritate, q̄ periti ducis imperio & disciplina regeretur. Itaque concursu vndiq; facto ad arcem contendunt, aduolantq; ad id propugnaculū quod ascensu facilius esse videbatur, portamq; habebat pertinentem ad oppidum suburbanū, Babasuechum ab Tunecanis appellatū. In eo Turcæ vexillum præfixerant, ac inde fortiter ac intrepidè propugnabant: sed scandentib. Afris, atq; omnis generis tela iaculantib. ardentesq; faces concremādis fori-

foribus iidem ingerentibus, agrè sustinere, & sese in retractiorem munitioremq, locum recipere cœperant: quum Bætius Hispanus, quē abiurato religionis cultu Turcæ Ramadā vocabant, tormentū aneum in editiorē arcis speculam, expedito cōsilio ingentiq, celeritate impulsū humeris militum, atq, eductum, in confertissimos hostes emisit: eo ictu multorū strages edita, & multò maximus cæteris illatus est pavor, quum ab tota etiam muri corona à sagittariis peterentur, & quod maximè terrebat, sclopettorū glandibus sternerentur. Deerat Hariadeno temporis spatium, quo consilium in re subita opportunè caperet, & quid fieri vellet, militibus imperaret. nam & hostiū quos pacatos putabat, repentinus incursus, & situs arcis nōdum planè oculis collustratus, & commeatus qui vix triduo sufficeret, ex penu atque horreis renunciatus, etiam egregiè constanti, & in summis asperrimarū rerum periculis sæpe versato perturbationem afferebāt. Sed hunc timorem cū singularis furentium potius q̄ pugnantium hostium imperitia, tum suorum militū spectata virtus magna ex parte minuebant: quum & ij successu ipso & pro-

tractione prælij, magis spe atq; animis confirmati perpugnarent: illi verò, quòd primis ausibus fortuna defuisset, in periculoso atque irritò conatu conspecta suorum strage & vulnerrum fœditate, iam planè concepto metu frangerentur. Verùm Dorax cum ala equitum Numidarum, & ipse Muleasses reuersi, prouectique per Babasuechum suburbanum vsq; ad portam vel nomine ipso & clamoribus oppugnationem iam bis intermissam atq; redintegratam adiuuabant. In ea rerum asperitate Halis Leuanus, è Malacha Beticæ vrbe, qui ad Mahometis sacra defecerat, vir belli peritus, vtpote qui in Nauarri & Piscarij castris in Italia aliquot annis militasset, conuersus ad Hariadenum, eruptione, inquit, nobis esse dimicandum, si arcem defendere ac omnium salutem, recentemque nominis tui dignitatem tueri egregiè volumus: si cominus enim collato pede manus conserantur, non ferret nostrorum impetum, qui nunquam aciem verorum militum viderunt, inanisque audacie protinus pœnas dabunt: quum nec in seruitute nequissimi regis pacem pati, nec in ipso quietis ac otij limine authores acceptæ libertatis

tatis grato animo ferre voluerint. Quū Halis sententiam ferē omnes laudarent, & in primis Moses & Agis viri fortes, quos custodia eductos fuisse diximus, atque item Haidinus Smyrneus cui Cacciadiabolo cognomen fuit, inter piratas longe fortissimus, comprobante Hariadeno, & praelij signum dante, duabus portis erumpunt, circumuentos ab diuerso latere trucidant, insignis tribus in locis editur pugna, magna vis inermium Pænorū interficitur, & ipse Mesuar glande traiectus cadit.

Tum vero ab oppugnatione discedit vnaqueque tribus pulsa loco in suam regionem. Instante demum præmenteque Turca milite, in plateis & compitis cruento maximè praelio aliquot horis esse decertatum: ad extremum Tunetani superati, atque intra domos compulsi, quum non pro rege, sed pro vxoribus & liberis certaretur, inde Halis recepit suos, cæcæ, æstu, siti, & multo labore defatigatos. Ferunt ea die supra tria milia Tunetanorum desiderata: vulnerata verò ad triplum. In eo successu Muleasses desperatis rebus ingenti cursu se proripuit, comitante protegenteque Doracis equitatu. nam persequentibus

Tur-

Turcis, quum in tumultuosiss. fuga agrè sese inter hortorum macerías explicasset, parū abfuit quin in potestatem hostium deueniret. Dorax superato Bagra da amne in pacata loca suæ ditionis eum perduxit nō longè à Constantina vrbe, aluitque eum liberaliter, & summa fide protexit vsq; ad Cæsaris aduentū Constantinā, vt literæ saxis ad mœnia incisæ manifestò indicant. Cyrtha Numidiæ regia olim fuit, distatq; à proximo maris littore vbi nunc tenue oppidum stationē habet nomine Collum, colonia Cullu antiquitus appellatum. Cæterum ea nox quæ prælium & regis fugā secuta est, Tunetanis pariter & Turcis insomnis fuit: actæ nanque summa cura vtrinq; vigiliæ, dispositis in muro pariter & ad arcis exitus armatorū cohortib. sed dies pacem atque otium vtrisque attulit. Nam Pœni inter tot funera suorū & vulnera, vtpote qui satis improspere virium suarū periculum fecissent, cæso Mesuare, pacē q̄ bellum malebant, præsertim quum rex ipse pro cuius imperio ac dignitate certabatur, opibus atque aīo fractus in solitudines effugisset: & id quoque Hariadenus impetrare cupiebat, nō ignarus eam quam habebat militum multū

rudinem pertenui copia commeatus vix triduo
in arce posse sustentari, summâq; rei spem par-
tamq; victoriam deuocari in apertū discrimen
si Tunetanorū animi, desperatione veniæ, aut
vindictæ rabie inducti accitis vndiq; Numidis
& Afris, ad obsidendam arcem verterentur.

Itaq; impetratis induciis Hariadenus, solemnī
sacramēto dat pacem & accipit, alloquitur vr-
bis primores, ostendit eo consilio se venisse, vt
ciuitatē seuißima Muleaßis tyrannide libera-
ret, liberatâq; quantis maximè posset beneficiis
atque munerib. augeret simul ac ornaret: qua
benignitate Tunetanos sub longè maximi atq;
optimi principis tutela, breui sperandum foret
diuites atq; beatos ex egentissimis atq; miserri-
mis euasuros. Proinde id se vnū ab ipsis postu-
lare, vt Solymano & sibi eius præfecto fidem
seruent, & in ea libertate conquiescant, quam
multo suo labore & sumptu, deorūq; præsertim
immortalium beneficio, potius quàm ipsorum
merito susceperint. Quòd si aliquando futurū
esset, vt ipsius ac Turcarū imperij & amicitia
Tunetanos pæniteret, & Roscettē omnino de-
siderarēt, se minimè dubitare quin Solymanus
regna vel Christianis dono dare solitus, si per
lega

legatos id peterent, eum in Africam concessio
 regno, & regalibus donis adauctum esset trans
 missurus: sed etiam atq; etiam cauerent, ne eo
 cōsilio exitialis belli potius q̃ tranquillæ pacis
 materiam quærere viderētur. Ad ea Abilchi
 rinus, qui postea Mesuar est effectus, respōdit
 non debere eum T unetanis succensere, si vti
 ab omni annalium memoria regibus antiqua
 stirpe editis adsuēti, eo eiectō qui tyrannidem
 per decē annos exercuerit, alterū q̃ æquitatis
 atque iustitiæ fama floreret, sibi regē exopta-
 rint, præsertim quum is ab ipso classe aduectus
 & penē dono datus esse crederetur. Non mirū
 idcirco fuisse, si in cōtumeliæ nomen cōmutata
 beneficij fama, ipsi vti fraude, aut certē opini-
 one decepti, adeō insanire sint visi, vtrūq; ar-
 mis q̃ dolo subigi maluerint, quando ipsis atq;
 Muleassi multō satius fuisset occlusisse vrbis
 portas, quum externa classis Africæ littorib;
 appulisset, quàm incertis omnino rumorib; in-
 cautē credidisse. Proinde T unetanos tanquā
 fortunæ indicio in deditiōē acceptos, optimo
 iure paratos esse iurare in verba Solymani, atq;
 eò quidem æquiore animo, quod pro egenti &
 in suis miseris iniqua sorte iactato, longē am-
 pliss

plissimum & felicissimū terrarum orbis regem
nequaquā voto, sed præter spem arridente fortu-
na, quod Punico nomini benè verteret, essent
cōsecuti. Cōpositis Tunetanis rebus, & creatis
magistratib. Hariadenus ante omnia operam
dedit, vt Numidarū principes sibi fœdere ac
beniuolentia iungerentur: quod vbi largitione
atq; munerib. apud homines egerat, & ad ineun-
dam dissoluēdamq; amicitia ab venali ingenio
procliues, celeriter est consecutus, Asanagam
eunuchū genere Sardum, cui maxime fidebat,
atq; item Halim Leuanū, cum Ianixeris & tor-
mentis aliquot curulib. ad recipiendas Africæ
vrbes misit. Paucisq; dieb. nullo labore aperi-
entib. cunctis portas, mediterraneas pariter atq;
maritimæ vrbes deditionē fecere: vna omnium
vrbs Caruenna quū se vetusta sacrorū religio-
ne & sacerdotum domicilio immunē ac liberā
existimaret, aliquādiu resistit: sed victa excidij
metu Turcarū armis facile cedens præsidium ac-
cepit. Inde Hariadenus regiam nouis edificiis
exornare simulatq; munire orsus, septū in caue-
dio, ī quo Turcarū more p. tribunali ius diceret
instituit, conatusq; est multis seruilib. operis a-
perire nouas fauces, ac immittere p. eas id mare
quod

quod à promontorio Carthagini lunato flexu
 ad stagni munitiones extenditur. In eo littore
 geminae sunt turres, ab aqua salisq; nomine à
 nostris appellatae, ubi olim ille insignis Cartha-
 ginensium portus visebatur. Id opus ea ratione
 Hariadenus efficere cōtendebat, vt tuto, per-
 amplotq; & maximè expedito portu vteretur:
 nam vadosae admodum erāt angustiae, quibus
 Guletana turris ab ortu aduersae cōtinenti li-
 gneo ponte committitur, ita vt triremes agrè
 humeris seruorū & tractoris machinis in sta-
 gnum impellantur & educātur. Ab his fauci-
 bus Pæni leuibus tantū nauiculis, propter hu-
 milia vada, ad urbem T unetum adnauigāt:
 videturq; id stagnum cētum ferè stadiorū dia-
 metro in orbem veluti circino circumductum,
 & id multo cæno multaq; vligine passim vado-
 sum. Ceterum id opus Aquilones facilè distur-
 barunt, inuecta scilicet aggestaq; cōtinuis aesti-
 bus ac fluctib. arena, adeo, vt quū priscarum
 moliū fundamenta reperissent, Hariadenus,
 ne veteris portus quanq; parum cōmodi, iactu-
 ra fieret, suadentib. piratis incæpto absisteret,
 quū stagnum exiguo tempore expleri peni-
 tus atq; obstrui posse videretur.

F I N I S.

Pauli Iouñ Nouocomēsis
EPISCOPI NV CERINI
ex Historiarum sui temporis libro . xxxiiij . de
CAROLI.V. CÆSARIS AVGVSTI
in Tunctum Africæ urbem expeditione
fragmentum.

*Excitata ad pium bellum vniuer-
sa Hispania, conuentibusq; per-
actis, Cæsar è Carpentanis Bar-
chinonem venit. Eius aduentus
omnium opinione celerior, tantusq; naualium
& terrestrium copiarũ apparatus, haud dubiè
inimicorum animos in pace continuit: adeò vt
rumores qui de Gallis, Britannoque rege, &
de Heluetiis allati erant, penitus extingue-
rentur, reguliq; Italiae, vti cæco metu liberati
cupidius atq; liberius in id bellum officia præ-
starèt. Soli Veneti in amicitia Solymani per-
seuerātes ex fœdere, quod ante .xxx. annos cū
Baiaxete eius auo percussissent, neutri parti
ferenda auxilia censuerūt. Interim Andreas
Auria, quē Cæsar toti maritimo negotio præfe-
cerat, cuiq; vni propter spectatā fidem rerumq;
peritiā, profectionis suæ atque supremi con-
siliij decreta cōmunicarat, incredibili adhibita
celeritate, ac diligentia multarum ingentium*

nauium, ac triginta rostratarū classē instru-
 xit, in quēis erat quadriremis vna, quæ præ-
 toriæ loco Cæsarem veheret. Ea erat laquea-
 ri aurato, & cælata pictaque introrsus puppe,
 contexta item vmbaculo ex auro purpuraque
 intertexto, remigibus serica tunica & epibatis
 omnibus vestitus, ac armaturæ cultu plurimū
 exornatis. Præterea vim ingentem nautici
 commeatus, instrumēta naualia noui artificij,
 tormētorumq; omnis generis ac telorū copiam
 vel maximo succēturam bello in naues distri-
 buerat, quibus totius Liguriæ iuuentutem, &
 ex nobilitate fortissimū quemq; certatim cun-
 ctis nomina dantibus imposuerat. Ad eum hæc
 ipsa ingenti cura fama que administrantem, vt
 præclaræ virtuti suus honos haberetur, Pau-
 lus Pontifex gladium de more solemnibus cæ-
 remoniis consecratum dono misit, is erat gem-
 mato capulo cælataq; vagina, cum baltheo au-
 reis bullis & fibulis valde cōspicuo, & præter
 eum etiam villosō è serico pileum margaritis
 Phrygio opere depictum. Ea sunt eximij pijq;
 ducis aduersus Christianæ religionis hostes de-
 pugnantis insignia, magnis regibus dono da-
 ri solita, sic vt non immeritò strenuus senex,

quan-

quanquā multa iam nauali gloria plenus, ad
 petendam noui decoris laudem accenderetur.
 Dum hæc Genuæ ingenti Auria atque Li-
 gurū omnium studio parantur, Alfonsus Va-
 stius bellica laude illustris, ab Ænaria literis
 Cesaris euocatus, ad Andream Auriam per-
 uenit, atq; inde transgressus Apteninū in vrbe
 Viglebano Franciscū Sfortiam & Antonium
 Leuam cōuenit. Iubebat enim Cesar vt Va-
 stius suo antiquo pedestris militia imperio fun-
 geretur, legionesq; Germanorū ac Italarum
 in Africam transportaret: Antonius verò
 Leua in Gallie Cisalpinae præsidio permane-
 ret. Huic enim Cesar, quanquā ducem animi
 virtute insignem secum adducere cuperet, om-
 nino parcendum putabat, quoniam esset sæuis-
 simis articulorum doloribus conflictatus, ob
 idque ad perferenda nauigationis incommoda
 imbecillo admodum corpore videretur: & in
 Italia quidem opus erat constanti & impigro
 Duce, qui in vtrumque suscepti belli casum
 intentissime vigilaret. Huic autem præci-
 pue est iniunctum, vt seuelo edicto prohibe-
 ret, ne quis è numero veteranorum Hispano-
 rū noui belli cupiditate ad mare dilaberetur.

Nolebat enim solitis stationibus provinciam nudari, adeò propinquam Gallis, Heluetiisq; finitimam, quorum incertæ fidei nihil omnino præsidio vacuum foret reliquendum. Delinguntur itaque Itali tres præfecti, qui circiter vigintiquatuor cohortes conscribant. Is numerus quinque milium hominum summâ efficiebat. Hi fuere Hieronymus Tutavilla Sarnensis Comes, qui superioribus annis in Peloponneso egregiam fortemq; operâ præstiterat, & Federicus Carectus in Epantheris Liguribus, & in ora Ingauniorum ad Finarium oppidum clientelis atque opibus potens, cui Auria vitricus erat: itemq; Augustinus Spinula bello clarus. Hi statim hinc atq; inde digressi, celeriter ex optimo genere militû cohortes implent, tanto veterû novorumq; militû cõkursu, ut conscriptis plerique voluntarij sine stipendio miscerentur. Interim Maximilianus Ebersteinius dux vetus per Tridentinas Alpes octo milia Germanorum in Lunensem agrum perduxit, in quæis fuere pleriq; nobiles è stirpe regulorum sine mercede Punico belli famâ sequuti. Hos humaniter liberaliterq; susceptos, simul & Italos pulcherrimis armis Mediolano

lano aduectis instructos, aduocata concione cohortatus est, ut patientissimè dum nauigarēt maris tedia perferre, ac ubi terram Africam attigissent, optimè de victoria sperare vellēt. Pugnaturos enim ipsos pro diis immortalib, & pro Cesare, qui nunquā piis & fortibus defuissent. Ita summa omnium alacritate conscensæ sunt onerariæ naues triginta octo, quarum præsidio Antonius Auria magnitudine animi & nauali virtute vni magno Aurie secundus duas & viginti rostratas adducebat. Nec multò post Vastius è portu Veneris soluit, ita ut triremibus oram legeret, onerariæ verò ad conspectum in alto velis vterentur. Sed alternantibus sæpe ventis, & inflato nonnunquam mari, tardius quàm sperarat in Traiani portum ad Centumcellas peruenit, quo iam Pontifex ab vrbe decurrerat, ut sacris præcationibus Deum optimum maximum diuosque Christiani imperij tutelares, ad victoriam de hoste parandam nauigantib. propitiaret. Ita ipso Pontifice præeunte, verba, & hymnos sacerdotum choro decantante, triemes nauesque onerariæ quæ mira fœlicitate adæquato cursu ab alto in conspectum se dederant, ab excelsa

specula expiata lustrataque sunt. Datum est
 item vexillum & sceptrum Christiane religio-
 nis in templo de manu Pōtificis Virginio Vr-
 sino: postridieque Vastius cum eo nactus ido-
 neam tempestatē, Neapolim cursum direxit.
 Ibi Petrus Toletanus Prorex, reguliq; pe-
 culiari studio impensaq; singulas triremes adi-
 ficarant. In his fuere duo Sanseuerini Saler-
 nitanus & Besennianus, itemque Spinellus
 & Carafa, Hispanusque Alarco Neapolita-
 nae arcis praefectus. Ad has septem aliae acces-
 serant, quas ipse Toletanus publica pecunia
 confectas deduxerat, & noxiis nefariisque ho-
 minib. ad remum damnatis impleuerat. Dum
 cuncti in eo apparatu essent occupati, Vastius
 in quosdam more militiae animaduertit, qui
 pertaesi nauseam maris, & longinquae nauiga-
 tionis incommoda reformidantes, cōceptas de
 victoria spes malignè extenuare, stipendii te-
 nuitatem detestari, consternareque multitu-
 dinem vt signa desererent, seditiosis sermoni-
 bus cœperant. Ad authores tantum pœna per-
 tinuit, adeò vt inuoluti saccis profundo mari
 spectante classe mergeretur. In his fuere Mi-
 chael Tarraconensis, & Molina qui apud Ca-

neanum oppidum excitandæ seditionis initia præbuerant. Parato, & in naues omnis generis commeatu abundè congesto, impositisq; militibus, Hispanisque præsertim veteranis, qui à Corone redierant, oram soluit. Eum secuta est vniuersa propè totius Campaniæ iuuentus, arreptis vndique nauigiis, tanta omnium cupiditate, vt nemo Neapoli relictus esse videretur. Inuitarat enim comitate insigni quosque opibus ætateq; florentes, ac notos sibi militiae veteranos, quòd his atque illis pulchrum esset, vel emerita stipendia, vel tyrocinij præclaram indolem memorabili victoria nobilitare. Profectus est & vna Federicus Proregis filius, ingenio bellici decoris auido iuuenis, paucisque diebus Panhormum in Siciliam est peruentum. Hisdem quoq; diebus & ipse Andreas Auria diuersa nauigatione in Hispaniam ad Cæsare peruenit, cum vetere sua sedecim triremium classe, tribusq; celocibus quos galeones vocant. Ea sunt nauigia structura militari, formaq; ad omnem vel tormentorū vel tempestatis contumeliam egregiè sustinendā idonea, paulò minora onerariis, hu-
miliaq; instructa quadratis velis atq; etiam

aliquot remis, ut è portubus in apertum mare
 ad captandos ventos facillè sit sese prouehere
 & promōtoria superare. His fermè vtuntur,
 qui piraticam exercent, quoniam innumera-
 bilem tormentorum copiam ferant, quibus vel
 plurimas triremes, in multa malacia ad se ex-
 pugnandum appropinquantes perfringere ma-
 ioribus tormentis atque demergere facillè pos-
 sint, quum directis ad libellam summæ aquæ
 per fenestellas validissimis colubrinis, in or-
 bem vndiq, ferreæ pilæ ad multum maris spa-
 tium emittantur: perflantib. verò ventis re-
 liquorum nauigiorū cursum antecedant. Cæ-
 sar delectibus habitis circiter octo milia pedi-
 tum magna ex parte tyronum cōscripserat, &
 septingentos equites vltioris Hispaniæ re-
 gulis imperarat, ex vetere eius regni consue-
 tudine legeq,. Nam superiorib. bellis, quibus
 cum Mauris de Beticæ imperio dimicatū est,
 nemo procerum fuit, qui non certam equitum
 manū conferret, & contra hostes in castra per-
 duceret, cuius impositi oneris causa magnas
 tulerāt immunitates. Ij leuis armaturæ equi-
 tes dicebantur, quòd nihil præter apertam ga-
 leam & thoracē ferreis laminis squamoso ope-

re confertam, leueque item ex præduro corio
scutum Maurorum more & lanceam latæ cus-
pidis, gladiumque habilem gestarent. His o-
mnibus copiis præerat Mendocius, Tendilij
filius, cognomento Montegius. Sed plerique il-
lustres reguli & ex toto nobilitatis ordine fre-
quentes euocati, ad Cæsaris aulam conuene-
rant, qui grauioribus protecti armis, ac instructi
generosis equis, pro censu & amplitudine ditio-
nis, aliquot clientes liberaliter armatos trabe-
bant, ut loco stipendij gratiam Cæsaris, & ex
alacri pioque studio ad nauandam operam certæ
laudis decus promererent. Inter hos authori-
tate nominis eminebat Ferdinandus Toleta-
nus Albæ regulus, non dubiam magni futuri
ducis spem præbens, quum publico pietatis no-
mine, & priuato voto vehementer incitatus,
in Barbaros deferretur, ut Garziæ patris cæ-
dem vindicaret, quem ab Afris ad Girapolim,
Mænice in insula cæsum fuisse docuimus. Ve-
nerat etiam ab Oceano portuque Gallico Lu-
douicus Lusitaniæ regis germanus frater, cu-
ius soror in matrimonio Cæsaris spectabatur,
cum classe vigintiquinque nauium eius gene-
ris quas carauellas vocant, Indicis nauiga-
tioni

tionibus assuetas, magnaque rerum omnium
 & tormentorum onera, & quantumlibet ir-
 ti maris iniuriam facile perferentes. In his
 videre erat excelsum galeonem incompara-
 bili tormentorum apparatu permunitum. Ea
 in classe duo milia peditum descriptorum præ-
 ter nautas recenscebantur. Applicarant e-
 tiam è Belgico Oceano per Gaditanum fre-
 tum supra sexaginta onerariae naues, quæ co-
 pias passim paratas & cōmeatus singulis me-
 diterranei maris portubus susciperent. His
 aduectus fuerat magnus damnatorum nume-
 rus, quibus per Belgicas vrbes vita ex decre-
 to Cæsaris idcirco fuerat concessa, vt in sup-
 plementum remigum in triremibus operam
 præstarent. Nam eius generis hominum æ-
 rumnoso in labore facile deficientium inopia
 momenti minimè leuis futura credebatur.

Itaque Cæsar copiis & commeatib. in naues di-
 stributis, totoq; ad edictum exercitu designa-
 ta nauigia ea lege conscendere iusso, vt nemo
 scortum, aut puerum nisi ætate militari secum
 adduceret, è Barchinone oram soluit, tenuitq;
 cursum in Magonis portum minoris insulae Ba-
 learis, atque inde turbulenta navigatione in

*Sardiniam Caralim peruenit, quò nuper Al-
fonsus Vastius ex Sicilia cum sua classe appli-
cuerat. Nec multò post Cæsar, ipso Auria
reliqui conficiendi cursus rationes explicante,
atque adhortante vt omnis moræ causa præ-
cideretur (nam Hispanica classis iam penè
tota conuenerat) in Africam traiecit, & in
Vrica portum, quem Farinam nautæ vocât,
leni Coro remigum laborem subleuante vni-
uersam classem intulit. Magno autem casu
vna omnium prætoria quadriremis, qua Cæ-
sar ipse vehebatur, dum intraret sabuloso in
vado hæsit. Quo animaduerso periculo Auria
expedito consilio dimidiam partem vectorum
& remigum in aduersam spondam declinare
iussit, tanta agilitate, vt ad imperium canen-
tis fistulæ quadriremis vti pondere subleua-
ta impulsaque demum dextro remigio eum a-
renæ tumulum euaderet, & incolumis cum
plausu vniuersæ classi redderetur: nequaquã
leuiter commoto Cæsare, qui simile vitæ dis-
crimen Philippum patrem subiisse memora-
bat, quum ille in Oceano transuersa abreptus
tempestate in arenæ cumulos periturus inci-
disset, nisi ingētis fluctus beneficio elata nauis*

atq; ultra exstantem sabuli cumulum transpor-
tata, magno miraculo in Britanniae littus eua-
sisset. Ab Vtica mox discedens classis circun-
uecta promontorium Carthagini, totumque
eius regionis littus quam Martiam vocant,
excisæ quondam superbæ urbis ruinis, & no-
ua regionum hortorum amœnitate celebratū,
appulit contra turrem quam de subiecto fonte
Aquariam vocant. Hæc est in ea plaga, ubi
stabula elephantorum florente Carthagine fu-
isse putamus. Nam & Cotum insulam, & to-
tius antiqui portus formam, naualiaq; quibus
Romani victores inuiderint, tanti æui vetu-
stas mutare & abolere facile potuit. Barbari
qui ab imminentibus Vticæ collibus, aliisque
passim speculis, & ab excelsa arce antiquæ Car-
thagini, quam Birsam fuisse memorant, ad-
uentum & cursum explicatæ classis conspex-
rant, Hariadeno Barbarussæ renunciarunt,
hostilem classem innumerabilib. omnis generis
nauigiis constare. Erant enim septingentæ fer-
mè naues: in quibus duæ & octoginta rostratæ
triremes frequentibus exornatæ vexillis con-
spiciebantur, quæ speciem æquo maiorem & ter-
ribiliorem hostium oculis præbebant. Verū id

Barbarussæ animū magnoperè perturbauit, quòd alij atq; alij præcurrentes nunciabant in classe pro certo esse Cesarē ipsum Christianorum maximum imperatorē: tantasq; equitum & peditū copias amplissimæ classi fuisse impositas, ut nemo qui arma ferre posset, in Hispania atque Italia relictus esse videatur. Hoc affirmari à quibusdā seruis Mahometani nominis, qui præterita nocte exutis compedibus ex hostili trireme in proximi littoris dumeta feliciter enatassent. Non putarat. n. insolens Barbarus nostrarūq; virium contemptor, Cæsarem periculosus inexplorati maris casibus, in ignota præsertim, sterili, ac æstiosa terra dubio bello se commissurum: sed quod captiui à piratis Tunetum perducti dicere solerent, per legatos, ipsumq; præsertim Auriam, non Tunetum quidem ipsum, verū ignobilia tantū eius oræ oppida tentaturum. Cuius confirmandæ opinionis ante alios author fuerat Aloysius Præsenda honesto loco Genuæ natus, qui in itinere supra Adrimentum captus in libera propè custodia Tuneti habebatur. Ab hoc Barbarussa crebris pcuntationib. multa de Italicarū rerum statu moribusq; nostris, tanquā

à perito disertoque homine, spem præbens matu-
 ræ libertatis, sibi opportuna didicerat. Hunc
 itaque ira percitus, quòd falsa pro veris de Cæ-
 sare astute perfidioseque narrasse crederetur, ad
 se perductum, oneratumque malignitatis contu-
 melia in vestigio interfici iussit. Hac immiti
 insontis hominis cæde, tanquam vanissimæ suæ
 crudelitatis expiato dolore, Barbarussa ad ge-
 rendi belli cogitationes se cōuertit: primumque
 oīum aduocatis in cōsiliū trierarchis quibus
 propter spectatam virtutem maximè fidebat,
 docuit, viris fortibus nihil omnino de victoria
 dubitandum: quando eam ipse hisdem de cau-
 sis iam pro certa atque explorata perciperet,
 quibus Cæsarem id difficile atque anceps bel-
 lum (si nō omnino insanus foret) minimè sus-
 cepturum credidisset. Quis enim, inquit, re-
 gionis non ignarus (vt hic vires nostras non
 extollam) hostem non iudicet ambitiosæ cupi-
 ditatis inconsultæque audaciæ pœnas daturam,
 qui iniquissimo anni tempore solstitialib. die-
 bus in loca æstu torrida, & aqua prorsus in-
 digæ, minutissimisque obsita arenis, quas vêtus
 in ora atque oculos incedentiū verset, certatu-
 rus aduenerit? An hostiū milites, quos audio

magna ex parte esse tirones, grauibus onustos armis facile progredi regredi'ue, aut in vestigio, vti varius improuisæ pugnae casus deposcat, fortiter consistere posse arbitrabimur? Quum præalta & facile cedens arena, ad suras vsque pedes deuoret, nec ordines rectè constitui sinat. Qua porro bellandi arte & peditum Turcarum vim, & Numidarum equitum perpetuò laceffentium repentinos impetus sustinebunt aut eludet? Si verò tot sunt, quot isti asserrunt, quinam commeatus, si bellum trahatur, tantam hominum colluuiem pascent? Hoc profectò bello, viri fortes, nouum & incòparabile trophæum in terra Africa desigemus, quòd Carolus summæ opulentia & dignitatis hostium Imperator aut trucidatus còcidet, aut optimæ futurus prædæ in nostram veniet potestatem. Quod ad me attinet, enixè dabo operam, ut nihil vel armorum, vel commeatus, vel auxiliorum administrando atque gerendo bello vobis desit. Vetera enim armamentaria pandam, aperiam horrea, reserabo ærarium, & ad Numidas quos iam amicitia conciliatos habemus, pecuniam in stipendium, exoptataq; genti munera confestim mittam. Tuncitanos verò
in

in spem præmiorum exigua mercede in officio contineri, & hostibus obiici facile posse scitis.

Hoc autē vnum militiæ munus à vestra virtute vehementer expostulo, vt Guletam quæ nō vrbs modò, sed totius imperij, & subductæ præsertim classis certissimum est propugnaculum, accerrimè & cōstantissimè defendatis, in eam enim hostis primo impetu deferetur. Vos itaque eam mihi & Solymano imperatori inuidtis animis seruatote, vt irritò incepto tentata, & à vobis fortiter defensa, hostis Cæsar deceptus sua inani opinione, & tota existimatione sui nominis spoliatus, non iam de expugnanda vrbe Tuneto, sed de reditu saluteque desperet. Hac quum dixisset, trierarchi vno consensu responderunt, se paratissimis animis cuncta facturos quæ imperaret: nec cōmissuros vt dedecus pristina sua virtute indignum admitteretur, & id iurciurando singuli confirmarunt. Hos omnes Sinas Smirneus dextro captus oculo, quem Turcæ Cæfutem (hoc est Iudæum) vocabant, cū ætatis honore, tum militaris prudentiæ autoritate facile antebat. Huic proximi accedebāt Haidinus Cilix, cui propter terribilem impetū Cacciadiabolo

bolo cognomen erat, & secundum hos Salecus
ab Ionia, & Tabacches pirata Laodiceus, &
ex ordine Ianixerorum Giasser ceturio, vir-
tute animi & corporis viribus insignis. Is
Guleta situs est, ut lateritia turris cum ad-
iecta munitione his faucibus immineat, per quas
Carthagenensis sinus mare ad australe litus
allidens, sensim in stagnum sese insinuat, quo
paruis nauigiis ad urbem Tunetum aditus pa-
tet. Neque enim haec palus longior est, aut la-
tior duodecim miliaribus, sed utrinque ita hu-
milia sunt vada, ut nisi medio eoque profun-
diore alueo pernavigari queat. Ingressum à
mari turris prohibet, quam circum adiectae mu-
nitiones augent, ea amplitudine, ut iustae ma-
nus praesidium facile capiat. Hanc Barbarussa
multis tormentis instruxerat, ut suam classem,
quam intra stagnum propulerat, ab hostili in-
iuria tueretur. Carthaginensis autem sinus ea
forma est, ut eius ingressus ab alto adnau-
gantibus abscondatur: quoniam Clupea pro-
montorium antiquis Mercurij & Pulchri vo-
catum, multum in occidentem solem sese extendit,
& introrsus demum se reflectens, alterum ef-
ficat promontorium olim Apollinis, hodie Za-
O fra-

franium à nautis appellatum. Inde verò la-
 nato ambitu, ad Gullettæ fauces recuratur,
 & ad læuam Radæ vr̄bis calidarum aqua-
 rum salubritate celebris, regionem relinquit.
 Ex aduerso autē collapsæ Carthaginis situm
 spectat, atque item colles, oliuetæque, & lit-
 tus ipsum Aquariæ turris, quā nostra classis
 appulerat. Cæterum Gullettæ fauces pons li-
 gneus cum aduersa Orientali parte coniungit,
 quo transirent qui ab Tuneto terrestri itinere
 commeabant. Huc enim atq; illuc Turcæ iter
 habentes, sese diuisis per vices excubiis, per-
 mutare erant soliti. Nam rerum omnium co-
 pia in quotidianos vsus per stagnum leniorib.
 lembis aduehebantur. At Cæsar tota classe ad
 anchoras constituta, pronunciari iussit, vt mi-
 lites expediti in triremium magnarumque na-
 uium scaphas desilirent, & toto littore descen-
 siones facerent: quod vsque adeo compositè ad-
 ministratum est, vt tota vndiq; littora Barba-
 rorum agminibus nudarentur. Neq; enim no-
 strorum clamorem, & sclopettorum strepitum
 ferre potuerūt, quin in fugam nullo contracto
 certamine protinus se darent. Veteranos Hi-
 spanos Itali, & hos demum Germani subse-
 cuti

cuti sunt: cunctosque munitis castris *Vastius* consistere, nec temerè vagari iussit, donec equites & reliquæ omnes copiae, totusque tormentorum apparatus in terram exponeretur. Descendit & *Cæsar* ipse bonæ spei & certæ alacritatis plenus, qui alas hostium occupantes littora, & descensum nostrorū prohibere conantes, in fugam versas conspexerat. Erexit autē prætorium idoneo in loco inter duas turres, quarum alteram vocari *Aquariam* diximus, alteram *Barbari Salinariam* appellant. Inzerim variæ militum manus emisse sunt, quæ proxima explorarēt loca, & cisternas puteosque, quæritarēt, hostiumque simul casas & vicos mapalibus similes occuparent, usque ad summos colles, ubi vetusti templi ædificia visebantur, quo in vertice duarum cohortium *Italicarum* vexilla præsidij causa constituta sunt iuxta antiqui operis aquæductum, quo olim magna perennis aquæ vis in urbem *Carthaginem* perducebatur. *Afri* pedites, equitesque, præsertim *Numidæ*, velox, insidiosum, & summi laboris militum genus, omnib. horis, locisque, repentini ac infesti nostris occurrebant, lacorumque noticia confisi, uti erant inermes

& agiles, nostros sæpè incautos ac impeditos
 armis circumstitebant, sagittis, iaculis, atque
 lapidibus rem gerentes, tanta feritate, vt ne-
 mini vel dedito parceret. In quibus fuit Hie-
 ronymus Spinula Ligur centurio, cui Numi-
 da eques ictu inuersæ læcæ prostrato, ab equo
 desiliens priusquã subueniri posset, caput præ-
 cidit, & conscensu rursus equo celeriter aspor-
 tauit. Eadem quoque mala sors incidit Fede-
 rico Carecto regulo: is quum à Vastio explo-
 ratum duceretur, eius lateri hærens sclopetti
 glande traiectus est. Sed ea hostium agilitas
 ferociaq; Casarè minimè retardabat, quin ipse
 cum paucis exploratū iret, & in conspectu vo-
 litantium vndique Numidarum cuncta oculis
 perlustraret, ea quidem animi constantia, vt
 ab amicis grauiorib. frustra admoneretur, ne
 minorum ducum munia tanto suo publicæque
 salutis periculo vsurpare vellet. Iam Vastius
 non longè à Guleta legiones promouerat, cre-
 bris passim obliquis fossis sinuosè perductis, &
 constitutis munitionibus vt tutò milites com-
 meare, in opereq; versari possent, & continuos
 tormentorum hostilium ictus pauescere desine-
 rent. Faciebant autē opus non serui modò re-
 miges

miges, sed milites ipsi omnium ordinū, magno quidem cum labore, verū alacritate singulāri: utpote quibus Cæsar præsens ac indefessus esset adhortator, & plerique duces certatim ligonibus & batilis promptas manus admouerent. Erat enim extensæ munitionis ingens spatium, nam Cæsar nequaquam properè, sed paulatim proferenda opera censuerat, ut tutò produci milites & tormēta muralia opportunè subuehi, atque inde inuadi hostes possent, qui nihil omnino apud nostros remissum, aut paulò negligentius munitum esse patiebantur.

Tantos siquidem spiritus barbari prædones sibi desumpserant, ut ultro erumpere, & nostros ad conferendas manus prouocare, accedereq; propius ad munitiones, atque eas subire auderēt. In prima erecti aggeris fronte, præcipuum sibi locum depoposcerat Sarnensis regulus, elatus spectatæ virtutis fama, quā Peloponnesiaco (ut diximus) bello fuerat adeptus. Is rotundi ambitus aggerem muralis instar propugnaculi, sed paulò q̄ ex disciplina oporteret angustiores erexerat, nam in medio tabernaculum splendide extensum, ferme totum loci spatium occupabat. Intra hunc ag

gerem quanquam arctè cohortes suas contu-
 lerat. Sed vir æquo acrior, & parandæ laudis
 audior, quum fortè hostes in cōspectum se de-
 dissent, quin in eos confestim erumperet, conti-
 neri non potuit: Salecus enim ausu astuque pi-
 ratico insignis, cum delecta suorum manu, ad
 eius munitionem excelso tabernaculo conspi-
 cuam aduolarat, magnumque & repentinum
 tumultum apud nostros excitarat: sic tamē ut
 sclopettorum glandibus repulsus, coactusque
 se recipere videretur. Tum verò Sarnensis
 quibusdam præfectorum suorum contumeliose
 appellatis, quòd eos timidius & cunctantius e-
 gressuros & subsecuturos appareret, in hostem
 callidè terga vertentē, ira feruidus erupit, ob-
 uios acriter vulnerans atque prosternens: sci-
 licet ut fato suo non inhonestā viam aperiret.
 Ita Salecus nostros satis magno interuallo à
 cæteris disiunctos, edendæq; cædi opportunos
 videns, ad suos conuersus, milites, inquit, quā
 exoptastis de hoste prædam indagine clausam
 tenetis, proinde conuertite ferrum fortiterque
 pugnate, ut nemo ex his audaculis tyronibus
 viuus aut integer euadat. Nec mora conglo-
 bantium sese ea fuit impressio, atq; is in hostem

impetus, ut nostri pauciores aduersus multos
nō diu resisterēt, sed tumultuosissimè terga da-
rent. Sarnensis ipse ante alios acerrimè depu-
gnans cum Belingerio affine suo cohortis præ-
fecto trucidatur: reliqui eandē in fuga oppressi
Fortunam subeunt. Ceteros intra munitionē
confugientes, irretitosq; tabernaculi funibus,
quò minus expedita fuga se reciperēt, Turcæ
audacter intrantes contrucidant, à quibus ar-
gentea supellex ipsius Sarnensis properè dire-
pta est: neq; fuit quisquam ex proxima Hi-
spanorum statione qui satis maturè sociis per-
turbatis & profligatis opem tulerit. Ferunt
enim Hispanos sociorum Italorū cladem non
omnino tristibus spectasse oculis, tanquam bo-
no iure indignantes, quòd propinquæ hosti, i-
deoq; periculose custodie locum arrogantia
quadā Sarnensis desumpsisset, qui nouus pro-
pè miles, quanquam apprimè nobilis & valdè
pugnax, id ambitiosius q̃ deceret primi hono-
ris causa à Vastio impetrasse diceretur: caput
eius cum dextra ad Barbarussam delatū est.
At nostri, barbaris ex successu eius diei lati-
tiam crebris tormentorū bombis celebrantib.
magnoperè tristes, vix animis accepti incom-

modi ignominiam sustinebant, querebanturq;
 itidem ab Hispanis nequaquam alacriter fuisse
 adiutos. Sed Vastius qua multum valebat, molli
 oratione afflictos esse consolatus, sic ut eos non
 virtute hostium, sed ipsorum & præproperi du-
 cis temeritate contractum fuisse detrimentum
 ostenderet. Verum id totum quod male auspi-
 catum accidisset, probe expiatum videri ipsa
 ducis cade, qui totius accepti incommodi author
 exstitisset. Proinde confirmarent animos, &
 quicquid dedecoris esset admissum, noua vir-
 tute sarcindum existimarent. Hispanos autem
 seueris castigauit verbis tanquam parum mi-
 sericordes, quod nequaquam amicæ erga socios
 voluntatis suspicionem parandi odij plenam,
 leui de causa præbuisent. Sed fortuna non ini-
 qua plerunque libidine bona pariter & mala
 inter mortales dispensare solita, id Hispanis
 non indulsit, ut ab hesterno inflicto vulnere diu
 socios contemnerent: par enim eis dedecus Ta-
 bacches attulit. Sub auroram nanque erum-
 pens tecto, & festinato procursu Hispanorum
 munitiones adortus, usque adeo vehementer sta-
 tionem perturbauit, ut consensu aggere, aliquot
 desides & operis labore fessos, alios reposita
 repe-

repetētes arma, in fossa oppresserit, clamoreq̃
edito reliquam custodiæ manum valde perter-
ritam terga dare cōgerit. Atque ita Barbari
momento temporis fossoriis potiti ferramētis,
& raptō Francisci Sarmēti vexillo, quod erat
in summo aggere defixum, interfectoq̃, in fossa
Mendesio cohortis præfecto, qui ab multo ab-
domine grauis fugā capeßere nequiuerat, mul-
tis improuiso cæsis & vulneratis prius se rece-
perunt, quàm auxilia adcurrentium cohortiū
superuenirēt. Adcurrit & ipse Cæsar armatus
ad tumultum totis castris excitatum, seuerè
increpitis qui commissum stationis locum tre-
pidè deseruissent, & vsque adeò segniter & su-
pinè custodias obissent, aduersus eum hostem
qui suo astu, velocitate, atque audacia repen-
tinus & insolens & ferox, à peritis ipsisq̃ præ-
sertim veteranis nisi temerè contemnendus vi-
deretur. Id insigne editum facinus pudorem
Italæ abundè deterfit, quū dedecus Hispanis
opportunè communicatum viderēt, & eo qui-
dem acerbiorē aduersi euentus sorte, quòd ve-
terani disciplinæ parū memores aliquanto in-
usitatius & turpius depræhensi cæsiq̃ fuissent,
quàm Itali tyrones, qui committendæ pugnae
sta

*studio temerè progressi, & elici & conserto cer-
 tamine à multis trucidari facile potuerint.
 Sedato tumultu Vastius veteres praefectos,
 primorumque ordinum centuriones in taber-
 naculum vocauit, conuersusque ad eos, viri,
 inquit, alioqui semper fortes, qui multas in-
 comparabilesque victorias mecum Casari in-
 uicta virtute vestra peperistis, paucis omnino
 verbis cohortandi videmini, vt pristinū spe-
 ctatumque semper bellicum vigorem ad ani-
 mos reuocetis. In vobis enim (vt video)
 quod piget, pudetque, antiquae partae laudis me-
 moria penitus refrigit, & insolito metu obtor-
 puerunt manus, & noua pigritiae corpora elan-
 guerunt, vt non horum inermium praedonum
 insolentiam vestro forti ausu frenandam vin-
 dicandamque putetis. Irrisistis, vt nonnulli ob-
 iectant, heri sociorum inauspicatae promp-
 titudinis coniunctam cum poena temeritatem: ac
 illi hodie vestram incuriam degeneremque se-
 gnitiam iure optimo rident: sic vt hoc com-
 mune dedecus vestro praesertim aliquo celebri
 & pulcherrimo facto abolendum esse fatea-
 mur. Censeo itaque & seuerè iubeo, vt ad no-
 uam parandam laudem arma atque animos
 quam*

quamprimum præparetis, & hostes, si rursus
laceffant, & munitiones tentent, eruptione
facta fodiendo eorum inermia pectora, & ter-
ga cadendo, malè mulctatos intra Gulettæ
portum compellatis. Strenuè instantibus at-
que prementibus fortasse aderit Fortuna, ut
immixti pturbato agmini munitiones intretis
simul & occupetis, in quibus ipsorum spem o-
mnem repositam videmus. Quòd si hoc secus
acciderit quàm sperandum sit, saltem cum Cæ-
sari, tum mihi, decoriq; vestro, vel hoc vno in-
signi conatu abundè erit satisfactum. Ad ea
continuò Aluares Gradeus, Cisnerius, Rode-
ricusq; Ripalta, & cum his Sarmentus, Dida-
cus Abyla, Franciscusq; Ruitius, responderūt
se vsq; adeò præstantem operam nauaturos, ut
in ipsis neque vim neque omnis periculi cōtem-
ptum, aut expectatæ quærendæ laudis ardo-
rem, viris fortib. impigrè pugnare solitis di-
gnum desideraret. Nec Barbari aduerso no-
strorū successu elati, quin eadem consuetudine
audacter erumperent, plus tridui mora con-
quieverunt: meridianoque tempore Giaffer,
cui id munus fortè contigerat, cum Ianixeris,
Afrorumque iaculatorum manu, superiores

munitiões inuasit, ratus se ea hora nostros cū
 labore operis, tum solis feruore cōfectos, in sta
 tione segnes & imparatos aggressurum. Iam
 Barbari inopinantibus nostris, vti remissa
 passim eius feruentiss. horæ custodia, aggerem
 conscenderant, & certatim in subiectos vndiq;
 glandes, sagittas, & lapides conijciebant, quū
 extemplō ad leuem tympanorum sonitum sclo
 pettarij nostri, sicuti fuerat imperatū, duobus
 simul locis eruperunt. His Vastius subsidia
 riam manum ex galeatis thoracatisque mili
 tibus, qui alabardis, breuiorib. hastis, aut par
 tesanis lato ferro Italogum consuetudine rem
 gererent, opportunē submisit. Phalanges au
 tem suo ordine compositas, intra munitiones
 constituit, vt si quid leui armaturæ durius ac
 cideret, eam referentem pedes reciperēt, & ad
 pugnam parati simul castra tuerentur, cæptiq;
 certaminis euentum exspectarēt. Pugnatum
 est vtrunque summa contentione: nam Iani
 xeri, quanquā graui nostrorum impetu repel
 lerentur, vti milites pro dignitate pratoriani
 sui ordinis nusquā terga dare soliti, non mul
 tum constantia aut virtute animi nostris cede
 bant. Sed Giassere ipso, qui ante alios arden
 tius

rius dimicabat, duobus simul glandibus traie-
cto cadenteq̃, ora conuertere, fugamq̃ue respi-
cere cœperunt, & mox expirantem ducem eri-
gere, atque referre conantes, redintegrata ob
id acriore pugna, quum alij supra exanimem
vtrunque cecidissent, effuse in fugam se dare
coacti sunt, nostris tanto ardore persequentibus,
vt Guletani receptis primis periculũ ve-
riti, quartam ferè suorũ partem obseratis re-
pentè portæ valuis excluserint. Verũ hi de-
flectentes versus stagnum, postico ferè aditu,
qui nostris erat inexploratus, intra munitionẽ
se receperunt. In eo tumultu, quòd Sinas to-
tam munitionis coronam propugnatorib. egre-
giè muniuisset, periculosus atque difficilis no-
stris receptus est & datus, Didacusq̃, Abyla no-
uellariæ cohortis signifer, in hostili aggere ve-
xillum defigere ausus, multis simul glandibus
petitus, & sagittis confixus occubuit. Neque
tamen vexillo potitus est hostis, quum illud
proximus miles ex occupantium manibus in-
trepidè rapuisset. Rodericus quoque Ripalta
crassioris sclopetti glande collisa vehementer
galea graue vulnus accepit, multoque plures
è nostris in receptu quàm in pugna desiderati
sunt

sunt: quoniã è tota munitione Barbari omnis
 generis tela & tormenta (quod extra suorum
 periculum antea tanquam in permixtos fieri
 nequiverat) certatim contorquebant. Eo ta-
 men die Barbarorũ audacia egregiè repressa
 est, & spes expugnãda munitionis nostris non
 obscure præbita, quòd ex propinquo munitionis
 natura consideratius explorata, certam vi-
 ctoriam aggressuris promittere videretur.
 Nam ea inter oēs enata erat opinio, aliquan-
 to infirmiorẽ esse, quàm crederent Guleta mu-
 nitionem: persuasumq; habebant, eo aditu, quẽ
 diximus, postico & nostris incognito per stagni
 marginem irrumpi potuisse. Qua de causa Si-
 nas animaduerso aggeris vitio, quòd non esset
 perpetuus, nec lateritio ædificio cõiunctus, no-
 uum & subitarium ex remis munimentũ ere-
 xit. His enim longa serie humi defixis, & fu-
 nium lorica, transuersoq; leuiorum asserum
 munimine cõsibulatis, ingressum præsepsit, ne
 aut intrare hostis, aut suos ex obliquo interce-
 dente paludis parte conspectos, certis sclopet-
 torum ictibus petere posset. At Cæsar paucis
 diebus in ipso rerum apparatu deliberationeq;
 consumptis, statuit non esse terendum tempus
 quin

quin protinus Guletanis vim oēm, & verum
 terrorem admoueret: multæ enim eum res ad
 expedienda consilia vehemēter hortabantur:
 suorū in primis animi abundē restituti, hostiū
 verò nō vano planē metu perculsi, quos nouo
 præsidio erigi in spem, confirmariq̃ue nolebat.
 Didicerat enim varia Numidarum agmina
 mercede conducta ad Tūnetū appropinquare:
 contrā, suos aduersa tentari valetudine: ut-
 pote qui interdū immoderato solis feruore tor-
 rerentur: noctu verò largissimo cœli rore ma-
 defacti, astrictis, & propē gelatis artubus rige-
 rent, nec aqua dulci aut planē suauī leuandæ
 sitis desiderium explerent, nec exoptata agris
 recentis obsonij subsidia clāssis præberet: mi-
 litari namq̃, industria effossi toto littore putei
 & Aquariæ item turris latices iniucunda sal-
 sugine redundabāt, sic ut agri pariter & inco-
 lumes compressa acriorib. pomis siti facilē con-
 tabescerent: quanq̃ his malis Cæsar insigni pie-
 tatis cura liberaliter obuiā iret, & Ferdinan-
 dus Gonzaga Sicilia præfectus, rerum propē
 omniū aduersus inediā & sitim, imminētesq̃
 morbos opportuna præsidia, onustis plurib. na-
 uigiis, in castra ilico subsecuturus trāsmisisset,

Gonzaga

& Alarco Neapolitanæ arcis custos, completa
 ingēti naue pari studio ad Casarem esset pro-
 fectus. Iam enim Aurianæ classis, Hispani-
 cæque præsertim, nauticus panis mucorem &
 cariam sentire cœperat. Itaq; ad Idus Iulias
 promotæ sunt munitiones in conspectum ho-
 stium, prolatusque omnis tormentorum appa-
 ratus. Hæc omnia protegebat oblonga muni-
 tio ex vimineis corbibus vsitata ratione con-
 fectis, & ligneis item vinariis doliis, quæ arena
 sola complebantur, quod Africæ solum his in
 locis neque glebam neque cespitem ad opus fa-
 ciendum præberet. Auria suo vsus munere à
 mari oppugnandæ Guletæ negotium suscepit,
 ita totius classis diuisis ordinibus, vt rostratæ
 naues sibi per vices tripartitò succederent, di-
 splosisq; tormentis cedendo sequentibus locum
 darent: maiores verò onerariæq; naues idoneis
 in locis ad anchoras cōstitutæ, ex castellis pro-
 rarum & puppium, & ab excelsis summi mali
 carchesium iugiter nauarent. A terra autem
 tribus in locis tripartitò pariter singula mu-
 nera diuisis inter se per nationes copius Vastius
 partiebatur vt singulæ acies ex æquo attributi
 laboris onus, & speratæ laudis fructum senti-
 rent.

rent. Nunquam ab vlla hominum memoria, postquam tormenta ad excidium humani generis reperta sunt, vel acriore vi, vel maiore apparatu, exactioreq; diligentia munitus usquam locus est oppugnatus. Tanto enim crepitu, adeoque horribili reboatu fragor ingentis terremotus instar est editus, vt non quati modò & grauissimè concuti, verùm tota passim terra hiscere, & iam iam mortales absorbere videretur. Mare autem quod modò tranquillitatem pacati aquoris ostenderat, fluctuosius concitari in orbes, remotaque etiam pelagi spatia repentè excitata, flauenti spuma conturbari, lateque feruere spectarentur: quum cælum superfusa tot excitatis ignibus fumea caligine, omnium oculis esset ereptum. Ab aurora ad meridiem maioribus colubrinis nusquam est cessatum. Itaque turris cum adiecto suo antemurali terebrata vndique, & penitus diffracta sic concidit, vt tormēta suis apposita fenestellis, horumq; libratores corruentium parietum, & proscissa testudinis ruina contegeret, munitionesque circum omnes nudata propugnaculis latè passim perfossa atque disiecta, non omnino difficilem nostris ascen-

sum præberet. His ad accendendos animos cæ-
 cullatus sacerdos crucifixi Christi seruatoris
 ligneam imaginem præferebat. Nec mora, co-
 hortibus quibus singulis senæ scalæ erant attri-
 butæ, eo ordine vt tum hostilem munitionem
 inuaderet, quum signum tubarum cantu esset
 datum, nostrorumque tormenta cessassent, co-
 hortante iubenteque Cæsare procurrerunt.
 Neque diu Barbari, quanquam in subeuntes re-
 la omnis generis, nauali que artificio missilem
 ignem tenaci flamma armis adhærentem con-
 iicerent, vim nostrorum tanquã terrefacti ma-
 gnaque introrsus obruti clade sustinere potu-
 erunt: sed occupatam à scandentibus municio-
 nem amissa spe defensionis deserere, præcipi-
 tesque se in fugam dare coacti sunt. Sinas ipse
 cum ducibus pōte ligneo se eiecit in aduersam
 continentem, læuoque littore intento cursu Tu-
 netum profugit, quo itinere multò maxima
 pars suorum sese proripiebat. Alij cæsi pulsi-
 que in stagnum detrudebantur, quos enatare co-
 nantes, & dextri littoris appetentes marginē,
 Hispani equites, & sclopettarij præsertim ve-
 natoria cōsuetudine passim opprimebāt, tanta
 confectandi voluptate, vt tota palus Barba-
 rorum

rorum cadauerib. constrata videretur. Nostri paucis amissis omni tormentorū apparatu, totaq̃ iam pridē subducta (vt diximus) hostium classe sunt potiti: quo nihil iucundius Cæsari, Hariadeno verò acerbius accidere potuit, gementib. piratis, qui maris & totius nauigationis facultatē, qua vna maximē valerent, amississe querebātur. Cōstabat enim Barbarussam in ancipiti deliberatione aliquādiu stetisse ambiguum, tueretur ne regnū terrestri manu, an ipsam potius maris possessionē retineret, qua ipse ab ineunte ætate, factō sæpius fortunæ suæ periculo, duo opulenta regna, & longē clarissimā peritiæ naualis existimationē esset consecutus. Sed in superbo ambitiosoq̃ homine vel improbantib. trierarchis præualuisse cōfirmandi regni cupiditatem, tum maximē sibi aduerso Pænorū studio, qui alienigenā & multa cruentum cæde prædonē sibi regem impositū abominati, rediturū Muleassem expectabāt, quem veteres amici ex Tunetanis expeterēt, & præcipuus inter Numidas auunculus Dorax se reduiturū polliceretur. Verū ego postea ab ipso Auria accepi, Barbarussæ nihil famæ de aduētu Cæsaris credenti, tēpus omnino defuisse, quo

classẽ deducere atque instruere posset, nam
 quæ intra Guletæ fauces reducta, in ipsa pa-
 ludis tuta statione seruabatur, nisi magno er-
 gatarũ & funium molimine, longoq; militũ &
 seruorum remigum labore extrahi, apparariq;
 non poterat. Neq; enim Barbarus vir acutus
 ac vtriusque militiæ peritiſſimus, vtrobique si-
 copias diuideret, rem iustis viribus & bona sp-
 geri posse iudicabat. Qua de causa, sicuti su-
 periore libro demonstrauius, nouum intra pa-
 ludem portum efficere, mareq; apertum nouis
 faucibus ad occasum excauatis immittere co-
 gitarat, & iam magna ex parte perfecerat, vt
 expeditam instructamq; suis armamētis clas-
 sem securo in loco, & vndique tormentis per-
 munito contineret. Sed eum pertinacissimè va-
 cantem operi, & passim veteribus Carthagi-
 nensis molis reliquiis occurrentem aquilegēs
 deterruerunt, affirmantes exiguo tempore fu-
 turum vt Guletæ munitio à cōtinentē abscis-
 sa, & reducta in insulæ formam, nouo terre-
 stri præsidio (si vsus posceret) confirmari atq;
 defendi non posset, & allidentis maris fluctus
 perflante Aquilone stagnum inuectis arenis
 oblimarent, exaggeratisq; vadis summæ uti-
 litatis

licitatis Tunetana nauigatio tolleretur. Cæ-
terum Barbarussa tanto atcepto incommodo
perturbatus & exterritus, venientē ad se cum
reliquis Iudeum ita turbido infestoq̃ue super-
cilio excepit, vt ignauiam cunctis, sædumq̃ue
terrorē nimis properē cōceptum exprobraret,
grauiq̃ue admissi dedecoris contumelia prose-
queretur. Ad ea tamen Sinas pro omnibus
respōdens, *Hariadene*, inquit, quādiu cum ho-
minib. armatis certandū nobis fuit, vti planē
scis, nec hostes diffitentur, operā existimatione
nostra & tuis auspiciis dignam edidimus: vbi
verò nobis cum diro *Sathana*, furiisq̃ eius in-
fernalibus, qui in nos horribili cum incendio
terramotū extremi terroris atq̃ periculi ex-
citarunt, repugnare necesse fuit: tibi mirū vi-
deri nō debet, si immortalium humani generis
hostium inusitatā vim effugimus, vt tibi me-
liore *Fortuna* de imperij vrbisq̃ue tutela cer-
taturō, integri seruaemur. Neque nos dispu-
det, tanq̃ iterum pugnaturos, eo periculo erep-
ptos videri, è quo tu, si interfuisses, summæ
constantia vetus dux & miles, nō turpe modò
sed planē honestum, (si libero ore tecum loqui
licet) incolumem emerxisse arbitrare. Hæc

in primo cōgressu dicta fuisse ab his qui sermo-
 ni interfuerunt didicimus. Hariadenus com-
 presso animi dolore, verborum contentioni fi-
 nem imponens, leniore oratione singulos vehe-
 menter est cohortatus, vt secum pro republica
 saluteque omnium aduersus hostes bellum su-
 stinere, intentissimaque cura gerere vellent.
 Sperare enim se, postquam ampliora iam Afro-
 rum peditum auxilia, & ingentes Numidici
 equitatus turmae appropinquarent, hostes non
 diu Guleta capta lataturos: indeque mox ad
 paranda quæ opus erāt omnem industriam stu-
 diumque conuertit, prolata statim ex ærario
 ampliore pecunia, dispensataq; liberaliter in-
 ter Afros & Numidas, vt propensiorū confir-
 maret amicitiam, & nouo beneficio dubios ob-
 stringeret. Interea Rex Muleasses ex vlti-
 riore Numidia cum modico propinquorum &
 clientium comitatu ad Cæsare in castra perue-
 nit. Consederat in sella regia Cæsar medio in
 prætorio, in quod admissus est Muleasses suo
 cultu mitratus, cui lintea fascia à mēto demis-
 sa guttur protegebat, & tibias talaris adorna-
 bat vestis è serico viridi & cyaneo discolor.
 Erat is procera statura, suffusco vultu, planeq;

virili, sed oculorū lumine ita peruerso, vt spe-
ctantes malignè contueri videretur. Postquā
verò exosculatus est Cæsaris dextram, tapete
substrato, humi collectis cruribus more patrio
sedens, per interpretem in hanc sententiam est
locutus: Nullo meo, ter maximè Imperator,
insigni officio prouocatus, quod ita religiones
quibus dissentimus tulerunt, in hanc terrā ar-
matus, & iam planè victor aduenisti: nō sine,
vti reor, præclaro instinctu magni numinis,
quod & nos pari pietate colimus: scilicet vltu-
rus summæ perfidiæ & crudelitatis tyrannum
& prædonē, humani generis hostem atrocissi-
mum, de quo propè iam partā expugnata Gu-
leta, & capta classe victoriam ita prouideo, vt
propediem eum maleficiarū omniū te vindice
pœnas daturū sperem, & eò quidem meo vbe-
riore gaudio, quòd fœlicitatis atq; victoriæ tuæ
fructus ad me sit rediturus: me quidem in pa-
ternum & auitum regnū restitues, quod à sum-
ma tua æquitate atq; virtute supplex, & exul
sperauerim. Erit enim tibi in primis vtile pla-
neq; decorum, si me, regem antiquissima stirpe
progenitū, & magnis Numidarū & Pœnorū
propinquitatib. clientelisq; validū, cōplectare.

Nec recuso vel tributum pendere, vel me beneficiarij iuris nomine Christiani imperatoris clientem profiteri. Fidei verò meæ nullus erit locupletior vades, quàm accepti beneficij memoria, quæ apud me liberosq; meos erit indelebilis, vel ob id præsertim quòd ingrati nomen abominer, & exhorream, perenni quæ amicitia vestra adeò propinquis è Sicilia Sardiniaq; præsidis confirmari mihi opes, & Punicæ gentis studia conciliari non ignarus rerum intelligam. Cæsar ad ea respondit, se eo animi decreto in Africam traiecisse, ut multorum temporum iniurias, quas Barbarussa cunctis regnorum suorum littoribus intulisset, armis vindicaret, maleficientissimumque hominum genus piratas exscinderet. Huic voto suo pie concepto Christi Dei numen secundum belli successum dare, aspiraturumque iam proculdubio, ut Tuneto capto summa victoria potiretur. Tum verò se cuncta ei quæ ex usu rerum fructuque victoriæ forent, benignè concessurum, modò fidem non falleret, quæ sibi suspecta tanquàm Punica videri posset, nisi eam beneficij memoria regio in animo gratissimè confirmaret, aut armorum metus abundè tuere-

tur,

eur, quando hisdem viribus & regna benemeritis dari, & rebellibus adimi facile possent.

Muleasses maximè grauem se præbuit, tanquam pristinae Fortunæ suæ nihil oblitus, quū eum Cæsar porrecta manu humaniter completeretur. Ita verò comem ducibus sese ostendit, vt ad spectaculum in equo conspici vellet, quum hasta longa peritissimè quassata, & conuoluta in auersos & aduersos ictus admirabiliter se exerceret, & seriò præliantibus nostris admisceri cupere videretur: per otium autem cum philosophis de natura vniuersi, & de motu cæli, potestateque syderum exactissimè ex Auerrois disciplina disputaret. Ei Cæsar tabernaculum tendi, & hospitalis munificentia munera in quotidianos vsus præberi iussit.

Vastius & Albanus, & secundum hos reliqui procures omni honore adhibito susceperunt.

Cupientem verò castra conspiciere, spectatum comiter deduxerunt, vt quas aggerum moles nostri celeriter extruxissent, quantus tormentorum esset apparatus, quæ custodiæ armatorum in statione pro castris excubarēt, & quam vim peritiæ militaris, tot legiones non lingua modò, sed ipso oris habitu, & cultu ar-

morum maxime diuersæ præferrent, præsens agnosceret: intuereturq; oculis an tot lectissimarum copiarum præsidia, quæ Caesar inuictus Imperator, ipsius qui iam reduceretur insigni beneficio in Africam adduxisset ad debellandos hostes satis forent. Muleasses ante omnia numerum atq; ordinem tormentorum, & incredibilem in foro rerum venalium omnis generis copiam, miramq; præsertim coementium passim militum tranquillitatem, vehementer esse admiratus.

Nec multo post duces consertis in arcano sermonibus. diligenti percunctatione multa ab rege ad gerendum bellum opportuna didicere, de Tunetanorum in primis studio & viribus. de situ item urbis naturaq; mœnium, & munitione arcis, de suburbanis puteis & cisternis, & quam longè lateque proxima oliueta, quæ densissimi nemoris speciem præberet, ad ortum solis protenderentur: quales porro Afrorum & Numidarum essent copiae, quæ mercede conductæ tyranno operam nauarent. Id postremo non inani conjectura, tanquam mox euentu minimè cariturum, constanti ore protulit: Barbarusam nequaquam mœnibus. quæ tot nostrorum tormentis non magno labore prosterni possent, esse confisurum: sed

omnes sub signis, ad ostentationē educturū copias, ut inconditæ multitudinis conspectu procursuq, terrere nostros, & immisso Numidarū equitatu, magnisq, de more gentis sublati clamoribus perturbare niteretur. Nec tamen Turcas pedites, quibus vnis maximè fideret, & parcere vellet, in aciem esse producturum, verū reliquam Afrorum turbam obiecturū armato hosti: ut quid efficere posset, extra suorum periculum, Punico tantū sanguine vir astutus & callidus experiretur. Nihil enim eum suis nationibus magis alienum magisque miserum arbitrari, q̃ si collatis signis, collatoq, pede confligeret cum eo hoste, qui phalanges splendenti protectas ferro, & prælongis horrentes bastis stabili gradu promouens, nudos iaculatores & sagittarios carpentesq, incedentia agmina inermes Numidas irrisurus esset & nullo negotio prostraturus. Nostros autem nihil omnino perpeffuros aut sensuros infestius quàm ardorem solis, & obortam inde sitim, cui tamē malo facile occurri posset crebris aquæ subiectionib. Etiam nanq, è propinqua classe vtribus, & cupis ligneis per seruos & frequentibus nauculis per stagnum abunde posse

comportari, dispensariq^{ue} per acies, quanquam in proximo non longè à mœnibus veteres cisternæ satis magnam vim aquæ dulcis sitientibus prædituræ crederetur, nisi eas malignus atque atrox hostis communi incommodo venenis inficeret. Hæc suo ordine ad Cæsarem perlata, eum in sua spe nō dubiæ victoriæ confirmarunt, isq^{ue} totus in eam cogitationē generoso consilio incubuit, vt nihil militaris studij curæq^{ue} remittēs quamprimum vniuersas copias Guletæ & Tuneto admouendas decerneret. Cæterum parandis his rebus, instruendisq^{ue} militibus, & noscendis hostium consiliis quū impensè vacaret Cæsar, varia nostrī quotidie cū Numidis prælia ferebant, sic vt semel iusta propè pugna cum Barbaris certaretur, quæ initium hoc modo habuit: Barbari æneis aliquot tormētis inter oliueta dispositis, pilas continenter in castra iaculabantur. Ea re cognita Cæsar omnibus Italis & veteranis compluribus Germanorum Hispanorumq^{ue} cohortibus, aggeri & castris præsidio constitutis, reliquas copias & equitatum educit, quū paulò antea Montegiū equitatu Hispanico præfectum, contra hostes præmisisset. Cum Barbaris ali-

aliquādiu vario euentū certabatur: nam tam
etsi per aliquot sclopettarios pedites satis pro-
spere cōtra hostes nostri rem gerebant, Hispani
tamen equites, vti ex clientibus procerum
parum armorum vsu peritis conscripti, Nu-
midarum & Turcarū equitum vim ferre non
poterant, sic vt inspectante Casare perturbati
& terga dantes, ad grauis armaturæ vexilla
confugerent, & ipse dux Montegius vel acer-
rimè pugnās solido thorace Numidica cuspide
perforato grauitè sauciaretur, atque agrè ser-
uaretur: & idem vitæ periculum vulnere ac-
cepto adiret Garzias Lassius nō genere modò
verū poëtica lauro perillustis. Hunc sau-
ciatum & circumuentum Federicus Carafa
nobilis Neapolitanus suo hostiliq̃ sanguine
perfusus seruauit. Id autem pugnae genus eius-
modi erat, vt magno impetu primò procurre-
rent, deinde cū premerentur, consultò terga
darent, & hostium impetum cedendo refringe-
rent: rursus cōuersi, infestis signis irruerent in
hostem. Sed aliquantò iniquius Hispani, nam
tamen optimi generis equos adduxerant, mi-
nimè tamen eos huiusmodi praeliis insuefactos
habebant: quoniam equestris exercitatio post
depul

depulsos Bætico imperio Mauros iampridem
 exoleuisset, præterquam quòd hastarum lon-
 gitudine etiam Barbaris erant impares, ideoq;
 pauci aduersus multos ingruentes cōsistere nō
 auderent. Cæsar ubi suos à Barbaris acrius
 premi, ac cedere paulò longius vidit, celeriter
 cum grauioris armaturæ equitib. aduolat: cu-
 ius aduentu & acri impressione Barbari tor-
 mentis curulibus amissis, præcipites sese fugæ
 mandarūt. In eo cōcursu Cæsar ipse, vti ante
 agmen armatus constiterat, diuum Iacobum,
 quod est Hispanorū equitum tutelare numē,
 pro tessera clariore voce inuocauit, & in Bar-
 baros ita inuectus est, vt nō ducis modò inire
 pidi, sed pugnacissimi etiā militis officium præ-
 staret, coronæq; ciuicæ honorē promereretur,
 quum Andream Pontium equitem è Bætica
 nobilem equo perfosso deiectum, & grauitè in
 facie vulneratum, ideoque circumuentum ab
 hostibus suo interuentu seruauisset. Vni eo
 die è nostris paucissimi equites Græci, duce
 Lazaro Coroneo, Barbaros vsque adeo mira-
 bili ferendi atque eludendi arte, præsentique
 audacia repellebant, vt sæpè dare terga coge-
 rent. Sed Græcorum & Lazari inusitata fe-
 rocia

rocia temeritateq^{ue} fiebat, vt quum abeuntium agmina laceffendo instandoque intemperäter persequerentur, oborto pudore Barbari indignanter in id procax & pileatum hostium genus ora & signa conuerterent, redintegrataq^{ue} pugna refugientes effuse confectarentur, vsq^{ue} ad cataphractorum alas, quas Græcorum periculo commoueri laxarique necesse foret: id grauiter ferente Cæsare, qui abeuntium terga potius à nostris eo tempore quàm ora pugnantium spectanda iudicabat, tanquàm equitatu suo valde perterrito diffusus, sic vt Lazarum sæpè reuocatum, nec dicto audientem districto gladio persequens, nisi laxatis fortè p^{er}hippij cingulis ex equo in arenam propè decidisset, percussurus esse crederetur. Per eos quoque dies accidit, vt Barbarorum circiter triginta milia ad occupandam turrim, in editiore antiquæ Carthaginis tumulo sita, magno studio & velocitate contenderent. In ea turre Cæsar, quòd castris immineret, paulò antè præsidium paucorum militum reliquerat: Barbarorum agmen magus quidam sacerdos Numida superstitioso vlulatu edito præibat, spargēs circumquaque quasdam syngraphas, quibus

Chri-

Christiani nominis militib. dirum exitum im-
precabatur: iamque nostros inclusos turri, atq;
igne & fumo circumuentos vehementer pre-
mebant, quum Cæsar ipse protinus promotis
equitum & peditum aliquot ordinibus, Bar-
baros inuasit, atque omnes celeriter mago sa-
cerdote ante alios interfecto, terrore percul-
sos in fugam coniecit. Audiui ego postea à Cæ-
sare, quum apud Neapolim mihi scripturo to-
tius partæ victoriæ seriem enarraret, se bali-
stariorum equitum alam magno proculdubio
vsui contra inermes hostes futuram, eo die plu-
rimum desiderasse, ut Numidæ & equi eorum
præsertim, quos magno parant pretio, ideoque
secundum vitam longè habent carissimos, ve-
rutis configerentur: instauraturumq; propte-
rea eius scorpionarij ordinis dudum intermissi,
& sensim exolescentis, peculiarem alam, qua
si opus foret aduersus Barbaros vteretur, si-
cuti ipse paulò antè inter prætorianos custo-
diæ corporis equites habere consueuisset. Per
hunc modum Hispanico equitatu perculso, ple-
rique putauerunt nostros equites, si vniuerso
prælio certaretur, neque numero neque genere
armorum Numidæ hosti pares futuros: explo-
ratam

ratam tamen per sclopettarios, & ceteros pedites victoriam existimari, qui audacter effusos adoriri, & sese in oliueta insinuare conderéque ad occasionem inuadendi hostis solerét, & multa illis ex occulto detrimenta inferrent: ut tum accidit, sicuti suprà demonstratū est, quum conglobatam in proximo tumultu Afro- rum manum, constitutaq; ibi duo curulia tormenta in nostros saepe displodantem, facto impetu depulerunt, potitique tormentis, aliquoz eorum in capeffenda fuga pertinacius hærentes contrucidarunt. His de causis quæ suprà commemoratæ sunt, nōnulli graues togatique vires bello minimè imponendum finem, sed naturè recedendum ex Africa dictitabant: quòd satis profecisse Cæsar videretur, vel ad laudem, quam iam non mediocrem Guleta capta, occupataque hostium classe esset consecutus, vel ad vtilitatē, totis scilicet Europæ litoribus prædonum metu liberatis, & tum maximè quum vulgo milites fœdis atque mortiferis alui profluuiis laborarent, agrorumq; numerus in dies augeretur: ex aduerso aut præpotentes Numidarum reguli veteres Mulesis inimici ad Barbarussam peruenisse nun-

ciarentur. Horum intempestivas voces Cæsar
 opportunè compescendas ratus, contra eos gra-
 ui oratione disseruit, tanquam ineptius atque
 timidius quàm homines constantiæ & virtutis
 opinione ab se in cōsiliū receptos deceret, de
 rerum successu, futuraque victoria angustissi-
 mis vsque adeo animis dubitarent. Eam enim
 se ab ipsis tanquam inutilem & prorsus infa-
 mem studij operam non requirere, vt de salu-
 te sua potius quàm de dignitate solliciti esse ve-
 lint. Ea siquidem ante susceptū & bono euen-
 tu semiconfectum bellum, priusquàm in Afri-
 cam traiceretur, commemorari debuisse: na-
 tutò se in Hispania bello vacuum conquies-
 cere, atque omnes maritimæ oræ iniurias, & ri-
 serorum querelas contemnere facile potuisse.
 Cæterum grauissimis (vti ipsi scirent) de cau-
 sis eò esse peruentum, vbi ad retinendam cum
 publicæ dignitatis, tum priuati nominis exi-
 stimationem, aut opima parta victoria, aut si
 id superi nollent, honesta saltem morte famæ
 satisfaciendum esse censeret: quando ipse om-
 nem vitandi dedecoris, & parandæ laudis ra-
 tionem ipsa vita cariorē semper habuerit.
 Proinde, sibi satis impauido vel adulari, vel

for-
Levy Jamont

fortibus inauspicatum terrorē incutere desinere-
rent, & quicquid ad belli exitum Fortuna ad-
ueheret, se duce constantibus animis in crasti-
num diem expectarent. Conflicturum enim se
iusto praelio: aut si hostis abnueret, admotis tor-
mentis Tuneti mœnia quassaturum, ea mente,
ut Deum diuosque omnes, quos susceptis ritè
votis propitiasset, sibi pro pietate & summa
equitatis causa bellū gerenti proculdubio af-
futuros crederet. Cæsar præsidio Guleta im-
posito, diruta munitionis aggerem instaurari,
captaque tormenta, more nostro subditis rotis
reconcinnari iussit, quæ magnis inserta trabi-
bus, & nauali rudique artificio armillis præ-
cincta ferreis, neque verti commodè, neque a-
ptè dirigi facile poterant. Indeque latè explo-
rata regione, quæ inter oliueta & dextros sta-
gni margines nudum & expeditum iter ad vr-
bem ostendebat, castra promouit, ita composi-
to agminum ordine, ut parati ad pugnam in-
structa acie, aduersus omnes insidias, incur-
susque Barbarorum iter facerent. Ad læuam
Itali stagno proximi, Hispani ad dextram oli-
ueta spectantes, mediam Germanorū phalan-
gem suo incedentem passu vtrinq; tuebantur.

Iuxta hanc erant tormenta, & secundum hæc
 impedimenta totius exercitus. In principiis
 Vastius, penes quem concessu Cæsaris eo bel-
 lo, eoque præsertim die militaris imperij po-
 testas erat, speculabundus & hortabundus ver-
 sabatur. Albanus valido equitatu delectisque
 cohortibus confirmatus, in postremo agmine
 curabat. Cæsari in medio apud vexilla locus
 fuerat attributus, cuius lateri cohærebat Lu-
 douicus Lusitaniæ regis frater. Italici pecu-
 liaris erat adhortator princeps Salernitanus,
 Hispani Alarco Dux vetus, & Germani
 Maximilianus Ebersteinius: sed cunctis ordi-
 nibus adequitans armatus Cæsar aderat, ala-
 cri vultu & fiduciæ pleno, commemoratis su-
 periorum temporum victoriis, quas sibi inui-
 cta virtute peperissent. Eo autem die ab ipsis
 operam longè gloriosissimam expectare, post-
 quam aduersus Christiani nominis hostes, qui
 essent inermes dimicandum foret. Itaque for-
 tibus animis armorum pondera, cedentis are-
 næ molestias, pulueris & solis æstum, & ipsam
 denique sitim tantisper ferrent, dum conspe-
 cto hoste conseri manus possent. Victoriæ
 profectò Deum diuosq; omnes pro quibus pu-
 gna

Monfroy

gnarent, haud dubiè præbituros. Ipsos autem manere opulentæ prædæ præmia, quæ ex direptione ditissimæ vrbs expectari possent. Succlamatum est à cunctis agminibus, ne his quas cōmemorasset difficultatibus angeretur, sed speraret suos milites cuncta incommoda æquis animis toleraturos, ut egregiè pugnando veterem spectatæ virtutis opinionem non fallerent, & ipsum nō in Africa modò, sed Hierosolymis recepto Christi sepulchro supremum summæ gloriæ imperatorem constituerent. Subduxerat Vastius è dextra Hispanorum acie quæ Oliueto erat coniuncta, duas sclopettariorum manus, quas manicas vocabant, quòd cornuum instar diuerso Italorum agmini eo modo erant coniunctæ, ut admixtis eorum sclopettariis ad Oliueta vsq; longo tractu sese extenderent, & cum Barbaris dissersim extraordinario pugnae genere præliarentur, Barbarique ad postremum vsque agmen carpendo signa verterent. Verùm eos Albanus pari ordine per sclopettarios, & institutas ad id equitū turmas egregiè reprimebat. Iam ad cisternas quas Muleasses, & plerique alij periti regionis indicarant, erat peruentum,

hisque procul conspectis, nostri sub ardentissi-
 mo Sole pondereque armorum, laceffente im-
 modica siti fatiscentes, potandi desiderio ab-
 ruptim ordines deferere, & ad eas citato cursu
 deferri cœperunt, frustra vetante, comminan-
 teque Vastio, qui magno incommodo dissolui-
 aciem, & propinquos hostes ultro ad rem be-
 nè gerendam accersiri nostrorum impatentia
 providebat. Quum ille retentando verberan-
 doque nihil proficeret, eò decurrit Cæsar, ut
 præsentī auctoritate agrè parentes in ordine
 atque acie contineret. Verum ubi valida atq;
 intolerāda sitis sudantia corpora perurgeret,
 neque conspectus Cæsaris, neque vis imperij
 quicquam valebat, quòd multi cum propè ex-
 animés in arena procumberent: ita ut Cæsar
 quosdam properantius se demergentes ut po-
 tarent, hasta tragulæ percuteret. Tum quoq;
 Arpinas insignis Centurio, qui Tullij Cice-
 ronis nomen ferebat, & sub Clemente Pon-
 tifice Urbis prætori Magaloto dextram de-
 truncarat, avidè potabūdus in cisterna periit.
 Per hunc modum temeritate castigata cele-
 riter ordines sunt restituti. Hoc autem me-
 ritò illis accidisse videbatur, quoniā Vastius
 pri-

pridie totis castris pronunciari iusserat, ut
quisq; miles utriculum aquæ, aut vini lagun-
culam sibi ab Zonam subligaret, quanq; publi-
ca diligentia per acies opportuna aduersus si-
tim remedia plenioribus vasis circumferren-
tur, qua in re Germanis largius indulgendum
fuit. Nec defuere qui propemodū exanimati,
à proximo commilitone aquæ semihæustum bi-
nis aureis agrè impetrarent. Composita igitur
acie signa aduersus hostes promota sunt:
Barbarussa enim magnis peditum & equitum
explicatis agminibus, in quibus Barbarorum
consuetudine multa ad terrorem inanemque
speciem vexilla spectabantur, ad tertium ab
vrbe lapidem peruenerat, productisq; aliquot
curulibus tormentis nostrorū aciem, uti præ-
dixerat Muleasses, perturbare conabatur.
Vastius, crebrò disspodente Barbarussa, nec vl-
lum tamen detrimentum Christianis ordinib.
afferente, tormenta proferri in primam aciei
frontem iussit, ut his aduersi hostes impeteren-
tur. Ea verò quum agrè tardeq; adduci ani-
maduerteret, quòd iugatis seruis & funibus
traherentur, curruumq; rotas arena deuora-
ret, & pilæ ferreæ, sulphureiq; pulueris cadi,

remigum & nautarum humeris segniter comportarentur, consilium repente mutat. Casarem edocet sibi nequaquam videri contendendum esse tormentis, in ea occasione qua milites pugnae desiderio incitati, summa omnium alacritate signum sibi dari vehementer expeterent, rem omnino fortissimis militum dextris, Fortunamque ipsius bono euentui semper aspirantis audacter esse committendam, ne dum (inquit) tormenta non semper magno vsui repentinis in praeliis futura, serò expectantur, inutili mora, augeatur Barbaris animus, & totus hic non dubiae victoriae praeuncius militum animis conceptus ardor importuna cunctatione refrigescat. Ad ea Caesar ab erecto in spem inuitoque animo pugnae avidus, Dauale, inquit, si tibi hoc probatur, quod disciplinae ratio mihi pariter ostendit, signa canere iubeto. Hoc ille extemplo faciam respondit, subiungens equum esse, ut qui toti propè terrarum orbi imperaret, ei parere condisceret, quem graui cum onere pudoreque, eo die tanti exercitus ducem, abdicato Imperatoris nomine, esse voluisset. Itaque iure meo, inquit Daualus, iam vtor, iubeoque, ut hinc abscedas ad mediam aciem

ubi sunt vexilla, ne fortuito incidentis pile casu, vniuersa cōmunis Fortune salus, vnius hominis periculo inexpiabile subeat discriminē. Ad id subridens Cæsar, & ne id timeret subdens, quando Augustorum Cæsarum nemo vnquam tormenti violentia concidisset, cōfestim ad signa se contulit. Itaque pugnae signo multo tympanorum crepitu, & tubarum clangore edito in hostes eſt procursum, aliquantō pleniore ordinum gradu, impetuque præsertim leuis armaturæ, quàm sol cuncta exurens deposceret, vt emissas ab hoste pilas periculi spatium emensi celeriter euitarēt. Erat in prima procurrentium fronte Ferdinandus Gonzaga, cuius eo die extraordinaria opera utebatur Cæsar, quòd nullum ei eſset certum in exercitu militaris imperij munus. Is concitato equo primus omnium insignem Afrorum ducem haſta transſixit, districtoquē gladio & repetitis actibus ita proximos perturbauit, vt consequentibus nostris hostilem aciem facile perurpendam fundendamque præbuerit. Tanta autem exitit glandium procella, vt ante congressum trecenti amplius ex Barbaris stererentur: ex reliquis peditibus consisteret nemo, sed

sed agminatim desertis tormentis ad Barbarussæ aciem confugerent. Is incumbentium nostrorum neque vim neque conspectum diutulit, sed præ dolore atque ira dentibus infrendens equum conuertit, in urbemque cum Turcis esse reuectus, postquam suscepti consilij initia aduerso conatu minimè processerant, nequaquam vniuerso prælio decertandum rebatur, ut qui Caesaris copias intolerandi æstus incommoda, multarumque rerum, & aquæ præsertim inopiam non diu perferre posse crederet, speraretque ab his hostium difficultatibus præberi sibi posse occasionem rei bene gerendæ, si tantisper defensis urbis mœnibus cunctaretur.

Numidarum autem, & Afrorum agmina, quæ nostris undique circumfusa nihil memorabile gesserant, ad Babasuecham atque Restabiam suburbana tecta diuerterunt. Alij ad Bardeos usque hortos sese extendere. Reliqui in Rabatinorum ædificia urbi coniuncta recepti sunt.

Cæsar ea hostium fuga quorum centum milium muneris esse ferebatur, magnoperè latatus, eodem in loco ubi hostis constiterat castrametatus esse, inito statim susceptoque consilio, ut sequenti die omnem tormentorum apparatum

Tunetanis mœnibus admoueret. Interim Barbarussa non obscuro perculsus metu, multisq; simul distractus curis, se ipso factus atrocior, inusitata crudelitatis consilium cœpit, occidendi scilicet seruos Christiani nominis, ita circumposito & incenso tormentario puluere, ut ad vnum omnes in ergastulis concremaret, certus id exequi, nisi Iudæus Sinas execrabile facinus dissuasisset, testatus huiusmodi consilium viro forti, tot victoriis inclyto, regijque diadematis honorem præferenti indignum existimari, quando non multò potest esset futurum, ut patrati tanti sceleris ipsum maximè pœniteret. Quid enim esse aliud quàm concepti summi timoris, & supremæ desperationis indicium? quæ duæ res asperum sustinenti bellum grauissimè nocerent, & anteactæ vitæ decora deturparent. Caueret proinde, ne ex atrocissimi facti fama Solymani Imperatoris inextinguibile odium aduersus se concitaret, qui omnis inhumanae feritatis expers, immania scelera detestari & vindicare consueisset. Viuere igitur sineret Christianos fatalibus suis vinctos catenis, quàm diu sors ferret: qui diligentissimè custoditi atque inermes, non mul-

tò pòtē vsui esse, nec sine certa pernicie sese commouere possent, si inauspicata libertatis cupiditate tenerentur. Ab his profectò nec dari hosti, nec sibi eripi, vel deniq; morari speratam victoriam posse. Erubuit ad hæc tyrannus, concessaq; miseris vita arce est egressus, & in longè maximum vrbs templum concionaturus se cōtulit: illuc enim principes Tūnetanorum euocarat, vt quæ ad defensionem vrbs paranda essent, perdoceret: eorum verò animos adhortatione cōfirmaret, quibus iam pridem arma tanquam suspectis ademisset.

Hæc agente Barbarussa, maximè lætus & fœlix miserrimis seruis dies illuxit, mox ater cōuersa Fortuna valdeq; funestus Barbaris rediturus. Id namque diri tyranni votum non diu regi celariq; potuerat: certus siquidem barbaræ crudelitatis imminentisq; adeò atrocis periculi rumor, per totam arcem, vsq; ad ergastula permanerat, misericordia quorundam libertorū, qui domini truculentiam abominati, tactiq; religione, animos ad veterem veramq; pietatem reuocant, primates seruorū sibi notos per secreta colloquia ad libertatem excitantes. In his fuere Franciscus è

Medelino Hispaniæ oppido, & Vincentius Catereus Dalmata, defectæ virilitatis eunuchus: Hic Giasseragas vocabatur: Illum à pueritia educatum, & Arabicas edoctum literas, Hariadenus in delitiis habuerat, & Memim appellabat. Hi duo memorabile maximeque pium facinus ausi, patefacto carceris aditu, erectis in occasionem & audacter consurgentibus, ad abrumpendas catenas instrumenta præbuerunt: atque ita præclaro magni Dei miraculo circiter sex milia nudorum hominum, variis rebus, saxisque præsertim dextris armantium, in Turcas erupere. Iam Ramadas è Bætia Hispaniæ oppido, præfectus arcis, inexpectato atque horribili tot catenas effringentium strepitu excitatus, cum armatis quos repente cogere potuit, ad arcis portam decurrerat, in cuius limine Sículus iuuenis ingenio manuque promptissimus, arrepta repaguli trabe, vnum atque alterum custodem prostrauerat, obseratisque ferreo vecte postibus, porta fuerat potitus. Sed Ramada impetum faciente, Sículus vti erat inermis confestim interficitur, & reliqui portæ aditu depelluntur. Ipse reſerata porta sibi ac suis egresſum

sum parat, & cum aliquot generosis equis & sarcinariis iumentis, quibus carioris supellectilis partem raptim imposuerat, ad Barbarusam acerbissimi casus nuncium ferens contendit. At Christiani exutis compedibus tumultuarieq; interfectis aliquot Turcis, totam occupant arcem, armamentarium refringunt, atq; omni regia gazza, commeatu, armisque potiti, ab excelsa parte arcis de sua victoria Cesarianis significat: partim fumo, partim flammis ab incenso sulphureo puluere excitatis, expansoq; demum vexillo, quod Sarmentina cohorti apud aggeres adeptum fuisse docuimus. Hæc tametsi dubie significationis argumenta, nostri in multo spatio nequaquam præclare perspicere rent, crebris tamen Tunetanorum ad Cæsarem, Muleassemq; transfugiis adducebantur, ut grauem omnino apud hostes exortum esse tumultum crederent, & Cæsar cum expedita manu Giahenum & Buccanigram, qui seruis opportunè rebellantibus opem ferrent, ad explorandum vrbi atq; arci appropinquare iuberet. Interea Hariadenus Iudæo in primis, qui importunè obsistendo expeditum & salubre consilium ouertisset, falsisque item Diis suis crebro ma-

ledicans, ad arcem reuertitur. Obserata ianua
supplex & propè lachrymans seruos orat, mœ-
nia portamque tenentes, vt se cunctis parcere
integra fide paratum extemplò recipiant. At
illi veteris nouæq; Fortunæ suæ memores, iu-
stoque exacerbati odio, in eum certatim lapi-
des coniiciunt, adiectisq; contumeliosis vo-
cibus submouent: sic vt ille ira & dolore præ-
peditus & furens, in conspectos sua manu sa-
gittas dirigeret, & rebus planè perditis & con-
clamat, deformem in fugam perteretur. Se-
cuta sunt fugientem Turcarum agmina, quo-
rum numerus septem milium summam imple-
bat, eo consilio, vt ad urbem Hipponā, quam
odie Bonam vocant, Diui Augustini præsu-
latu celebratam, se conferrent. Ibi enim suas
triremes conscendere, marique potius q̃ terra
reliquos Fortunæ suæ casus experiri volebāt:
quoniam Hariadenus in stagno iuxta urbem
& arcē influente, triremes quatuordecim tan-
quam in statione tutissima reliquerat, ad in-
certa belli, si opus foret, deducendas. Arma-
menta autem cum remis atque tormentis de-
posita erāt in arce, quā suo præsidio tuebatur.
Cesar vbi hostem desperatis rebus effugere,
Bar

Bardeosque prætergressum hortos, ad Bagradam amnem, qui à Pænis Magiordech appellatur, extentis itineribus properare certius didicit, Tuneti portis omnes copias admonuit. Aduentanti præstò antè affuere ciuitatis magistratus, qui allatis portarum clauibus liberationem facerent, eique incruentæ victoriae sollicitatem gratularentur: se aut gratissimo animo, quòd essent sæuissima Turcarum tyrannia liberati, cuncta quæ imperaret, protinus obsequia eturos. Id vnum petere ab æquitate optimi & clementissimi imperatoris, vt milites extra urbem in castris continere, & ciuitatem cum mulato obstrictam beneficio inuiolatam præstare vellet, postquam Muleassem antiquissimæ stirpis ipsorum regem, singulari benignitate reducendum adduxisset. Nihil enim milites ex urbanis rerum omnium copiis quæ suppeditari possent esse desideraturos. Pro suis quoque ciuibus deprecator aderat Muleasses vehementer de ciuitatis salute sollicitus. Sed Cæsar quanquã ad id præstandum satis propenso animo esse videretur, tamen quòd de Punica fide non temerè dubitabat, & quam Tunetani per Muleassem pecuniam se in stipendium præ

prebituros antea promississent, astutè & cun-
ctanter extrahendo tempus expedirent, ut po-
te qui de supremis Barbarussæ consiliis euen-
tum expectabant, ut id prolixè polliceretur
adduci non poterat, & quò minus Pœnis quic-
quid certum de eorum salute promitteret, vel
ob id admonebatur, quòd turbidas frementium
vires voces audiebat. Dictitabant enim se
periniquè simul & ingrati tot navigationum
ac itinerum extrema perpeffos incommoda in
isto victoriæ præmio fraudari, postquam ipsos
illuvie obsitos & inopes nihil iam aliud susten-
taret & aleret, quàm oblata spes prædæ, quæ
sibi lacera veste vix pudenda regentibus, ex-
haustisque longo labore & siti inclementer eri-
geretur, scilicet, ut Tunetani religionis ho-
stes perpetuè receptatores & hospites im-
manium prædonum Christiana victoriæ letari
possent: ipsi autem victores elusi vndique suas
ærumnas perpetuò lugerent. Suspenso adhuc
Cæsare Vastius cum parua manu ad arcis por-
tam accessit, & à servis qui se in libertatem
vendicarent, cum insigni gratulatione rece-
ptus est. Inspectanti autem Barbaricas opes
& totum arcis apparatus, servus Ligur abscon-

R

ditæ

dita pecuniæ latebras indicavit. Demerse-
 rat enim Barbarussa in cisternam ad triginta
 milia nummum aureæ monetæ, pluribus infu-
 tæ culeis. Hos expiscatus Vastius, à Cesare
 prædæ donatiuique nomine, ut sibi concede-
 rentur facile impetrauit. De se enim omnibus
 bellis optimè meritum, & ex natura liberalis
 ingenij inter principes eius ætatis maximè lar-
 gitorem, eo munere dignissimum existimabat.
 Verùm arce inexpectata fœlicitate in potesta-
 tem redacta, & iam diripientibus cuncta ser-
 uis, miles diutius contineri non potuit, quin
 agminatim intraret urbem, & per cuncta re-
 giones ad prædam discurreret, Tunetanis ni-
 hil ferè hostile expectantibus, & magno e-
 latu edito Muleassis fidem frustra implora-
 tibus. Paulò siquidem antè conspecto Mule-
 asse gens æquè mobilis & infida, pronaque in
 adulationem magnas inusitatæ lætitiæ signi-
 ficationes manuum plausu, & crebra gesticu-
 latione corporum, secundisque acclamationi-
 bus, omnis virorum & mulierum ætas edide-
 rat: scilicet, ut antiqui in nostros odij libidinè
 recondere, ob idque victores nostri nullo eo-
 rum merito ad misericordiam flecterentur

quum

quum ex conscientia incertæ fidei id summæ calamitatis incommodum vltro sibi ipsis contraxissent. Primus inbiantiū prædæ impetus, vti inuadentium & effringentium fores varij casus rulerunt, promiscua cade cruentus fuit. Sed Hispanis atque Italis in auariciam promioribus, Germani ab insita animi feritate Mahometano cruore sitim explere properantes, ita cadaueribus cuncta compleuerunt, vt imbellem omnis sexus & ætatis turbâ, ad inanum Deorum templa confugientē, sine discrimine trucidarent, & pauimenta damnatis in templis multo inermium sanguine inundarentur. In eo cadentiū miserorū strepitu, lugente obtestanteque Muleasse, Cæsar sæuitiæ modum imposuit: pronunciarique iussit, capitale fore, si quis Tūnetanum violaret ciuem, auc in seruitutem abduceret. Fieri tamen nequit quin multi, adolescentesque præsertim, & formosiores fœminæ ad classem raperentur: nam socij nauales fama diripiendæ vrbis exciti ad urbem conuolabant. Quamobrem Muleasse licuit quos nouerat è manibus prædantium in libertatē exiguo pretio vëdicare, sic vt vnā ex vxoribus eius, quæ antea inter carissimas

fuisse dicebatur, binis redemptam aureis constet. Caesar ingressus arcem, seruos, qui clarissimo facto summæ parandæ victoriæ occasionem præbuerant, collaudauit: diuisaque viritim certa pecunia qua sese alerent, liberos fore dixit, pollicitus nauigia & commeatum quibus in suas terras transportarentur. Medelinum autem & Giasserem, quos Barbarusse alumnos, & effringendi ergastuli aures fuisse docuimus, pecunia vesteque donauit: à quibus postea multa de Barbarusse consiliis, arcanisque moribus didicimus. In eâ arcis direptione tria incomparabilis iacturæ detrimenta Muleasses deplorauit: Arabicorum voluminum in primis, quæ conturbata atque direpta bibliotheca perierunt. Asseruabantur enim antiquissimi codices, non disciplinarum modò omnium præcepta, sed superiorum etiam regum res gestas & Mahometanæ superstitionis interpretationē continentes, quos Rex ipse postea me audiente, se vnus vrbi pretio (si fieri posset) auide redempturū diserebat. Secundo loco fuit vnguentorum odoratique Indici aromatis officina, in quam patris Mahometis exemplo, prodigiosi sumptus

inusitataq; luxuriæ orientis opes contulerat.
 Siquidem plumbeis in oculis, eburneisq; ar-
 culis tanta vis ambra, musci, & zibeti (ha-
 rum rerum antiqua vocabula adhuc ignora-
 mus) in balnei quotidianos usus, & noctur-
 nos diurnosq; cubiculorum suffitus erat re-
 condita, ut ingētis auri ponderis pretium ex-
 cederet. Quæ tamen omnia Hariadenus vi-
 ctor militari duritia subagrestis, & damna-
 rat, & effuse contempserat. Postremò varia
 maximeq; pretiosa pigmentorum genera, ab
 ignaris seruis atque militibus præsentis tan-
 tum & manifesti lucri spolia quærentibus, stul-
 ti prætermissa dissipataq; sunt. Nam acer-
 plures cerulei transmarini, quod cyaneum
 dicitur colorem, & à Græcis authoribus Lazur-
 rium vocatur, in armariis reperti sunt, mul-
 tiq; culei, cocco, & lacca Indica pleni, quæ
 purpuræ colorem æmulantur, & à pictoribus
 eximiis, & lanarum telæq; sericæ insectori-
 bus magno cōmūtur pretio. Quæ omnia tum
 sædè pessundata nemini prædæ futura disperie-
 runt. Ingens quoque balistarum, & nostri mo-
 ris telorum, & armorum, thoracumq; præ-
 sertim ex laminis, & galearum apparatus est.

In margine stagni aggerem erigit, productaq;
munitione in eam tormenta confer, non ina-
ni coniectura iudicans non multò post nostror-
um classem affuturam, ut egressum impedi-
ret. In eo quoque consilio Caesar & Auria pa-
ri ratione versabantur, ut hostem euadere pa-
rantem præoccuparent: rati eius classem pri-
usquam deduci adornariq; posset, si pars ipso-
rum classis eò mitteretur, tormentis in statio-
ne demersuros. Ad eam rem conficiendam ab
Auria deligitur Adamus centurio Genuen-
sis, non magnopere rei naualis peritus, sed as-
finitate Aurie & multis diuitiis æquè fidus &
potens. Is certum triremium numerum sociis
imperat, & sublato vexillo cum quatuordecim
tantum rostratis ad Hipponā prouehitur, et
tam facilemque victoriam, ingentemque inde
sibi laudem de imparato hoste se adepturū spe-
rans, quòd in apparatu instruendæ classis occu-
patum Barbarussam fore crederet. Sed post-
quam Bisertū præteruectus Hipponæ appro-
pinquare cœpit, Barbarussam incōparabili ce-
leritate classem eduxisse, & munitionem tor-
mentis instruxisse certius didicit. Quare ve-
hementer perturbatus consilium mutat, mo-

mentibus trierarchis, ut omnem certaminis aleam deuitaret, quod in sociorum triremibus, Hispanicis praesertim, Siculis, & Neapolitanis, rari essent propugnatores, ut qui ad praedam spem antea iniussu in terram descendissent, ideoque iniquissima conditione cum Barbaris numero feritateque praestantibus pugnaturus censeretur. Itaque opportunè prudens obuerti proras iubet, & velis remisque regreditur ut maiorem partem classis accersat. At Barbarussa, uti postea cognitum est, diu in incerto habuit, an nostrorum classem ad spem victoriae consequeretur, postquam pari triremium numero foret confligendum, an potius in vetere proposito petendi Algerij persisteret. In hanc sententiam inclinarunt trierarchi, ignari prorsus infrequentiae imbecillitatisque nostrorum: atque ita occasione magni certi que prouentus praetermissa, modico Turcarum praesidio arci imposito, oram soluens Algerium enauigauit. Redeunte autem Adamo rebus infectis, plerique principes agerrimè tulerunt, quod incuria quorundam imperio agere parentium, & flagitio sociorum naualium, qui iniussu in litus descendissent, exoptatae victoriae occasio

ela-

elapsa videretur. Hoc enim vnum eo bello ad summam Caesaris felicitatem defuit: nam praeferoeci hosti si ei classis à nostris erepta aut demersa fuisset, nullus omnino tutus ad fugam locus relinquebatur: quoniam innumerabiles Numidae Turcarum ex professo hostes; per mediterranea arumnosum iter habentē ex notis saltibus inuasuri, & priusquam Algerium perueniret omnino deleturi crederentur. Cæterum Auria grauitè indignatus sibi & suis, nec tamen desperans hostem se adipisci posse, cum tota sua peculiari classe, cæterisque validioribus sociorum rostratis, Hipponam contendit. Cognito autem Barbarussæ discessu urbem cepit, murosque diruit: arci verò quam tormentis in potestatem redegerat, praesidium imposuit duce Alvaro Gometio, regressusque est ad Caesarem. Cæterum Gometius, tametsi vir erat bello fortissimus, usque adeò tamen auaritia erga hostes pariter & socios euasit infamis, ut iudicij metu manus ad turpem vitae exitum sibi conscisceret: & Caesaris iussu arx ipsa, quæ nisi magno sumptu defendi poterat, funditus euerteretur. Exinde consultatum est de Muleasse: Caesarque eum Tuneti regem

maiorum suorum consuetudine regnaturum
constituit: binosque tantum falcones ad aucu-
pium, & binos à Numidia pernices equos tri-
buti nomine quotannis imposuit, ea cōditione
vt Christiani nominis amicus, Turcarū verò
gentis perpetuus hostis, Cæsaris nomen cole-
ret, & Guletano præsidio, quod ex Hispanis
amplius mille imponebatur, stipendium per-
solueret. Cogitatum subinde est de oppugnāda
vrbe Africa, quæ in Adrumentino sinu va-
ido Turcarū præsidio tenebatur. Hæc vrbs
antiquitus parua Leptis fuit, hodie à nostris
Africa, & à Barbaris Mahemedia appellata.
Sed aduersæ tempestates, classem superare Clu-
diæ promontorium (hæc hodie Calibia dici-
tur) & sese in sinum Adrumentinum, quem
vocāt Mahometæ, inferre prohibuerunt: atq;
a classis Siciliam tenuit. Cæsar Panormi &
Messanæ triumphali pompa exceptus est,
donatusque passim pecunia, Rhegium
traiecit, & per Brutiorum oppida
hospitaliter à Sanseuerino
Besenniano regulo sus-
ceptus, Neapolim
peruenit.

FINIS.

Caroli. V. Caesaris Aug.
EXPEDITIO IN AFRICA
CAM AD ARGIERAM,

Per Nicolaum Villagagnonem,
Equitem Rhodium.

*V*um æstas antea acta me in Gal-
liam ad domestica quædam nego-
cia reuocasset, de reditu Caesaris
in Italiam, & transmissu exerci-
tus eius in Africam, literis amicorum cer-
tior factus sum: qui consilio Caesaris proposito,
me ad tam nobilem expeditionem accersebāt.
Ego verò & intelligebam religione me ob-
stringi ad inimicos fidei (quantum in me fu-
isset) bello persequendos: & verebar, ne cor-
pus meum diuturna iam armorum exercita-
tione labori assuetum, ocio ad laborem remo-
lesceret, si apud amicos diutius commorarer.
Itaq; negocia in aliud tempus reiicienda mihi
esse duxi, ne honori meo necessario tempore
deesse existimarer. Consilium autem Caesaris
esse hoc significabant, quòd quum se ad compo-
nendas Germanorum de fide controuersias, in
Germaniam cõtulisset, reperit Ferdinandum
fratrem, & filium Iohannis, qui proximè re-
gnat.

gnum in Pannonia obtinuerat, ardere inter
 se discordiis, ac de iure regni vehementissime
 contendere. Is, quod sibi à Ferdinando me-
 tueret, Turcas in suum acciuerat auxilium.
 Quorum aduentum vt Ferdinandus anteu-
 teret, Budam obsidione cinxerat, ac expugna-
 re totis viribus adnitebatur. Quibus cogni-
 tis rebus, Caesar prospiciens, quàm magni esset
 momenti, Turcas finibus nostris prohibere:
 vt eis veniendi occasionem præiperet, par-
 tem copiarum fratri misit auxilio, quibus ex-
 pugnationem acceleraret. Qui tamẽ munitio-
 nibus & præsidio vrbs impeditus, Turcarum
 aduentũ expectare coactus est. Quamobrem
 Caesar, omissis fidei disceptationibus, animum
 totius ad bellum adiiciendũ putauit. Et quo-
 niam magni rem esse periculi perspexerat, bel-
 lum in ea regione duci, priusq̃ illic hostes inue-
 terascerent, hoc in Turcicum solum transferre
 constituit, & procul finibus nostris propellere.
 Quapropter copiis, quas ad fratrem miserat,
 ei subsidio relictis, quum iam instante hyeme
 non ita multum temporis superesset, quo bel-
 lum commodè geri posset, Ferdinando belli cu-
 ram in se interim recipiente, magnis itinerib.

in Italiam ad exercitum cōtendit. Quò simul
 ac peruenisset, exercitū summa diligētia cogi,
 & militum nouas manus conscribi iussit. Ma-
 gnumq; nauium numerum[†] Ianua atque Ne-
 apoli instrui, quibus in Africam exercitū tra-
 duceret. Africa verò ei necessario tenenda
 videbatur, ne in Turciam proficiscēs, inimicū
 à tergo relinqueret, de quo metuere sibi pos-
 sent Hispani, quorū opera & nummis ad bel-
 lum Turcicum vti decreuerat. Coactis exer-
 citu, & nauibus ad nauigandum paratis, dum
 res frumentaria expeditur, & in naues exer-
 citus imponitur, Lucæ summū Pontificem con-
 uexit, vt cum eo consilia belli communicaret.
 Pontifex, quòd Africa minimè portuosa sit,
 hyemis nauigationem nō esse subeundā e-
 stimabat, atq; Cæsarem à via deterrebat. Quæ
 quanuis magna causa esset, ne ipse alieno anni
 tempore in tam periculosa loca exercitū trans-
 mitteret, maiorib. tamen rationibus impelle-
 batur, vt in sententia permaneret. Videbat
 enim quantopere ab hostibus nostri in Panno-
 nia vrgerentur, & quanti Reip. Christianæ
 interesset, bellum illic non trahi. quod vt au-
 ferretur, & hostes in suis finibus bellum susti-

nere cogeretur, rem in celeritate positam esse perspiciebat. Sed quia tantum apparatus exposcit Turcarum amplitudo, ut eum non posset Caesar cuiusque ineunte aestate vniuersum comparare, interim dum ei rei dat operam, Africanum bellum suscipiendum sibi esse putauit, ut Hispanos Afrorum metu liberaret, quod facilius ad Turcicam expeditionem incitaretur. Solebant enim quum ab eis ad eam rem nummi exigenterentur, vicinum hostem opponere, suumque merum excusare. Quibus rationibus permotus Pontifex, vehementer Caesaris consilium probauit, eiusque laudata animi magnitudine, eum dimittit. His ita constitutis rebus, Caesar naues onerarias Baleares Insulas petere iubet, et eo loco aduentum suum operiri: ipse vero quibus longis sex & triginta ex portu Veneris soluit, & ad Corsicam insulam contendit. Qui quum secundo vento in altum prouectus esset, subita coorta tempestate, classis cursum tenere non potuit, sed in diuersas partes disiecta est: at ille remis contendit, quem septem alie secute naues, eam Insulae partem ceperunt, quae Italiam spectat, ubi eum venti duos dies tenuerunt. Sedato mari, quae aberrauerant

Bonifaciū
oppidum
portu me-
morabile.

rant naues à cursu reuertuntur : quibus ap-
pulsis, Cæsar in Bonifacium oppidum profe-
ctus est : quod in monte tribus ex partibus
circunciso, aspero & difficili est situm : ad a-
liam partem est aditus ab imo à fractu, qui
oppido pro fossa positus est. Hoc autem nulla
re alia est quàm portu memorabile. Cæsar ido-
neam tempestatem nactus, in Larghera inno-
bilem Sardinie urbem secundis ventis appu-
lit. Vbi res insolita contigit. Qua enim nocte
eò accessimus, bos vitulum bicipitem pepo-

Vitulus
biceps.

quem mulier, cuius bos erat, videndum Cæsar
obtulit. Hæc vrbs natura & opere bene satis
munita est. omnibus enim ferè partibus a lu-
tur mari minime portuoso, & scopulis subter
aquam latentibus referto : aliam partem, quæ
in insulam mittit, claudit murus : quem ad
turres ad vtrunque latus posite, ab externa
vi facile tutantur. & quum in planitie hæc po-
sita sit, nullus omnino mons, aut collis promi-
net, è quibus vis in eam inferri possit. Cæsar
duos dies illic cōmoratus, soluit : & ad Balea-
res insulas direxit iter : qui biduò velificatio-
ne continuata, leni vento in conspectum mino-
ris insulæ delatus est. sed quum ei insulæ ian

Baleares
insulæ

opinguaret, aduersis & resflantibus ven-
 harum abfuit quin in contrariam partem
 eretur: remorū tamen tanta contentione
 impulſe ſunt, vt tandem multa nocte ad
 n̄ promotæ ſint. In quo ita ſudatum eſt,
 tem horis non intermiſſo remigandi la-
 vix totidem millia proceſſerimus. Re-
 noctis parte quieti data, diem in ancoris
 ſtauiſmus: quo tempore, quum paruo ſpa-
 ab eo quo appulſi eramus loco, Mahon por Mahon
 abeſſet, eò proſecti ſumus. Hic portus o- portus,
 nium quos videre memini, eſt pulcherrimus eiſque
 & optimus, niſi hanc difficultatē haberet, tota
 niſulæ ora maritima montibus ingentib. ſep-
 ta, ſed quā eſt ad portū aditus, radices mon-
 ti in planitiem extrahuntur, donec tam an-
 ſuo interuallo ad alteram littoris partē ac-
 ceſſerint, vt nō niſi leni vento intromittantur
 naues: cæterum rebus aliis omnibus eſt facilis
 & opportunus: excurrit enim in quatuor ſerē
 millium longitudinem, variis & frequentibus
 inſinuationib. quæ facilē naues à maris ſeui-
 tia tegunt. Huic perpetui montes prominent,
 è quibus immenſa ligni copia peti poteſt. Ad
 extremam eius partem in montium altitudine.

Enobarb.
imperator.

Nauium &
triremium
numerus.

Maiores in:
fulæ situs
& descrip.

vrbs exstructa est, quæ si opere ra-
nita quàm natura, nõ ita facile ab A-
qui vulgò Barbarossa nuncupatur,
fuiſſet. Quum duos dies tempeſtas cō-
tinuiſſet, ſummam tranquillitatem a
Maioſem Inſulam curſum intendit
aduectus Cæſar, cōperit ab Italia na-
rias centum & quinquaginta cōuer-
randum Gonzagam proregem Sici-
triremibus adueniſſe: quæ cum his,
Cæſar adduxerat, cōiunctæ, quinqu-
merum expleuerunt. Præter has ab
nia quindecim longæ, & magnus nauium on-
rariarũ numerus deſiderabantur: quas quum
triduo exſpectaſſemus, nūciauit triremis vna
reliquas iam Africam attigiffe, & naues
rarias eõdem contendere. Quo allato nū-
Cæſar protinus milites naues conſcendere,
claffeſem ſe in viam dare iuſſit. Maior, Inſula
eſt & vrbs nobilis: inſula cōtra minoris inſula
naturã, habet oram maritimam planã & fer-
tilem, montes verò in mediterraneis regionib.
altiſſimos, & magna parte ſteriles: quæ quo-
niam meridiem propius q̃ Hiſpania ſpectat,
hyeme temperatior eſt, & friſoribus ramilibus

ribus, omniumque ferè fructuum copiam habet quibus abundat Africa. Vrbis autem est ampla, & pulchris ædificiis ornata, quam ferè mediam influit riuulus è montibus decurrès, qui ad lanificium plurimùm valet. Huius incolæ Tarraconensium parent legibus, & lingua ac moribus valde cum eis conueniunt.

Ad ædificandum vtuntur maximè terra calculis permixtis: qua materia muri oppidi effecti sunt, Tapia vulgò nominantur. Naui-
 bus ad nauigandum rebus omnibus instructis, Cæsar ad Argieram urbem Africa mar- Argiero-
 ritimam iter direxit: quò bidui nauigatione prouectus, comperit triremes, vii acceperat, aduentum suum anteuertisse, atque terram ab eo latere tenuisse, quod ad Solem occidentem pertinet, decem ferè millibus procul ab vrbe, quæ vbi classem nostram conspexere, nobis obuiam processerunt: sed eis continuò eò vnde fuerant egressæ remissis ad eam littoris partem seruandam, Cæsar aliquot millia progressus, in aliam vrbis partem duodecim naues præmisit exploratum, an illic tutior esset à tempestate receptus. Quibus opportuniorem esse significantibus, urbem remis præteruectus,

ed contendit, & iactis ancoris naues onerarias
præstolatus est. Ab eo loco vrbs tota sub ad-
spectum nostrum cadebat, sequens regio latè no-
stris oculis ostendebat. Postridie mari pau-
latim intumescente, soluimus, atque locum co-

Matafuz pimus quem venti minus vrgerent, eum Ma-
tafuz nominant. Dum eò properatur, naues
speculatoria duæ Turcica in nos incidunt,
imprudentes: quæ errore cognito, cōuersa ve-
lificatione, maxima remorum contentione in
altum se referūt: quas nostri persecuti, altera
vnius ex nauibus nostris cōcursu depressa est,
altera ad terram euasit. Cognitum est ex capi-
uis eas missas fuisse, vt de aduētū & apparatū
nostro aliquid percontando intelligerent. Re-
liquam diei partem ad ancoras exspecta-
triuimus dum vniuersæ naues coeunt, &

escit mare. Interea Ferrando Gonzaga &
Iacobo Bosso viris prudentibus, & rei mili-
taris peritis præscripsit Cæsar, vt conscensa
nauicula piscatoria littus præterlegētes per-
currerent, ac renuntiarent quā optimus esset
egressus, ac commodissimè exercitus exponi
posset. Hi exploratis locis omnibus, quid per-
spexissent reuersi indicarūt. Sequens dies ma-

Ferrandus
Gonzaga,
Iac. Bosso

ximam tranquillitatē attulit, qua Cæsar propius accessit, atque in locum omnium opportunissimum milites exposuit: idque nullis hostibus resistentibus effecit. Summa autem ex-

ercitus hæc erat: Peditatus omnis numerum Summa ex-
duorum & viginti millium explebat, è quibus ercitus Imperatoris.

Hispanorū septem millia è Sicilia atque Neapoli aduenerant, Germanorum sex millia in Germania Cæsar cōscripserat, Itali qui omni ex Italia coacti fuerunt, pari numero Germanos æquabāt, præterea voluntarij, qui honoris causa Cæsarē sequuti erant, trium millium numerum excedere dicebantur, præter Cæsaris domesticos: huc accedebant quadringenti promiscui generis milites, quos equites Rhodij promiscui item generis numero centū viginti Melita suis nauibus aduexerant.

Melita, vulgo Malta

Equitum verò Cæsareorum quadringenti naues Neapoli conscenderant, & ab Hispania septingenti euocati. Vbi primum terrā pedites attigerūt, (equites enim pauci eo die nauibus emissi sunt) generatim summa coeunt alacritate, seseque expediunt ad excipiendos hostes, qui crebris incursionibus copias nostras adæquitabant. Hos, si se aggregarent, & propius

admouerent, bombardis nostri repellebāt, ita
 vt rari dispersique incurrere cogerentur. Qua
 ratione nullum incommodum accepimus. Ho-
 stibus in proximos montes reiectis, ad urbem
 iter facit exercitus, & Hispanis, quos Ferran-
 dus Gonzaga ducebat, in acie prima constitu-
 tis, Caesar mediam aciem, quā Germanis cre-
 diderat, dirigebat: Italos autem, quibus im-
 mixti erant Equites Rhodij, praebat Camil-
 lus Columna. Eo die circiter mille passus pro-
 gressi, constitimus: atque ibi noctem penè in-
 somnem transegimus. Numidae enim, qui mon-
 tium iuga tenebāt, se in planitiem demittebāt,
 atque telis ea maximè parte, qua Caesar ten-
 toria posuerat, nos laceffebant: in quos signa
 Hispanorum tria à Caesare immissa sunt, qui
 illos reprimerēt, aut audacius progrediri
 tardarēt. Hi, nostris impressionem facientib.
 se in montes referebant, & syluestribus locis
 occultabant, atq; nostros adscensu prohibebāt:
 virtute tamen tantū nostri potuere, vt in mon-
 tes euaserint, hostesq; loco pepulerint. sed cre-
 scente hostiū multitudine, nostri spatio pugnae
 defatigati, recentes & integros nō facile susti-
 nebant. Itaq; quum à prima vigilia vsque ad

primā lucem pugna protraxissent, eis puluere quo sphaerulas plumbeas in hostes emittebant deficiente, paucis acceptis vulnerib. ad agmen se receperunt. Tota regio quā viam fecimus, plana est, sed impedita, & dumis atque herbis sylvestribus consita: hanc subluit mare, ab eo promontorio, quò sciūte vento naues nostras prouectas fuisse diximus, donec vrbi mille ferè passus appropinquauerit, quo loco saxa & tumuli, mari oppositi, planitiem interrumpunt: vrbs duodecim ferè media ducta linea millib. abest à promontorio: sin autem pedibus eatur propter littoris obliquitatē, viginti millia erūt facienda. Planitiem radices montium impendentium efficiunt: & quemadmodū ora maritima sinuosa est, ita planitiei videntur montes oppositi fuisse, littorisq. naturā sequi. Nam vbi littoris sinuatio mollius inflectitur, & diffunditur latius, maiori etiam interuallo à littore montes intermittūtur, & effusior planities intercedit: vbi verò sinus desinit, & velut angulo terminatur, littusq. iam nō sinuosē, sed magis directò procedit, eodem quoque loco è planitie colles & tumuli enascuntur, qui montibus coniuncti, eam cōfundunt. quem locum mille pas-

sus abesse ab vrbe demonstrauius. Cæsar re-
 ductis ex monte militibus, propius urbem mo-
 uit exercitum, cui superata planitie, erant col-
 les & tumuli, in quos montes desinere signifi-
 cauius, subeundi, ac deinde ad montes ten-
 tandum iter. Nam constabat iuga montium
 in maximam longitudinem à latere exercitus
 protendi: quibus à tergo hostes relictī, rursus
 aduersus nos prouolabant, agmenque mora-
 bantur. Illi, si in cōtentione durius quicquam
 accidisset, quoniā ad montes facilem receptum
 habebant, nostros sine suo magno periculo pre-
 mebant: hos montes si nostri tenerent, perfa-
 cilē erat hostes transitu intercludere, & libe-
 rius, minoreq; periculo in oppugnationem in-
 cumbere. Qua de re peropportunū est visum.
 Numidas è montib. depellere, ac ibi prius
 aciem collocare. Quæ tametsi res erat magnæ
 operæ & laboris, propter montium altitudinē
 & asperitatem, virtute tamen tantum Hispani
 præstiterunt, Ferrando Gonzaga duce, ut
 expulsis hostibus in montium fastigium eua-
 serint. Occupatis montibus, secunda acies con-
 sedit in collibus, quos montibus subesse dixi-
 mus: & paulò infra secundum littus acies ter-

tia constituta est. Exercitu in hunc modum disposito, vrbs eum velut angulus respiciebat. quæ ab vno latere mari conclusa, ab aliis duobus obducto exercitu, trianguli speciem effecerat: quumque penè exercitu circumuallata esset, non magnam in externis copiis spem habebat. Quæ quanuis à tergo nostras acies è planitie adoriri potuissent, tamen quia loco superiores eramus, facile venientib. restitissimus. Ad hanc nostram cōmoditatē accedebat, quòd inter planitiem & tumulos, quos Cæsar castris delegerat, crebri anfractus intercedebant, qui pro fossa hostibus obiecti, eorum imperum tardare potuissent. Ita compulsis in urbem hostibus, & rebus omnibus, quæ humano ingenio provideri possunt, à Cæsare procuratis, inclinata in noctem die, vigilis dispositis se lætitiæ dabat exercitus: quum repentina calamitas incidit, quæ vitari omnino non potuit. Imbrium enim vis vehementissima, prima vigilia coorta, nullam noctis horam intermissa est: quæ quanuis iniquitate sua molesta satis esset, eam tamen longe molestiorem per ventorum vis reddiderat. Nam militibus qui sine impedimentis è nauibus educti fuerāt, nec amictus

erat

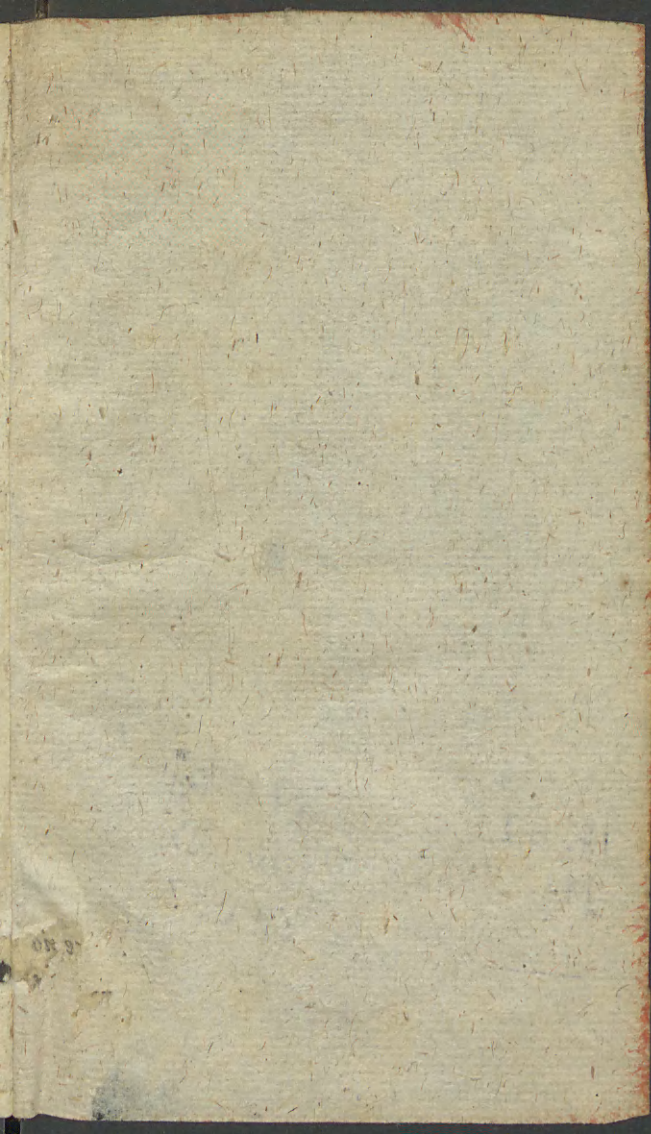
erat vllus, quo pluuia iniuriam à se propulsa
 rent: nec tētoria, quò profugere possent. Hinc
 factum est, quam ipsi imbribus toti maderent,
 ac ventis exagitarentur, vt vires eos atq; ani
 mi deficerent. Eodē tempore supra q̄ cuiquam
 credibile sit, intumuerat mare, ac ita efferbue
 rat, vt multæ naues, quæ seuitiam ferre non
 poterant, fractis funibus ancorariis, ad terrā
 alliderentur: aliæ verò fluctibus completæ de
 primerentur: quarum naufragio magna homi
 num cibariorumq; iactura facta est. Quam ca
 lamitatem magno auxit cumulo diei interuen
 tus. Tum enim venti atque imbres in tantam
 rabiem creuerant, vt vix quisquā pedibus con
 sisteret. Hanc impugnandi nostri occasionem
 hostes prætermittendam non putarunt. Tum
 enim magno numero ac summo silentio eg
 si, aduentu suo nostras vigilias oppressere: qui
 bus interfectis, ad munitiones nostras prouo
 lant, nosq; telis lacessunt. Nos omnibus rebus
 subito perterriti, imbribus & ventis aduersum
 os ferientibus, arma tamen expeditus: & vt
 quisque primū occurrerat, ita q̄ maximo po
 tuit impetu in hostes contendit. Hostes autem
 ad primum nostrū impetum pedem reuulerunt

elicerent in insidias, quas idoneo loco fuerant: in quas eos persequuti incurri. Eramus autē numero superiores, & vir pares: sed ipsi & loco & armorum genere se præstabant. Ij enim de loco superiore pugnabant, & balistis, arcubus, lapidibus, ac omnium genere nos adscensu prohibebant: nobis omnes sclopetarum usum ademerant, nullum minino telum reliquum fecerant, quo hostes petiremus, ut hastilibus, & ipso penè concursu, nobis gerenda res esset, quam & iniquitas loci ab ea re nos inimicorum velocitas retardaret, qui nobis procurantibus debeant, & eminus tela & lapides coniecerint. Genus hoc pugnae nostris erat insuetum. nam hostium in vniuersum ita fert conditudo, ut nunquam cōferri manus nobiscum conseruat, & summis copiis præliantur: sed rari nos equis prætercurrentes, telis & sagittis laessunt, ut nos ab ordinibus eliciant. Qui, ubi ex ordinibus exceßerimus, & impetum fecerimus, consultò cedunt, atq; se fuga mandant. quod si studiosius nos insequentes, ab ordinibus longius progressi fuerimus, illi cōuerso cursum aucos circumsistunt ac interficiunt.

Eo d
mero
veloci
adæqu
sunt: qu
eos tem
prius seq
ros & poi
hostes qua
& bombard
torum genere
magnam strage
dederunt in fugam
usus militia. Quori
soli ad portas ciuitatis
lis viris fortibus adiunc
pi fuga dehortabatur, s
se ad signum nostrum con
quod accidit postea, euenire
hostes nostrorum fugam consp
ptionem facerent, in angustum
tumulos locum, ubi pauci multos m
sent, signum nostrum retulimus. Loci aut
natura hæc erat: Tota circum oppidum i
tumulis frequentib. referta est, intra quos

Loci circa
Argieram
descriptio.

KSIEGÓZBIÓR
MARCINA ZAMOYSKIEGO

168 -KZ

168 -KZ

